

University of Groningen

De evolutionaire redenen van strijd der geslachten

Dennen, J.M.G. van der

Published in:
Default journal

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2005

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Dennen, J. M. G. V. D. (2005). De evolutionaire redenen van strijd der geslachten: Deel 3. Mannelijke reproductieve strategieën, en de 'mannelijke psyche'. Default journal.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

De evolutionaire redenen van strijd der geslachten: Deel 3. Mannelijke reproductieve strategieën, en de ‘mannelijke psyche’

Johan M.G. van der Dennen

Macht is het ultieme afrodisiacum (toegeschreven aan Henry Kissinger)

Inleiding

Onze fylogenetische ‘neven’ in de orde van de primaten hebben zo hun eigenaardigheden: de solitair-levende orang-oetan (*Pongo pygmaeus*) jongeman verkracht regelmatig de vrouwen die hij tegenkomt; de gorilla (*Gorilla gorilla*) jongeman pleegt infanticide (als het hem lukt om een harem te veroveren op een oudere ‘zilverrug’ man); en de gewone chimpansee (*Pan troglodytes*) man vormt coalities met andere mannen om vrouwen te veroveren van andere groepen, net zoals de mensenmannen (*Homo sapiens sapiens*) (Goodall, 1986; Van der Dennen, 1995; Wrangham & Peterson, 1996; Adang, 1999; Ghiglieri, 1999). De bonobo (*Pan paniscus*), daarentegen, verlustigt zich met ‘polymorf-perverse’ zowel hetero- als homoseksuele uitpattingen waar de auteur van de *Kama Soetra* en Freud hun vingers bij zouden aflikken. Blijkbaar is er met mannen iets merkwaardigs (Wrangham & Peterson spreken zelfs van ‘demonisch’) aan de hand als het gaat om seks en geweld.

In dit artikel zal ik de mannelijke reproductieve strategieën bespreken, en betogen dat er zoiets bestaat als een ‘mannelijke psyche’ (een geheel van gedragingen, neigingen en attitudes dat geëvolueerd is ten behoeve van het reproductief succes van mannen – zelfs ten koste van het reproductief succes van vrouwen), waarin seks en geweld elkaar niet altijd uitsluiten, en waarin mannen het vanzelfsprekend vinden dat zij ‘exclusieve copulatierechten’ hebben op hun partners, d.w.z. de drang om vrouwen seksueel te bezitten, te beheersen, en te monopoliseren (mannelijke bezitsdrang).

De ‘mannelijke psyche’ wordt, onder andere, gekenmerkt door

- (a) mannelijke seksuele bezitsdrang: mannen gedragen zich alsof ze het *alleenbezitsrecht* hebben op hun vrouw(en) of partner(s);
- (b) mannelijke seksuele vanzelfsprekendheid: mannen gedragen zich alsof ze te allen tijde recht hebben op seks, als zij hun deel van de ‘transactie’ hebben voldaan. Als de vrouw na een avondje dineren en stappen weigert *in natura* terug te betalen met haar seksuele gunsten, dan houdt zij zich eenvoudigweg niet aan de – uiteraard mannelijke, maar onuitgesproken – regels van de reciprociteit;
- (c) mannelijke suprematie of machismo: mannen gedragen zich alsof ze vrouwen uitsluitend beschouwen als lustobject en trofee. In dit streven naar seksueel ‘scoren’ zijn mannen minder kieskeurig en promiscuër dan vrouwen (*male indiscriminateness*);
- (d) mannelijke rivaliteit: mannen kunnen hun aandeel in de voortplanting alleen via vrouwen verwezenlijken. Vrouwen zijn voor mannen de, altijd schaarse, seksuele en reproductieve ‘hulpbron’. Er is altijd – in de mannelijke psyche – een tekort aan vrouwen (C. Wilson, 1984). En wanneer een essentiële hulpbron schaars is zullen mannen er – desnoods met geweld – om wedijveren;
- (e) mannelijke seksuele laagdrempeligheid: mannen hebben een uiterst lage drempel voor het waarnemen van seksuele prikkels en het interpreteren van vrouwelijk gedrag als seksuele invitatie;

- (f) mannelijke seksuele anti-*commitment*: mannen verlangen niet alleen naar meer seksuele variatie, maar meer nog naar vrijblijvende, anonieme en onpersoonlijke seks, om gevoelens van tederheid, liefde en intimiteit (die met vrouwelijkheid en zwakheid worden geassocieerd) zoveel mogelijk te vermijden;
- (g) mannelijke seksuele prestatiegerichtheid: mannen hebben de neiging om het vrijen en de coïtus te beschouwen als atletische prestatie. Zij zien zichzelf graag in de rol van 'sex machine' en *God's gift to women*. Mannelijkheid staat, in deze visie, gelijk met viriliteit en onuitputtelijke potentie;
- (h) mannelijke seksuele geobsedeerdheid: (jonge) mannen verlangen vrijwel altijd en continu naar seksuele bevrediging. Ze worden door seksuele fantasieën geobsedeerd; ze zijn *sex-crazed*. De mannelijke, in principe onverzadigbare, libido lijkt op een gehypertrofieerd orgaan. Huxley heeft een intellectueel ooit gedefinieerd als een man die het klaarspeelde wel eens vijf minuten per dag niet aan seks te denken. De notoire mannenhaatster Valerie Solanas schreef in haar SCUM-manifest de volgende, boosaardig bedoelde maar op de lachspieren werkende, fraai geformuleerde, en vooral rake observatie: "Opgevreten door schuld, schaamte, angsten en onzekerheden en een nauwelijks merkbare fysieke sensatie bereikend als hij geluk heeft, is de man desondanks geobsedeerd door het neuken – hij zal een rivier van snot overzwemmen, een kilometer tot aan zijn neus door braaksel waden als hij denkt dat daar een vriendelijk kutje op hem wacht" (geciteerd in 't Hart, 1982); en tenslotte
- (i) mannelijk seksueel egocentrisme: in hun geilheid en drang naar klaarkomen zijn mannen over het algemeen egocentrisch tot extreem egoïstisch, op het monomane af. De 'beloning' door de vloedgolf van endorfines bij een orgasme is daar mede debet aan.

Het bovenstaande is beslist geen karikatuur maar wel allemaal natuurlijk schromelijk overdreven (het is een soort ideaaltypische constructie); iedere jongen of man zal desondanks een of meerdere van deze trekken in mindere of meerdere mate in zichzelf herkennen: het is in feite een samenhangend pakket of coherent syndroom dat zijn bestaansgrond en logica in de evolutie (van de differentiële reproductieve strategieën) vindt. Ik zal deze neigingen van de 'mannelijke psyche' in deze bijdrage wat verder uitdiepen.

Mannelijke bezitsdrang

Symons (1979), Daly & Wilson (1988 et seq.), Ellis (1989), Buss (1994) en Pinker (1997), onder anderen, opperden dat de geëvolueerde mannelijke psyche een forse dosis mannelijke bezitsdrang (*male proprietariness*) bezit. Deze mannelijke bezitsdrang manifesteert zich, onder andere, in de mannelijke seksuele jaloezie, in verkrachting en aanranding ("Men's sense of entitlement to women is crucial in understanding rape-related behaviors and attitudes" (Hill & Fisher, 2001)), en in *stalking* van ex-partners. *Stalkers* (en moordenaars) van ex-partners zijn vrijwel altijd mannen (die vrijwel altijd handelen vanuit een bezitsobsessie: "Als ik haar niet kan hebben, dan zal niemand haar krijgen").

Women are most at risk when they threaten to leave or do it. The forsaken man may stalk her, hunt her down, and execute her, always with the same rationale: "If I can't have her, no one can". The crime is pointless, but it is the undesired outcome of a paradoxical tactic, a doomsday machine. For every killing of an estranged wife or girlfriend there must be thousands of threats made credible by signs that the man is crazy enough to carry them out regardless of the cost (Pinker, 1997).

Table 2. Results of Intrasexual Selection on the Evolution of Male Behaviour

Adaptations that play a role in the competition to secure copulations

- A. A low threshold for mating attempts
- B. Dominance behaviour (the monopolization of females): the exclusion of other males from:
 - 1. The vicinity of a female that is or will become receptive
 - 2. A harem of females
 - 3. Positions of high status in multimale groups
 - 4. Areas with useful resources attractive to females
 - 5. Display sites attractive to females
- C. Subordinate behaviour (coping with dominant males)
 - 1. Submissive behaviour and the (temporary) postponement of attempts to reproduce
 - 2. Courtship of females only when dominant males are absent or occupied
 - 3. Sneak copulations
 - 4. Rape

Adaptations that help a male ensure that his sperm will be used by females he has inseminated

- A. Guarding behaviour
 - 1. Temporary guarding of a recently inseminated female
 - 2. Prolonged protection of a female or harem against other males
- B. Behaviour that reduces the likelihood that an unguarded female will copulate again
 - 1. Insertion of mating plugs in females after copulation
 - 2. The use of biochemical or behavioural signals to activate mechanisms within the female that reduce her receptivity

Adaptations that lower the reproductive success of competitors

- A. Sexual interference
 - 1. Interruption of another male's courtship
 - 2. Female mimicry by males that induces other males to waste time, energy, or sperm
 - B. Attempts to injure competitors
 - 1. Assaults on other males, including homosexual rape
 - 2. Assault on mates or offspring of other males, including infanticide
-

Tabel volgens Alcock (1979).

Seks of de dood

Bovenstaande tabel van Alcock (1979) – E.O. Wilson (1975) presenteert een vergelijkbare tabel – inventariseert de mannelijke paringsstrategieën en -taktieken. De mannelijke paringsstrategieën bestrijken, zoals uit de tabel blijkt, een breder spectrum dan de vrouwelijke reproductieve strategieën eenvoudigweg vanwege het principe van de vrouwelijke keuze. Mannetjesdieren hebben zichzelf altijd moeten adverteren en de kieskeurige vrouwtjes moeten overtuigen van hun geschiktheid als zaaddonor. Zij konden het

zich bovendien niet veroorloven om ook maar één copulatiegelegenheid te missen. Mannetjes hebben dan ook paringsstrategieën ontwikkeld die gedeeltelijk berusten op brute kracht en geweld, gedeeltelijk op arglist en bedrog, en gedeeltelijk op zorgzaamheid en vaderlijke investeringen. Alles wat maar bij kon dragen om het mannetje toegang tot een of meerdere vrouwtjes te verschaffen werd geselecteerd. De zelfzuchtige genen van het mannetje hebben belang bij elke gelegenheid tot paren zelfs als dat ten koste zou gaan van de overleving van hun ‘overlevingscapsule’.

Robert Trivers heeft erop gewezen dat bij polygame zoogdieren de natuur selecteert op mannetjes die een ‘seks of de dood’-strategie volgen. Ieder vrouwtje kan zich automatisch voortplanten als ze maar in leven blijft. Van de mannetjes kan misschien maar één op de tien zich voortplanten, maar hij bevrucht dan wel gemiddeld tien vrouwtjes. Daarom is het vanuit een biologisch oogpunt zinvoller wanneer een mannetje sterft in een ultieme poging om bij de uitverkoren 10% te horen, dan wanneer hij een lang, maar celibatair leven leidt. Grote en competitieve mannetjes die kleine of weinig ambitieuze mannetjes in de strijd om vrouwtjes kunnen domineren geven hun genen door. Maar zowel het risicovolle gedrag als het ‘ongezond’ grote lichaam dat nodig om een kans te maken dominant te worden, vergroten de sterfte onder mannetjes door honger, virussen en bacteriën (testosteron stimuleert de ontwikkeling van de spieren, maar schaadt het immuunsysteem), roofdieren, ongelukken of onderlinge gevechten. Al deze exogene doodsoorzaken zorgen ervoor dat genen die beschermen tegen aftakeling minder selectievoordeel genieten in mannetjes dan in vrouwtjes. Wat voor polygame zoogdieren geldt, blijkt ook bij de mens op te gaan: mannen zijn groter dan vrouwen, nemen meer risico’s en zijn minder monogaam – en als gevolg hiervan takelen ze ook sneller af (Roele, 1996).

Geslachtsrolwisseling

Ouderlijke investeringstheorie en het principe van de vrouwelijke keuze zijn in de vorige aflevering van deze serie (*Psychoskoop*, 10, 4/5, 1999) uitgebreid behandeld. In een notedop komt het erop neer dat mannelijke en vrouwelijke organismen gemiddeld op verschillende (en dikwijls conflicterende) manieren in hun nageslacht investeren. Bij zoogdieren met interne bevruchting dragen de vrouwen een disproportionele last, en vormen zij voor de mannen een limiterende ‘hulpbron’ waarvoor de mannen (moeten) concurreren. Een krachtige ondersteuning van de ouderlijke investeringstheorie is het gegeven dat bij enkele soorten (bijv. zeepaardjes en zeenaalden – waarbij de mannetjes een broedbuidel bezitten -, enkele kikkers, een aantal insecten, en een aantal vogels zoals oeverlopers [*Actitis macularia*], waterhoentjes [*Gallinula chloropus*], franjepoten [*Phalaropus* en *Steganopus tricolor*], kasuarissen [*Casuaris spp.*] en jassana’s [*Jacana spinosa*]) een omkering van het investeringspatroon gekoppeld is aan een rolwisseling: het vrouwtje is nu het seksueel minder kieskeurige, en het meer competitieve en seksueel-agressieve, geslacht (Williams, 1966; Ghiselin, 1974; Trivers, 1985; Forsyth, 1988, 1993; Roele, 1996; Alcock, 1998; Ghiglieri, 1999; zie Daly & Wilson [1983, 1988] en Van der Dennen [1992] voor een uitgebreider overzicht). Dit demonstreert duidelijk dat niet geslacht de doorslaggevende factor is (d.w.z. agressie en geweld zijn *niet intrinsiek* mannelijk), maar het ouderlijke investeringspatroon. Anders dan Freud en zijn discipelen veronderstelden is agressie niet (biologisch) gekoppeld aan het bezit van een bungelend geslachtsorgaan. Bij de soorten waar deze rolwisseling voorkomt is het het mannetje dat het meest investeert in het nageslacht, en

een lager reproductief potentieel bezit, terwijl het vrouwtje (meestal) groter, kleurrijker en vechtlustiger is, polyandrie praktiseert, een grotere variantie in reproductief succes (RS) heeft, en jonger sterft dan het gemiddelde mannetje: exact zoals de Bateman-Trivers theorie voorspelt. Vrouwelijke jassana's kunnen bijvoorbeeld wel 75% zwaarder zijn dan de mannetjes, en zij zijn in verwoede territoriale gevechten gewikkeld met andere vrouwtjes waarbij de slagpennen van hun vleugels geduchte wapens vormen (Forsyth, 1988). De redenen van de geslachtsrolwisseling, voor zover bekend, zijn meestal ecologische omstandigheden (zoals bijv. natte, productieve habitats), en externe bevruchting.

“Sex role reversal is largely restricted to the very few species in which males provide more parental effort than females. For example, among pipefish (*Syngnathus typhle*), males supply nutrients and oxygen to the fertilized eggs for several weeks, and males favor large, ornamented females over small, plain ones” (Thornhill & Palmer, 2000: 35).

Bij die vogelsoorten waar beide geslachten ongeveer evenveel ouderlijke investering plegen zijn mannetjes en vrouwtjes ook ongeveer even seksueel competitief en vechtlustig, zoals bij het koekoeksekstertje (*Spermestes cucullatus*), de goudspecht (*Colaptes auratus*), en de huismus (*Passer domesticus*) (Ghiselin, 1974). Bij soorten waar de mannetjes een relatief grote investering plegen, zoals bij de driedoornige stekelbaars (*Gasterosteus aculeatus*) waar de mannetjes het nest bouwen, bebroeden en beschermen, concurreren en vechten de vrouwtjes navenant meer.

Het bovenstaande maakt eveneens begrijpelijk waarom sociobiologen agressie gewoonlijk definiëren als “the proximate mechanism of contest competition” (bijv. Barash, 1982). Adang (1999) heeft er in zijn recente boek over chimpansee gedrag overigens op gewezen dat er verschillende vormen van agressie bestaan, met elk een eigen oorzaak en een eigen functie, die niet zomaar met elkaar vergelijkbaar zijn.

Mannen als vaders

Er is onderhand een aanzienlijke hoeveelheid evidentie dat mannen bij veel primatensoorten, weinig tot aanzienlijk in hun nageslacht investeren. Hoewel nauwelijks kwantificeerbaar, en indirect, zijn de ouderlijke investeringen van de vaders van levensbelang voor de, vooral jonge, kinderen (Fedigan, 1982; Hrdy, 1986; Travis & Yeager, 1986, 1991).

Taub & Mehlman (1991; cf. Liesen, 1995) onderscheidten directe en indirecte vaderlijke investering. Indirecte investering bestaat bijvoorbeeld uit bescherming van moeder en kroost tegen roofdieren of bescherming tegen conspecifieke infanticidale mannetjes. Het gedrag van primatenmannetjes is vanuit dit perspectief van de indirecte vaderlijke investering inderdaad beter te begrijpen. Als vuistregel geldt dat mannen meer bereid zijn in hun nageslacht te investeren naarmate hun vaderschapszekerheid groter is (zie *Psychoskoop*, 10, 4/5, 1999).

Spermacompetitie

De perikelen van het leven houden niet op als er eenmaal een partner is gevonden. Na te hebben gekozen of te zijn uitverkoren, moeten de twee geslachten bij elkaar komen om te paren. Sommige partners zijn weinig vriendelijk en soms zelfs regelrecht vijandig. Van het bidsprinkhaanvrouwtje, bijvoorbeeld, is bekend dat ze haar echtgenoot de kop afbijt en zijn lichaam verslindt terwijl hij nog (reflexmatig) met haar aan het paren is. Mannetjesspinnen en bepaalde vliegen voorkomen een dergelijk lot door hun partners te paaien met een huwelijksgeschenk. Roofvliegmannetjes vangen een klein prooidier, meestal een andere vlieg, en bieden deze aan hun aanstaande aan. Het vrouwtje zuigt de vlieg leeg, terwijl het

mannelijke haar bevrucht. Hoe groter de gift, hoe meer tijd het mannetje hiervoor heeft. Een baltsend krekelmannelijke geeft zijn partner, samen met de overdracht van een spermapakketje, de zogenoemde spermatofoor, ook een gelatineuze druppel, de spermatofylax. Dit geschenk heeft een tweeledig doel: ten eerste voorziet het het vrouwtje van extra voedsel dat gebruikt kan worden om meer eieren te leggen, en ten tweede zal ze tijdens het verorberen ervan niet zo snel met een ander mannetje paren, zodat het sperma van het eerste mannetje zijn werk goed kan doen (Bright, 1999a). Een eendebloedzuigermannelijke plakt, zodra hij een ontvankelijke soortgenote heeft gevonden, een spermapakketje willekeurig op het lichaam van zijn partner. De spermatofoor scheidt weefseloplossende stoffen uit waardoor het bundeltje met de mannelijke geslachtscellen langzaam door haar huid heen zakt en zich een weg naar haar 'buik' vreet. Daar aangekomen wurmen de spermatozoïden zich tussen de inwendige organen door tot ze haar eieren bereiken (Sparks, 1977). Omdat meerdere mannetjes haar met hun spermatoforen belagen zullen de spermacellen van verschillende mannetjes in haar lijf aanwezig zijn.

Spermacompetitie wordt gedefinieerd als de competitie tussen de ejaculaten van twee of meer verschillende mannen om de bevruchting van de ova van een vrouw. Bij soorten met inwendige bevruchting, zoals vrijwel alle zoogdieren, zal de spermacompetitie binnen het lichaam van de vrouw plaatsvinden. Dikwijls concurreren de mannen door de kwantiteit van hun ejaculaat te maximaliseren; de grootte van de testes is *grosso modo* een aanduiding voor het bestaan van een polygyn competitierégime (Short, 1981; Clutton-Brock, 1988; Harvey & Harcourt, 1984; Harvey, Partridge & Southwood, 1994).

Bij de primaten in het algemeen en de Pongidae (de mensapen) in het bijzonder zijn de grootte van de testes en het competitierégime gecorreleerd: hoe groter de testikels hoe meer spermacompetitie.

Gegeven het menselijke seksuele dimorfisme en gegeven de gemiddelde grootte van de mannelijke testikels, kan op grond van de theorie worden voorspeld dat de mensman ergens tussen de chimpansee- en de gorillaman in moet zitten wat betreft polygynie en promiscuïteit – en dat klopt ook: mensmannen zijn minder monogaam dan gorillamannen maar veel meer dan chimpanseemannen.

Spermacompetitie kan worden gezien als een speciaal geval van seksuele selectie, en seksuele selectie wordt algemeen beschouwd als een sterke selectiekracht die bij mensen bijvoorbeeld heeft geleid tot de anatomische, fysiologische en gedragsmatige geslachtsverschillen die in de vorige bijdrage (*Psychoskoop*, 10, 4/5, 1999) aan de orde kwamen (Smith, 1984; Warzinek, 1986; Baker & Bellis, 1995).

Smith was een van de eerste theoretici die speculeerde dat bij de mensenvrouw de zogeheten 'cryptische ovulatie' en de grote hemisferische borsten – die voornamelijk uit vetweefsel bestaan – onder invloed van spermacompetitie zijn geëvolueerd. Hominide mannen hielden kennelijk van grote, stevige borsten bij een vrouw; net zoals voor de huidige mensmannen grote borsten nog steeds kunnen fungeren als 'supernormale releasers'.

Er bestaat toenemende evidentie dat de vrouwen van veel soorten het vermogen bezitten om te differentiëren en selectief te kiezen tussen het sperma van verschillende mannen en dus zelfs nog *post copulationem* teeltkeuze (*cryptic female choice*) te kunnen uitoefenen.

Vrouwen kunnen hun eigen bevruchting voor een groot deel zelf (uiteraard niet bewust) regelen door bijvoorbeeld al of niet met de eigen partner te paren (volgens Baker & Bellis is de kans op bevruchting bij overspel groter omdat vrouwen de neiging hebben tijdens haar meest vruchtbare periode overspel te plegen), al of niet een orgasme te krijgen (hetgeen het

spermatransport naar de baarmoeder bevordert of vertraagt), of door de biochemische en/of immunologische eigenschappen van hun vaginale milieu te veranderen.

De mogelijke voordelen van *extra-pair copulations* (EPCs) variëren voor een vrouw van materiële beloning en statusverhoging tot anti-infanticidestrategie en genetische diversiteit van haar nageslacht. Mannen kunnen deze EPCs trachten te doorkruisen ter wille van hun vaderschapszekerheid door partnerseparatie en bondage (*mate guarding*; zie beneden), door seksuele jaloezie, door overspelige vrouwen af te straffen, en de andere tactieken die we hebben besproken in het kader van de dubbele moraal (*Psychoskoop*, 10, 4/5, 1999).

Bij fruitvliegjes (*Drosophila*) blijkt het sperma van het laatste mannetje dat met een vrouwtje paart het sperma van zijn voortganger(s) te kunnen uitschakelen. Het sperma van de vorige mannetjes wordt uit het zaadreservoir van het vrouwtje verwijderd, of – op nog niet opgehelderde wijze – onklaar gemaakt zodat het niet langer voor de bevruchting kan zorgen. Zelfs tot zeven dagen na de eerste paring kan een fruitvliegmannetje zijn voorgangers en concurrenten nog verslaan.

Mannelijke copulerende libellen lepelen met hun borstelachtige penis tussen 90 tot 100% van het sperma van eventuele voorgangers uit de spermatheek (zaadreservoir) van het vrouwtje alvorens zelf te ejaculeren. Deze tactiek – het verwijderen of vernietigen van sperma van de concurrentie – is een duidelijke vorm van spermacompetitie en is een wijdverbreid verschijnsel in het dierenrijk.

De heggenmus (*Prunella modularis*) bestudeerd door Davies en medewerkers (bijv. Davies, 1992) kent – net als de mens – niet één paarsysteem, maar is monogaam, polygyn of polyandrisch afhankelijk van de omstandigheden. In sommige gevallen houden beide geliefden van een paar er een minnaar of minnares op na en het paarsysteem dat dan ontstaat noemt men ‘polygynandrie’. Het achterdochtige heggenmusmannetje pikt met zijn snavel in haar cloaca als hij haar bij de buurman heeft aangetroffen. Het mannetje wil pas paren als de laatste druppel sperma van de buurman verwijderd is (Slurink, 1999; Alcock, 1998).

Mannetjeshaaïen kunnen, op dezelfde manier, hun partner op een contraceptieve douche trakteren alvorens zelf te ejaculeren (Rees & Harvey, 1991).

Het lijkt er hoogstwaarschijnlijk op dat de paarsystemen van de heggenmus de verschillende mogelijke uitkomsten van het conflict tussen de geslachten reflecteert. De mate waarin het mannetje of het vrouwtje wint hangt gedeeltelijk af van verschillen tussen individuen in leeftijd en ervaring, gedeeltelijk van populatiestructuurparameters zoals de geslachtsverhouding (*sex ratio*), en gedeeltelijk van ecologische omstandigheden. Bijvoorbeeld, de mannelijke mogelijkheid van monopolisering van het vrouwtje is afhankelijk van de grootte van het foerageergebied van het vrouwtje, terwijl de mogelijke monopolisering van een extra mannetje door een vrouwtje afhankelijk is van haar vermogen om de bewaking van het eerste mannetje af te schudden (Rees & Harvey, 1991).

Het gedrag van de heggenmus illustreert twee lessen uit de sociobiologie... Ten eerste: in de natuur gaat het niet om de overleving van de *soort*... Alle individuen in de natuur lijken eerder te streven naar de overleving van hun ‘hyperpersoonlijk’ genenpakket. Vandaar al die competitie binnen de soort en vandaar ook die zogenaamde spermacompetitie.

Ten tweede: genen zijn geen starre programma’s die blindelings handelende robots bouwen. Zij sturen eerder de opbouw van flexibele beslissingssystemen, die in hun beslissingen rekening houden met de omstandigheden. Alleen het ‘doel’ van al dat kiezen is ten gevolge van een proces van variatie en selectie ‘voorgeprogrammeerd’:

de verspreiding van de eigen genen. Want genen die breinen bouwen die ‘verkeerde’ beslissingen nemen, sterven vanzelf uit (Slurink, 1999).

Een andere vorm van spermacompetitie is niet het uitschakelen maar het overtreffen van de concurrentie. Chimpanseemannen hebben grote testikels in vergelijking met mensmannen, zij concurreren dan ook met de hoeveelheid ejaculaat. Maar volgens Baker & Bellis (1995) kunnen ook mensmannen het aantal spermacellen in hun ejaculaat aanpassen aan de omstandigheden, d.w.z. aan de eventuele slippertjes van hun partner. Het boek van Baker & Bellis *De sperma-oorlog* zal ik hier niet verder behandelen. Veel is speculatief en (nog) niet experimenteel gerepliceerd en soms lijkt het onderzoek wat al te soepel en naadloos aan te sluiten bij de theoretische verwachtingen. Voor een goede samenvatting zie Roele (1996).

Rees & Harvey (1991) hebben erop gewezen dat spermaproductie ook kosten met zich mee kan brengen; gameten worden zelden alleen als gameten doorgegeven, er zijn ook andere grondstoffen nodig voor de produktie van de seminale vloeistof of de spermatofoor bijvoorbeeld, en als deze stoffen zeldzaam zijn kunnen die dan het aantal ejaculaties of de omvang of de kwaliteit van het semen beperken. Maar ook deze kosten vallen vrijwel in het niet vergeleken met het totale kostenpakket van de ouderlijke investeringen van vrouwen.

Partnerseparatie en bondage (*Mate guarding*)

Bij vele soorten (van minuscule insectjes [Moffett, 1997], via amfibieën en reptielen, tot reusachtige zoogdieren) trachten de mannetjes het seksuele gedrag van de vrouwtjes te beheersen en te controleren *na* de bevruchting door haar op alle mogelijke manieren af te zonderen en af te schermen van andere mannetjes, of door de genitale opening van het vrouwtje met allerlei coagulerende afscheidingsprodukten en verhardende zaadvloeistof – organische soorten cement – af te dichten (vaginale pluggen, vergelijkbaar met middeleeuwse kuisheidsgordels). Deze tijdelijke copulatieafsluiters worden aangebracht door insecten, vleermuizen, egels, buideldieren, en vele soorten knaagdieren (Sparks, 1977).

Honden blijven na de copulatie enige tijd aan elkaar hangen (door een ballonvormige zwelling in de penis van de reu waar de vagina van de teef zich als een bankschroef omheen sluit), wat hetzelfde effect sorteert, namelijk door ‘haar’ te separeren ‘zijn’ sperma te beschermen tegen de concurrentie van andere spermaproducenten, en het een niet meer in te halen voorsprong in ‘haar’ genitale systeem te geven.

Bruut geweld is wel de meest regelrechte manier om het seksuele alleenrecht te verwerven. De effectiviteit van de jaloerse bullebakken die als strandwachter hun zeehondenharems bewaken, kan moeilijk worden betwijfeld. Ook bij veel hoefdieren behoeden de mannetjes hun vrouwtjes zorgvuldig voor de attenties van rivalen. Elke keer als een ooi bijvoorbeeld in haar tweedaagse bronst komt, richt haar drift zich op de dominante ram, die haar afschermt van de andere mannetjes die werkeloos moeten toekijken (Sparks, 1977).

In het algemeen zullen de baten van deze partnerseparatiestrategie toenemen wanneer de waarschijnlijkheid toeneemt dat het vrouwtje vreemd zal gaan en het sperma van een ander mannetje zal gebruiken voor de bevruchting van haar eieren. De kosten van de voortdurende bewaking zullen afnemen naarmate er minder receptieve vrouwtjes zijn, zodat het mannetje dat in de buurt van zijn partner blijft weinig kansen verliest om andere vrouwtjes te bevruchten.

Sommige dieren lijken trouwe monogame partners, maar bij nadere beschouwing blijkt hun hoffelijkheid pure zelfzucht te zijn. Een merelmannetje (*Turdus merula*) blijft dicht bij zijn

partner om er zeker van te zijn dat geen ander mannetje met haar paart wanneer ze vruchtbaar is. Spreeuwen (*Sturnus vulgaris*), jan-van-genten (*Sula bassana*) en visarenden (*Pandion halieatus*) copuleren frequent, in een poging van het mannetje ervoor te zorgen dat zijn sperma overheerst over dat van een rivaal die misschien stiekem zijn kans waarnam toen hij even weg was. Bij de witkeelbijeneter (*Aerops albicollis*) blijven de mannetjes voortdurend waakzaam bij hun vrouwtjes, en vallen die ook voortdurend seksueel lastig met geforceerde copulaties, als de vrouwtjes hun eieren leggen en het risico van spermacompetitie het grootst is (Emlen & Wrege, 1986; Forsyth, 1988; Alcock, 1998; Bright, 1999a).

Langdurige en/of frequente copulatie is waarschijnlijk eveneens een vorm van partnerseparatie en bondage. Zolang hij 'in' haar is, fungeert het mannetje als een levende vaginale plug en houdt hij het vrouwtje nauwkeurig onder controle.

Sommige dieren moeten dicht bij hun geliefden blijven om de mogelijkheid tot paren niet te missen. Het mannetje van de zoetwatergarnaal *Gammarus*, bijvoorbeeld hecht zich aan zijn uitverkorene en wacht tot ze vervelt, om dan met haar te paren (Bright, 1999a). Krabben copuleren op een soortgelijke manier. Een opgewonden mannetje is zelfs in staat om een hard, rijp vrouwtje te grijpen en haar in zijn scharen rond te slepen tot haar pantser opensplijt. Zodra ze zacht en kneedbaar is, copuleren ze. Een mannetjeswaterjuffer grijpt zijn geliefde met een speciale tang aan het achtereinde van zijn lijf in de nek vast, en zo, kop aan staart, vormen ze een tandem. Isopoden en amfipoden (kreeftachtigen die op garnalen lijken) zwemmen als dubbeldekkers rond. Hierbij klampen de krachtiger mannetjes zich met behulp van gespecialiseerde grijppoten aan de rijpe vrouwtjes vast. De forse mestkevers grissen hun vrouwtjes eenvoudigweg weg en ontvoeren ze naar een afgezonderd plekje waar ze geen tegenstanders zullen ontmoeten voor ze hun zin dubbel en dwars hebben doorgedreven (Sparks, 1977). Wellicht is het *honeymooning* gedrag (afzondering van een koppel) bij primaten uit deze primitieve segregatie ontstaan.

Zangvogelmannetjes met een voedselrijk territorium zingen meestal langer en luider dan andere om hun kracht en bekwaamheid te adverteren – factoren die niet alleen rivalen afschrikken, maar ook vrouwtjes aanlokken (evenals de rode buik bij stekelbaarsmannetjes een mooie combinatie van de twee elementen van seksuele selectie). Het gedrag van de partner van een zangvogelmannetje bepaalt hoe en wanneer hij zingt. Het merelmannetje zingt uit volle borst om rivalen uit de buurt van zijn vrouwtje te houden, maar wanneer ze van het nest afgaat, houdt hij op met zingen en volgt hij haar op de hielen. In haar vruchtbare periode – wanneer de dreiging van rivaliserende mannetjes het grootst is – zingt het merelmannetje nog geestdriftiger. Hij begint elke dag vroeger, totdat het vrouwtje haar legsel heeft voltooid en hij met zingen stopt (Bright, 1999a).

Bij tientallen andere onderzochte vogelsoorten is dit soort separeer- en bewakingsgedrag, gecombineerd met verhoogde seksuele activiteit van het mannetje als een vorm van spermacompetitie, gedocumenteerd.

Mannetjespadden en -kikkers gebruiken een simpele *trial-and-error* methode die tamelijk *foolproof* lijkt te zijn: zij zijn zo promiscue en *indiscriminate* dat zij eenvoudigweg alles wat ook maar enigszins op een soortgenoot lijkt bespringen, al is het een klomp modder, en zich stevig vastklampen. Deze regelrechte blinde aanranding garandeert dat het mannetje geen enkele paringskans mist. Als het aangerande individu daar niet van gediend blijkt of terugvecht, dan is het waarschijnlijk een ander mannetje en dan is het zaak om hem zo snel mogelijk te smeren. Als het niet protesteert of terugvecht is het waarschijnlijk een receptief vrouwtje en in dat geval weet het mannetje dat hij goed zit en rijdt hij dagenlang op de rug van zijn vrouwtje mee rond *in amplexu* tot ze paairijp is. Andere mannetjespadden zullen hem uit alle macht proberen te verwijderen om zelf deze gelukzalige positie te bereiken,

zodat kleinere mannetjes meestal het onderspit delven. De mannetjes van een paar smalbekkikkersoorten lijmen zichzelf zelfs aan hun grote, vette partner vast met een kleverige substantie die zij uitscheiden (Sparks, 1977).

Aandringen en vasthoudendheid lonen dikwijls *in sexualibus*. Een waterlopersvrouwje dat er niet in slaagt het op haar rug meeliftende mannetje af te werpen paart uiteindelijk met haar belager om er van af te zijn (Alcock, 1998). Bij verschillende soorten worden vruchtbare vrouwen net zolang lastig gevallen met ongewenste intimiteiten tot ze uiteindelijk dan maar toegeven en copuleren.

Sommige insecten hebben een ingenieuze biochemische oplossing voor het probleem van het paringsmonopolie en de dolende vrouw gevonden. In de vlinderfamilie Heliconiidae besproeit het mannetje tijdens de paring het vrouwje met een stinkende en afstotende substantie die door andere mannetjes als anti-afrodisiacum en seksuele afknapper wordt ervaren, waardoor ze haar voortaan mijden als de pest. Mannetjes van de gele-koorts-muskiet *Aedes aegypti* hebben een soort seksueel sedatief in hun semen dat het vrouwje dat zij bevruchten na de paring alle lust ontnemt en haar volledig frigide maakt.

Dodelijke seks is niet ongewoon. Het paringsmonopolie is voor mannetjes zo belangrijk, dat veel insectenminnaars bij hun pogingen om de exclusieve voortplantingsrechten van hun geliefden te verwerven bereid zijn de uiterste prijs te betalen: de dar van de honingbij wiens penis dienst doet als explosieve bout en hem na de zaadlozing wegschiet; de mannetjes van vliegen-, bidsprinkhanen- en spinnensoorten die zich laten oppeuzelen door hun geliefde, maar daarmee tevens bereiken dat hun geslachtsapparaat in haar achterlijf blijft vastzitten en daar zeer doeltreffend dienst doet als paringsstop (Sparks, 1977).

Vanuit een evolutionair perspectief kan zelfs ons instituut huwelijk worden beschouwd als een variant van (mutuele) *mate guarding*.

Seksuele jaloezie, vaderschaponzekerheid en ‘koekoeksjongen’

Vermeer (1998) heeft er in een vorige aflevering van *Psychoskoop* (9, 6, 1998) op gewezen dat de evolutionaire psychologie veronderstelt dat geëvolueerde psychologische mechanismen (a) *soortgebonden* zijn (wat voor één bepaald organisme een aanpassing is, is dat niet noodzakelijk voor een ander); (b) *seksgebonden* zijn (voor mannen gelden andere criteria voor een goede partner dan voor vrouwen); (c) *leeftijdgebonden* zijn (de problemen waar een goed werkzame oplossing voor gevonden diende te worden verschillen per leeftijd en ontwikkelingsfase). Als laatste geldt dat mechanismen *contextgebonden* zijn (bijv. het jaloezie-mechanisme). Volgens de evolutionaire psychologie heeft de psyche een modulaire opbouw (adaptaties geëvolueerd ten gevolge van specifieke problemen – *recurrent structural features* in de omgeving van het organisme) en zijn de modules domeinspecifiek.

Door de interne bevruchting en zwangerschap, placentatie en lactatie van zoogdiervrouwen is mannelijke seksuele rivaliteit onvermijdelijk bij de ongeveer 4000 soorten die de klasse Mammalia uitmaken (Daly & Wilson, 1988).

Maar als de bevruchting plaats vindt binnen in het lichaam van de vrouw, dan staat, zoals we hebben gezien, een man die aan ouderschapsinvestering doet bloot aan het gevaar dat hij mogelijkwerwijs een ‘koekoeksjong’, waarin de genen van een andere man aanwezig zijn, in de schoenen krijgt geschoven. Eén stiekeme seksuele escapade van een mensenvrouw kan bijvoorbeeld betekenen dat haar partner levenslang zorg investeert in kinderen die helemaal niet van hemzelf zijn. Een vrouw is er altijd zeker van dat haar kind ook echt het hare is,

terwijl dat voor een man zelden of nooit het geval is.

Hieruit volgt dat vaderschapsinvestering een selectiepremie plaatst op de evolutie van alle soorten mechanismen en eigenschappen die zullen bijdragen tot de zekerheid van zijn exclusieve seksuele toegang tot zijn partner. Seksuele jaloezie is er daar een van. Dit, in principe adaptieve, psychische mechanisme kan bij mannen soms obsessieve en gewelddadige vormen aannemen. Het is een anti-'horendrager' strategie die, zoals zoveel adaptaties, pathologische trekken kan krijgen.

Seksuele jaloezie kan waarschijnlijk het best worden beschouwd als een psychisch mechanisme dat zich ontwikkeld heeft om ontrouw van de partner te voorkomen en tegen te gaan (Daly, Wilson & Weghorst, 1982) en dat opgewekt wordt als de relatie met de partner wordt bedreigd door een derde (Bringle & Buunk, 1985). Zoals Dijkstra & Buunk (1998) opmerkten zijn gevoelens van jaloezie voor een belangrijk deel competitief van aard. Maar vrouwen hebben net zoveel last van jaloezie als mannen. Mannen en vrouwen zijn echter jaloers om verschillende redenen, en de clou van het verschil in jaloezie zit in het verschil in ouderlijke investering die de beide partners leveren (bijv. Teisman & Mosher, 1978; Hansen, 1982, 1985; Buunk, 1984; Buunk & Hupka, 1987; Daly & Wilson, 1988 et seq.; Buss, 1992, 1994; Van der Dennen, 1992; Wilson & Daly, 1992; De Weerth & Kalma, 1993; Wiederman & Allgeier, 1993; Ridley, 1994; Geary et al., 1995; Dijkstra, 1996, 2001, 2003, 2004; Roele, 1996; Pinker, 1997; Dijkstra & Buunk, 1998, 2001, 2002; Vermeer, 1998; Beck, 1999; Kalma & Van Hezewijk, n.d.; Buunk & Dijkstra, 2000, 2004).

Bij mannen wordt jaloezie vooral door seksuele ontrouw, fysiek vreemdgaan of seksuele escapade, van de partner opgeroepen (bij mannen kan zelfs de fantasie of gedachte dat de vrouw 'het' met een andere man doet al tot diepe wanhoop, grimmige woede of bloedspuwende furie leiden), terwijl bij vrouwen jaloezie voornamelijk door emotionele ontrouw van hun man en verlies van aandacht en affectie wordt opgewekt. Vrouwen vinden het erger als hun man er een emotioneel bevredigende liefdesrelatie met een andere vrouw op na houdt, d.w.z. de jaloerse vrouw ziet die liefdesrelatie als een bedreiging voor de continuering van haar eigen relatie en het gevaar dat de man zijn aandacht, affectie, energie, geld en/of andere hulpbronnen zal 'realloceren' naar zijn nieuwe liefde en haar eventuele kinderen.

"A woman having sex with another man is *always* a threat to the man's genetic interest, because it might fool him into working for a competitor's genes, but a man having sex with another woman is not necessarily a threat to the woman's genetic interest, because his illegitimate child is another woman's problem. It is only a threat if the man diverts investments from her and her children to the other woman and her children, either temporarily so or, in the case of desertion, permanently" (Pinker, 1997).

Deze verschillende zorgen van beide geslachten lijken dus functioneel, gericht op die aspecten die vanuit de investeringstheorie en de ouderlijke onzekerheidstheorie te verwachten zijn.

"De bevinding dat bij mannen gevoelens van jaloezie vooral worden opgewekt door de dominantie van de rivaal, terwijl bij vrouwen gevoelens van jaloezie vooral worden opgewekt door de fysieke aantrekkelijkheid van de rivaal, is eveneens in overeenstemming met een evolutionair-psychologische benadering van jaloezie" (Dijkstra & Buunk, 1998). Zowel in westerse landen als in preïndustriële samenlevingen doden mannen ontelbare malen vaker hun vrouw dan omgekeerd en meestal is het motief seksuele jaloezie, het constateren of zelfs maar het vermoeden van overspel (Daly & Wilson, 1988 et seq.; Wilson & Daly, 1992; Roele, 1996; Pinker, 1997).

Mannelijke seksuele jaloezie is eveneens het voornaamste motief in vrouwenmishandeling (hoewel het niet goed vast te stellen is, zoals Roele [1996] betoogt, hoe vaak jaloerse mannen en vrouwen elkaar mishandelen, omdat veel huiselijk geweld niet wordt aangegeven bij de politie). Vrouwenmishandeling is geen Westerse uitvinding, en evenmin een patriarchale pathologie (of het gevolg van de mannelijke samenzwering binnen een 'falocratisch patriarchaat', zoals bepaalde feministes beweren). De getrouwde vrouwen van de Yanomamö, een groot Indianenvolk in Amazonië, beschouwen de uiterlijke littekens van mishandeling als evenzovele bewijzen van de diepe liefde van hun echtgenoten; alleen een uiterst jaloerse echtgenoot is immers een liefhebbende echtgenoot, en vice versa. En zij zijn bepaald niet het enige volk dat er zo over denkt (Buss, 1994).

Onderzoek gerapporteerd in Buss (1999) bevestigt het inmiddels robuuste gegeven dat mannen *überhaupt* meer geneigd zijn tot moord en doodslag dan vrouwen, zowel in daden als in gedachten, hetgeen de laconieke observatie ontlokte aan Robert Wright (1994) dat "From an evolutionary point of view, the leading cause of violence is maleness".

Vrouwen daarentegen doden hun echtgenoten voornamelijk uit zelfverdediging en noodweer, of pas na jaren van mishandeling.

Andere neigingen die investerende mannen hebben geëvolueerd om het horendragerschap te vermijden zijn partnerseparatie (desnoods alleen tijdens haar vruchtbare periode), afscherming door middel van hulpmiddelen zoals kuisheidsgordels, en uiterste discriminatie ten opzichte van vrouwen die tekenen vertonen dat zij onlangs met een andere man hebben gepaard of zelfs maar gepaard zouden kunnen hebben (zoals bij duiven aangetoond)

Homo sapiens exhibits a complex of psychological propensities that achieve the same end, namely improving the probability that a man's putative offspring are indeed his own. We have referred to this motivational-emotional-behavioral complex as 'male sexual jealousy' (Daly, Wilson & Weghorst, 1982), but a better label might be *male sexual proprietariness* [bezitsdrang]. It is manifested in the dogged inclination of men to control the activities of women, and in the male perspective according to which sexual access and woman's reproductive capacity are *commodities* than men can 'own' and exchange.

This proprietary point of view is furthermore inextricably bound up with the use or threat of violence in order to achieve and maintain sexual exclusivity and control. Although many authors have argued that sexual jealousy is an artifact of particular cultures and is absent from at least a few, the ethnographic evidence supports the alternative view, namely that the complex described above is cross-culturally universal (Daly & Wilson, 1988).

Seksuele jaloezie is, zo stelt eveneens de antropoloog Donald Brown (1991) in zijn boek *Human Universals*, een universeel verschijnsel.

Mannelijke seksuele jaloezie, bezitsdrang en rivaliteit zijn niet alleen prominent en universeel aanwezig in vrouwenmishandeling, maar ook in andere vormen van geweld zoals moord en doodslag, en de onderliggende motieven zijn hetzelfde: mannelijke jaloezie, seksuele bezitsdrang, en het vermoeden van (of het feitelijke) overspel van de vrouw. Soms is zelfs een onschuldige flirt van de vrouw met een andere man al voldoende om haar partner in een toestand van acute razernij te brengen. "But by and large, men resort to coercion and violence in their efforts to control women, because – to some degree – coercion and violence work" (Daly & Wilson, 1988).

Mannen die ontdekken of vermoeden dat hun vrouw vreemd is gegaan reageren dikwijls niet alleen gewelddadig, zij zullen ook vaker scheiden of de vrouw en haar kinderen verlaten. In de Westerse maatschappij is overspel van de man, daarentegen voor vrouwen een veel mindere reden tot echtscheiding (Symons, 1979). De vaderschapsonzekerheid is voor mannen in vele culturen zo obsessief dat zelfs de echtgenoten van verkrachtingsslachtoffers zich van hun ongelukkige vrouwen laten scheiden, daarin gesteund door religieuze en wettelijke normen en bepalingen (Brownmiller, 1975; Alcock, 1998).

Volgens een recent rapport van Amnesty International worden jaarlijks honderden vrouwen in Pakistan vermoord omdat ze zijn verkracht, gescheiden of omdat zij met de man van hun eigen keuze zijn getrouwd. Hun familie brengt deze vrouwen om het leven omdat zij de eer van de familie hebben geschaad (*Amnesty International*, 1999). Geruchten over vermeend overspel van een getrouwde vrouw of een droom van haar echtgenoot over vreemdgaan zijn in deze contreien voldoende reden een vrouw te vermoorden.

The abusive husband's exquisite sensitivity to the possibility of being betrayed by his wife leads him to adopt a number of coercive strategies to fence her in... When they see no possible solution to their problems and misery, their thoughts may turn to homicide and suicide. They no longer see any point in living but want to destroy the opposed cause of their misery – the wayward wife – before they kill themselves. Their entire focus, their only reason for continuing to live, is to inflict the ultimate punishment on the unfaithful spouse: 'If I go, she's going with me'. The husband's malevolent perspective on his wife occurs automatically and is accepted as reality (Beck, 1999).

Empirical Evidence That the Main Causes of Spousal Assault and Courtship Violence Throughout the World are Sexual Jealousy and/or Suspicions of Infidelity (Table after Ellis, 1998: 71)

Citation	Nature of Spousal Assault	Society/Time Frame
Bohannon, 1960	Spousal homicide by males	America, 1960s
Bolton & Bolton, 1975	Spousal assault by both sexes	Peru, 1979s
Brisson, 1983	Husband battering	Denver (USA), 1970s
Crawford & Gartner, 1992	Spousal homicide by males	Ontario (Canada), 1974
Dobash & Dobash, 1984	Wife battering	Scotland, 1970s
Dutton & Browning, 1988	Spousal assault by males	Canada, 1980s
Elwin, 1950	Spousal homicide by males	India, 1940s
Fallers & Fallers, 1960	Spousal homicide by males	Uganda, 1950s
Hilberman & Munson, 1978	Wife battering	North Carolina, 1970s
Laner, 1990	Violence among dating couples	Arizona, 1980s
Lepowsky, 1994	Spousal violence by both sexes	New Guinea, 1980s
Lobban, 1972	Spousal homicide by males	Sudan, 1960s
Makepeace, 1981	Dating violence by both sexes	USA, 1980s
Makepeace, 1989	Dating violence by both sexes	USA, 1980s
Matthews, 1984	Dating violence by both sexes	USA, 1980s
Miller, 1980	Spousal assault by males	Canada, 1970s
Roscoe & Benaske, 1985	Male courtship and marital violence	Michigan, 1980s

Roscoe & Callahan, 1985	Dating violence by both sexes	Michigan, 1980s
Rousaville, 1978	Spousal assault by men	USA, 1970s
Saran, 1974	Spousal homicide by males	India, 1960s
Simpson Feazell et al., 1984	Spousal assault by men	USA, 1970s
Shields & Hanneke, 1983	Wife battering	USA, 1970s
Sohier, 1959	Spousal homicide by males	Belgian Congo, 1940s
Tanner, 1970	Spousal homicide by males	Uganda, 1960s
Varma, 1978	Spousal homicide by males	India, 1970s
Whitehurst, 1971	Spousal assault by both sexes	Canada, 1960s
Wilbanks, 1984	Spousal homicide by both sexes	Miami, 1980

Seksuele dwang in het dierenrijk

Clutton-Brock & Parker (1995) onderscheiden drie hoofdvormen van seksuele dwang bij dieren: (1) gedwongen copulatie (een veelgebruikt eufemisme voor ‘verkrachting’); (2) voortdurende ongewenste intimiteiten (*harassment*); en (3) intimidatie en ‘straf’ voor de weigering om te paren.

Bij veel soorten zijn de mannetjes opdringerige en aandringerige minnaars die hun copulatiepogingen net zolang volhouden tot het vrouwtje zich óf kan onttrekken aan de situatie óf, als dat niet mogelijk blijkt, tot het vrouwtje tenslotte dan maar toegeeft. Dit soort aanhoudendheid kan, niet verwonderlijk, tergende en terroriserende trekken aannemen. Langdurige hofmakerij en/of frequente copulatie is een effectieve strategie om een vrouwtje seksueel te monopoliseren, zoals we hebben gezien, maar het brengt voor beide partners kosten met zich mee (in termen van beider tijd/energie budget). Door het seksuele dimorfisme bij de meeste zoogdieren komen die kosten echter disproportioneel of voornamelijk op het vrouwtje neer. Bij de zeeolifant (*Mirounga angustirostris*), waar de bullen tot 8 maal zwaarder kunnen zijn dan de tengere vrouwen, lopen de vrouwen (en hun jongen) het risico om door een bul letterlijk geplet en vermorzeld te worden. Bij de zeeotter (*Enhydra lutris*) houden mannetjes tijdens de paring hun partners bij de neus met hun tanden of klauwen, waarbij de vrouwtjes dikwijls gewond raken of zelfs *in copulo* kunnen verdrinken. Vrouwelijke eenden verdrinken soms eveneens, zoals we nog zullen zien, tengevolge van mannelijke competitie of verkrachtingspogingen. Vrouwelijke antilopen en damherten kunnen worden gedood door vechtende mannen. Bij wilde paarden (*Equus caballus*) worden loslopende merries voortdurend en *ad nauseam* lastig gevallen door hitsige hengsten (Clutton-Brock & Parker, 1995). Bij edelherten (*Cervus elaphus*) kunnen hinds soms sterven aan verwondingen doordat onervaren mannetjes hen per ongeluk anaal penetreren. Bij veel soorten, tenslotte, worden de copulerende paren door andere mannetjes of vrouwtjes of zelfs jongen bepaald niet zachtzinnig aangevallen bij pogingen om de begeerde plaats van de copulator te kunnen innemen, of het paar te verhinderen ‘de daad’ te volbrengen (voor een inventarisatie van dit soort *sexual harassment* zie Van der Dennen, 1992).

Haremvormende mantelbavianen (*Papio hamadryas*) consolideren het gezag over hun harem met intimidatievertoon en, als dat niet helpt, met een ferme beet in de nek van de dolende vrouw (Kummer, 1968).

Goodall (1986) beschrijft hoe chimpanseemannen vrouwen intimideren, attaqueren en

terroriseren met “a fair amount of brutality” gedurende de eerste fase van hun ‘wittebroodsreisje’ (*honeymooning* of ‘op safari gaan’), totdat de vrouw de man gedwee en op de voet volgt. Mannen ‘bestrafen’ ook vaak de vrouwen die niet ingaan op hun copulatiepogingen. Bij de meeste primatensoorten die in zogeheten *multi-male groups* leven, slaan of bijten de mannetjes regelmatig de vrouwtjes die op hun seksuele avances weigeren in te gaan. Dominante mannetjes kunnen de vrouwtjes ook ‘bestrafen’ voor hun seksuele escapades met ondergeschikte of vreemde mannetjes (Smuts & Smuts, 1993; Clutton-Brock & Parker, 1995).

Het intimideren en aanvallen van (bijna) receptieve vrouwtjes door mannetjes vergroot dikwijls – maar niet altijd – de kans dat de vrouwtjes met hun agressors paren. Uit onderzoek bij de Japanse makaken (*Macaca fuscata*) bleek dat seksueel-agressieve mannetjes gedurende het paarseizoen significant meer kans hadden te paren dan de niet-seksueel-agressieve mannetjes (Enomoto, 1981). Vrouwen van de laagland gorilla (*Gorilla gorilla*) in gevangenschap leren al snel om zich seksueel aan te bieden aan agressieve mannen om zo aanvallen van deze kolossale macho’s te voorkomen. Uit deze voorbeelden blijkt dat wat op het eerste gezicht vrijwillige seks lijkt het gevolg kan zijn van eerdere dwangmaatregelen (Malamuth & Heilmann, 1998).

Bij veel primatensoorten komt soms seksuele agressie voor zonder duidelijke redenen – althans voor de menselijke waarnemers. Smuts & Smuts (1993) veronderstelden dat dergelijke aanvallen bedoeld waren om vrouwtjes te intimideren om de *toekomstige* paringskansen van de agressors te vergroten. Bij alle hier boven beschreven gedragingen kunnen de vrouwelijke slachtoffers behoorlijk toegetakeld worden; spontane abortussen en zware verwondingen zijn niet ongewoon. Soms is het seksuele geweld zelfs dodelijk. In het dierenrijk is ‘het vrouwtje van de soort’ te zijn – anders dan in de romantisch-sentimentele Bambi-biologie (zoals Ghiglieri [1999] die noemde) – meestal geen onverdeelde genoeg. Seksuele agressie blijkt dus te lonen, en dat is dan ook de reden – in een notedop – waarom het is geëvolueerd: voor de natuurlijke selectie geldt alleen het resultaat, niet of dat resultaat zachtzinnig of hardhandig is behaald.

The evolutionary approach generally places coercive sexuality within the framework of various strategies involving self-interested manipulative and dishonest strategies that would have, directly or indirectly, increased reproductive success in Pleistocene environments. Whenever two individuals have divergent interests, tactics such as violence and/or deceit often occur (Malamuth & Heilmann, 1998).

Het is niet verwonderlijk dat er ook, voornamelijk bij primaten, coalities van vrouwtjes om zich tegen de mannetjes van de eigen soort te verdedigen zijn gedocumenteerd. In een aantal gevallen is waargenomen dat zulke coalities een ongewenst mannetje konden doden (Smuts & Smuts, 1993; Clutton-Brock & Parker, 1995).

Tenslotte zij vermeld dat bij soorten waarbij de betrekkingen tussen de geslachten relatief egalitair zijn, zoals bij de muriquis of wolharige slingerapen (*Brachyteles arachnoides*), of waarbij vrouwen dominant zijn over mannen zoals bij gevlekte hyena’s (*Crocuta crocuta*), mannelijke agressie tegen vrouwen zeldzaam of afwezig is (Smuts & Smuts, 1993).

De derde, en tevens meest indringende en traumatische, vorm van seksuele dwang is de geforceerde copulatie oftewel verkrachting.

Vrouwenmishandeling en seksueel geweld volgens het World Report on Violence and Health (2002)

- De daders van seksueel misbruik van kinderen, meisjes zowel als jongens, zijn vrijwel uitsluitend mannen. Slachtoffers van misbruik vooral jongere jongens en meisjes in de puberteit. Ouders van misbruikte kinderen hebben veelal onrealistische voorstellingen van de ontwikkeling en mogelijkheden van hun kinderen en raken eerder geïrriteerd door het vervelende of ongehoorzame gedrag van de kinderen. Ouders die zelf zijn misbruikt in hun jeugd vertonen een hoog risico om hun eigen kinderen eveneens te misbruiken, maar dit is geen wet van Meden en Perzen. Volgens enkele onderzoekers is de meerderheid van de ouders die hun kinderen misbruiken zelf *niet* misbruikt. Ook bij deze vorm van geweld treffen we dezelfde sociaal-culturele en economische factoren aan die hierboven zijn besproken: armoede, werkeloosheid, lage scholing, sociale isolatie, etc.
- De hoofdstukken over geweld tegen intieme partners en seksueel geweld (verkrachting, gedwongen coïtus) zijn geheel toegespitst op vrouwen als slachtoffers en (alweer) mannen als daders, hoewel erkend wordt dat ook vrouwen in heteroseksuele relaties soms gewelddadig kunnen zijn en dat er ook geweld kan worden gebruikt in homoseksuele en lesbische relaties. Een van de voornaamste bevindingen van het rapport is dat lichamenlijk geweld, seksueel geweld, en psychisch geweld de neiging hebben samen te gaan. Er lijken zich twee patronen af te tekenen: (1) een ernstige en escalerende vorm van geweld, terreur, intimidatie en bedreigingen (het 'battered woman' syndroom); en (2) een gematigde vorm waarin frustratie en ergernis af en toe tot een uitbarsting van agressief gedrag komen (deze vorm is zo 'normaal' dat er wordt gesproken over 'common couple violence'). Van alle vrouwen die slachtoffer zijn van moord en doodslag, is 40 tot 70% door de eigen echtgenoot of minnaar gedood (Vrouwen gebruiken extreem geweld voornamelijk of uitsluitend uit zelfverdediging of bescherming van hun kinderen). Een bijzonder tragische variant is het geweld gepleegd om de 'familie eer' te redden; een vrouw die door een man verkracht is wordt door haar eigen bloedverwanten uit de weg geruimd.
- In vrijwel alle traditionele samenlevingen is het aftuigen van vrouwen een 'normaal' recht van de echtgenoot/eigenaar ter afstraffing en disciplineren (en in veel gevallen zijn de vrouwen zelf het daarmee eens). De situaties die, wereldwijd, geweld tegen vrouwen uitlokken zijn o.a.: (a) onvoldoende gehoorzaamheid en onderworpenheid; (b) het weigeren van seksuele diensten; en (c) seksuele ontrouw of alleen maar het vermoeden ervan. Veelal hebben mishandelde vrouwen gegronde redenen om hun mishandelende partners *niet* te verlaten; meestal zijn de alternatieven nog erger. Ook hier weer treffen we dezelfde risicofactoren aan: jonge leeftijd van daders, laag inkomen of armoede, werkeloosheid, weinig scholing, lage socio-economische status, relatieve armoede in het gezin van afkomst, geweldsdelinquentie, en vooral geweld in het gezin van afkomst. De 'intergenerationele transmissie' van geweld geldt ook hier, al wil dat natuurlijk niet zeggen dat elke man die mishandelt zelf mishandeld is (en omgekeerd). Vrouwenmishandeling en armoede gaan meestal ook samen. Andere hypothesen, zoals rigide geslachtsrollen, zijn nog onvoldoende onderbouwd.
- Seksueel geweld is universeel. In sommige landen is een op de vier vrouwen slachtoffer van seksueel geweld door een intieme partner, en rapporteert een derde van alle adolescente meisjes dat hun eerste seksuele ervaring afgedwongen was (veelal door verwanten of vrienden). Dood als gevolg van seksueel geweld is voornamelijk te wijten aan zelfdoding door schaamte en vernedering, HIV besmetting, of moord ter verdediging van de 'familie eer'.
- Verkrachting van zowel vrouwen als mannen fungeert dikwijls als oorlogsstrategie: een vorm van massaal geweld tegen de vijandige bevolking als teken van overwinning en

verovering en de degradatie van de overwonnen slachtoffers. Verkrachting wordt in ontwikkelingslanden gebruikt als instrument om 'zedeloze' vrouwen te straffen en te disciplineren.

- Vrouwenbesnijdenis (clitoridectomie, faraonische circumcisie), vrouwenhandel en gedwongen prostitutie kunnen als meer structurele vormen van seksueel geweld worden beschouwd.
- Afgedwongen seks kan leiden tot seksuele lustbeleving en gratificatie van de dader, hoewel de onderliggende motivatie vaak (ook) de uitdrukking is van dominantie en macht over het slachtoffer (het radicaal-feministische dogma dat verkrachting nooit seksueel gemotiveerd is ondervindt in dit rapport geen steun).
- Volgens een nationaal onderzoek in de USA rapporteert 14,8% van alle meisjes en vrouwen boven de 17-jarige leeftijd ooit te zijn verkracht (met nog eens 2,8% die een verkrachtingspoging heeft meegemaakt).
- Groepsverkrachting ('gang rape' of 'gang bang') komt voor bij een van de tien (USA) tot een derde (Zuid Afrika) van alle verkrachtingen. De impact van groepsverkrachting is bijzonder traumatisch.
- Risicofactoren voor kwetsbaarheid voor seksueel geweld zijn: beschikbaarheid, huwelijkse staat of samenwonen, jonge leeftijd, alcohol of drugsgebruik, meerdere seksuele partners, prostitutie, en – alweer – armoede.
- Factoren die het plegen van verkrachting bevorderen zijn: alcohol en drugsgebruik, persoonlijkheidsfactoren zoals vrouwvijandigheid en de ideologie van 'mannelijke superioriteit', het idee dat vrouwen uitsluitend bestaan ter wille van de mannelijke lustbeleving en dat mannen te allen tijde recht hebben op seksuele bevrediging, de overperceptie van seksuele of erotische stimuli, preferentie voor onpersoonlijke seks, impulsiviteit en antisociale neigingen.
- Deelname aan groepsverkrachtingen is vaak een criterium voor 'mannelijkheid' in de groep of *gang*, en heeft te maken met de status (dominantie, 'respect') binnen de groep.

Verkrachting

Verkrachting kan worden beschouwd als een poging van mannen om het principe van de vrouwelijke keuze (*female choice*) te saboteren, te ontcrachten of te omzeilen met behulp van machtsvertoon, intimidatie, dreiging met, of gebruik van geweld. Het is in elk geval gedrag dat zonder de toestemming of tegen de wil van het slachtoffer plaatsvindt.

Archer (1998) merkt op dat veel wetenschappers zich verzetten tegen de toepassing van de term 'verkrachting' bij dieren, en termen als *coercive sex*, *forced copulation*, *forced insemination*, of *resisted mating* prefereren. Maar hoe het gedrag ook genoemd wordt, het is duidelijk dat het een poging is van de dader om zich *tegen* de wil van het slachtoffer seksuele toegang te verschaffen.

Er is op dit moment een hevig debat gaande of verkrachting in onze soort moet worden gezien als een bijproduct van een gehypertrofieerde – al te krachtige – mannelijke libido en het ongebreidelde verlangen naar kostenloze, snelle, anonieme, vrijblijvende en onverbindende seks of beter als een reproductieve strategie kan worden beschouwd (bijv. Symons, 1979; Bailey, 1987; Ellis, 1989; Palmer, 1991; Van der Dennen, 1992; Buss, 1994; Jones, 1999; Thornhill & Palmer, 2000). Verkrachting is universeel in menselijke culturen, komt ook bij vele diersoorten voor, en is vrijwel uitsluitend een zaak van mannelijke daders en vrouwelijke slachtoffers, hoewel homoseksuele mannenverkrachting, verkrachting binnen

een lesbische relatie, en verkrachting van kinderen van beide geslachten door (gelukkig maar een kleine minderheid van) zogeheten ‘pedofielen’ of ‘pedoseksuelen’ ook voorkomt. Verkrachting van mannen door vrouwen is uiterst sporadisch gedocumenteerd (het enige voorbeeld dat ik ken is Malinowski’s *Coral Gardens*).

Partnerverkrachting

Volgens Ellis (1989) is *date rape* of *acquaintance rape* (relatie- of partnerverkrachting – na een romantisch avondje stappen bijvoorbeeld) de meest frequente vorm van verkrachting. Het is tevens de minst gewelddadige vorm van verkrachting, en wordt ook het minst aangegeven bij de politie. Tot 63% van alle seksuele delicten worden gepleegd door bekenden van het slachtoffer: de vrijer, minnaar, echtgenoot, of *de facto* partner. Verkrachting is derhalve niet (alleen) een daad van enge, vreemde mannen in donkere bosjes (*stranger rape* of *predatory rape*). Volgens andere bronnen (bijv. Schlesinger [1985] in Ghiglieri [1999]) is twee derde van alle verkrachtingen, althans in de U.S.A., van het type *stranger rape* – maar bij beide soorten is het *Dunkelziffer* eigenlijk volstrekt onbekend.

Alles lijkt er op te wijzen dat het primaire motief bij de partnerverkrachting seks is, en niet zozeer dominantie, machtswellust, vernedering of sadisme. De partnerverkrachting is één mogelijke uitkomst van het conflict tussen man en vrouw over het tijdstip van de seksuele ouverture en de mate van lichamelijke intimiteit – waarbij de man altijd eerder (seks) en meer (intimiteit) wil en de vrouw er dikwijls nog nauwelijks aan toe is. Onenigheid over seksuele toegankelijkheid of beschikbaarheid – het begeerde tijdstip en niveau van seksuele intimiteit – is de meest voorkomende bron van conflicten tussen de geslachten (Buss, 1994).

Partnerverkrachters gebruiken een heel scala aan truken en tactieken, misleiding en leugens, om hun partner in bed te krijgen of tot mutuele masturbatie of fellatio te verleiden: ongemeende liefdesverklaringen, valse trouwbeloften, dreigementen met het verbreken van de relatie, pogingen de vrouw dronken te voeren, en het eenvoudigweg negeren van elk protest of verzet bij het betasten of uitkleden van de vrouw.

De man doet eigenlijk alles wat hij denkt dat vrouwen seksueel opwindt, maar dat is in werkelijkheid eerder een mannelijke wensfantasie dan een accurate benadering van de vrouwelijke psyche. Zijn ietwat dronken gehannes en gepotel na een avondje stappen interpreteert hij als onweerstaanbare verleidingskunst, en hij is dan ook stomverbaasd en hevig teleurgesteld als zijn partner dat niet blijkt te vinden. Bovendien vindt hij dat hij recht heeft op instantbevrediging; tenslotte heeft hij zich aan zijn aandeel in de relationele transactie gehouden.

Pas als de hele trukendoos aan vermeend-romantische en niet-gewelddadige verleidingskunsten is uitgeput, neemt hij zijn toevlucht tot zachte aandrang, en als ook dat niet helpt, tot ‘passende’ maatregelen en instrumenteel geweld (d.w.z. niet meer dan noodzakelijk om het gewenste doel te bereiken).

Tijdens de daad kussen en strelen partnerverkrachters het slachtoffer, complimenteren haar met haar schoonheid en seksuele aantrekkingskracht, vermijden zo veel mogelijk onnodig geweld, en meestal raken ze compleet van slag als de vrouw te veel verzet pleegt of duidelijk haar afkeer toont. Als de daders van dit soort partnerverkrachting later worden geïnterviewd, rapporteren zij dikwijls dat zij tijdens de daad de fantasie hadden dat de vrouw verliefd op hen zou worden (en hun handelingen, zoals kussen en strelen, weerspiegelen deze fantasie) (Westen, zoals geciteerd in Jones, 1999: 882).

Alleen in een mannelijk brein kan zo’n fantasiescenario ontstaan: dat de vrouw verliefd zal worden op haar belager is een wensdroom die verwant is aan de wensdromen die samen het mannelijk-seksuele aards paradijs oftewel Pornotopia uitmaken (zie beneden).

From this evidence, Mosher & Anderson (1986) [cf. Ellis, 1989, 1991; Pollard, 1994] reasoned that it would be more parsimonious to consider all of these male behavior patterns, including rape, as reflecting the same basic goal (i.e. to have sex) than to contend that when they rape, their goal is power and domination, but when they lie or try to get their dates intoxicated, their goal is sex... Overall, while the motivation behind rape is inherently difficult to determine (especially if it is assumed that rapists themselves may not know what their motives are) (Malamuth, 1988), most of the evidence bearing on the matter seems to contradict the hypothesis that domination and aggression, rather than sex, are of paramount importance. This is certainly not to argue that domination and aggression have nothing to do with rape, but that they seem to reflect more of the tactical aspects of rape, rather than the objective of the act... Kanin (1984) also proposed that, while sex appears to be the *main* motivation in the case of most date rapes, it is possible that domination and power still motivate most predatory rapes (see also Check & Malamuth, 1985) (Ellis, 1989).

Ellis (1989, 1991) ontwikkelde een (synthetische) theorie van verkrachting, waarin zowel seksuele motivatie als de mannelijke neiging om te beheersen en te domineren en de seksuele bezitsdrang een rol spelen. "Both the sex drive and a drive to possess and control motivate rape" (Ellis, 1989). Dergelijke neigingen zijn eveneens bij (andere) primaten uitvoerig gedocumenteerd, bijvoorbeeld bij bavianen en chimpansees.

Volgens deze theorie zijn de meeste gevallen van partnerverkrachting, net zoals andere vormen van *courtship violence* en geweld binnen het huwelijk, grotendeels tactische of instrumentele manifestaties van deze mannelijke neiging de seksualiteit van vrouwen te beheersen en te bezitten.

[A]lthough force is often used instrumentally to accomplish a rape, excessive force resulting in substantial physical injuries occurs only in a minority of rapes. In their study of 1401 rape victims, McCahill et al. (1979) found that most of the victims reported the use of instrumental force... the evidence appears to be more consistent with Hagen's (1979, p. 87) conclusion: "...in the great majority of rape cases, physical injury, other than that which might be related to penetration is not done to the victim (for example Brownmiller 1975, p. 216; Burgess and Holmstrom 1974). And generally, there is no injury at all. If violence is what the rapist is after, he's not very good at it. Certainly he has the victim in a position from which he could do all kinds of physical damage.

Even when excessive violence does occur, sexual motivation still appears to be a necessary part of the explanation for why a rape rather than a non-sexual assault occurred. As Rada (1978a, p. 22) states, 'if aggression were the sole motive it might be more simply satisfied by a physical beating'." (Thornhill & Palmer, 2000: 136-7).

Feministische theoretici zien verkrachting, seksueel geweld, en de pogingen van mannen de vrouwelijke seksualiteit te monopoliseren voornamelijk als een uniek menselijk, en 'cultureel bepaald' of 'aangeleerd' fenomeen. Volgens de synthetische theorie zijn echter zowel een ongebreidelde geslachtsdrift als de neiging tot domineren en bezitten wijdverbreid in het dierenrijk, en bovendien worden deze gedragingen gestuurd door tamelijk primitieve hersenfuncties gesitueerd in het limbisch systeem – en juist nauwelijks in staat tot leren. Wat wél geleerd kan worden zijn de technieken en tactieken, zoals het liegen over 'liefde en trouw' en het dronken voeren van de partner, die mannen gebruiken om hun zin door te

drijven.

Brownmiller (1975) argumenteerde dat er een aantal overtuigingen in de maatschappij voorkomen die verkrachting legitimeren. Zij somde een aantal van zulke 'verkrachtingsmythen' op, zoals "alle vrouwen willen verkracht worden", "geen enkele vrouw kan tegen haar wil verkracht worden", en "ze vroeg er toch zelf om". Burt (1980) ontwierp een 'Rape Myth Acceptance (RMA) schaal. Zij vond, niet geheel verwonderlijk, dat de voornaamste correlaten van deze schaal waren: 'Acceptance of Interpersonal Violence'; 'Adversarial Sexual Beliefs' en 'Sex-Role Stereotyping'.

'Verkrachtingsmythen' zijn soms een tikkeltje waar

Wat betreft 'verkrachtingsmythen' en attitudes: mannen die geloven dat vrouwen soms 'nee' zeggen als ze 'misschien' of 'ja' bedoelen zullen meer seksuele ervaring opdoen en 'intermittent beloond' worden dan mannen die menen dat het 'nee' van de vrouw inderdaad een 'nee' is, en afdruipten in plaats van aanhouden. Vrouwen rapporteren namelijk zelf in grote getale dat zij dikwijls inderdaad 'nee' zeggen wanneer ze 'misschien' of 'ja' bedoelen, om niet al te 'los', gewillig, happig, of promiscue bij hun nieuwe partner over te komen. Mannen die na een aanvankelijke weigering blijven aandringen en eventueel zelfs een milde vorm van dwang uitoefenen zullen derhalve intermitterend bekrachtigd worden met het begeerde doel: seksuele bevrediging. Naarmate deze tactiek meer beloond wordt en steeds beter geleerd zal de man die ook steeds weer bij nieuwe, successieve partners routinematig inzetten.

Bovendien verwachten veel vrouwen een milde vorm van dwang als seksuele ouverture, en een aantal vrouwen en meisjes lijkt dit, volgens onderzoek gerapporteerd in Ellis (1989), zelfs plezierig te vinden, of een legitieme rechtvaardiging van hun eigen lustgevoelens. Mannen die zich niet laten afschrikken door de aanvankelijke weigering van de vrouw zullen derhalve gemiddeld een hoger reproductief succes hebben dan meer timide mannen. Mannen zijn bovendien gewend in allerlei situaties dwang of geweld te gebruiken. Partnerverkrachting is wat dat betreft niet uniek; het is dwang en afgemeten geweld in een seksuele context. Seksueel assertieve (en ervaren) mannen en seksueel afhoudende (en onervaren) vrouwen zijn in de meeste culturen de 'standaard' (conventionele) seksuele rollen.

Verkrachting (geforceerde copulatie) als alternatieve voortplantingsstrategie

"Wanneer er een harde strijd geleverd moet worden om een vrouwtje te veroveren proberen sommige mannetjes op een goedkopere manier hun genen te verspreiden, namelijk door een vrouwtje te verkrachten. Als een mannetje slecht in de huwelijksmarkt ligt, het een zeer hoge investering vraagt om een vrouwtje tot vrijwillige seks te bewegen en verkrachting relatief goedkoop is, gebruiken mannetjes dieren gedwongen copulatie soms als een soort alternatieve voortplantingsstrategie... Het lijkt sterk van de omstandigheden waarin een soort is geëvolueerd af te hangen of gedwongen copulatie onderdeel wordt van het gedragsrepertoire" (Roele, 1996).

Verkrachting is min of meer 'normaal' bij de solitaire orang-oetan (*Pongo pygmaeus*), en onderdeel van het gedragsrepertoire van de gewone chimpansee (*Pan troglodytes*) en de mens (*Homo sapiens sapiens*). Het niet-menselijk equivalent van verkrachting (gedwongen copulatie – meestal als uitzonderlijke seksuele strategie) is thans gedocumenteerd voor tientallen soorten, variërend van insecten tot mensapen. Dat verkrachting bij mensen niets met seks maar alles met geweld te maken heeft, zoals sommige feministen beweren, wordt op

geen enkele manier door de beschikbare evidentie ondersteund. Integendeel, het bestaan van geforceerde copulatie bij zoveel andere diersoorten lijkt er sterk op te wijzen dat verkrachting primair seksueel gemotiveerd is. Een jonge mannetjes-orang wil met een vrouwtjes-orang copuleren en hij gebruikt daarbij zoveel geweld als ‘nodig’ is om haar – soms zeer heftige – weerstand te overkomen; er is geen enkele reden te denken dat de jonge mannetjes-orang handelt uit een soort gegeneraliseerde vrouwenhaat, of vanuit een complot om vrouwen te intimideren, of vanuit *la violence pour la violence*. Sanday’s (1990: 10) uitspraak dat gedurende een verkrachting “the sexual act is not concerned with sexual gratification but with the deployment of the penis as a concrete symbol of masculine social power” zou bij een jonge orang-man minstens enige vervreemding wekken – als hij al zou begrijpen waar Sanday het over heeft.

De meeste vrouwelijke organismen kiezen (min of meer vrij) een paringspartner en worden moeders. Bij mannelijke organismen ligt de zaak, zoals we al hebben gezien, totaal anders. Zij worden lang niet allemaal vaders. Vooral bij polygyne soorten, waarbij een paar volwassen mannetjes alle beschikbare vrouwen monopoliseren, zullen vele mannelijke exemplaren kinderloos doodgaan. Maar niet zonder slag of stoot, want zij zullen hun reproductieve belangen tot aan de laatste snik blijven behartigen; de zelfzuchtige genen hebben weinig belang bij een enkele reis naar de reproductieve vergetelheid. Het is vanuit dit perspectief bezien niet verwonderlijk dat geweld in de natuur op grote schaal voorkomt: geweld tussen mannen die vechten om toegang tot vrouwen; geweld tussen vrouwen om de concurrentie uit te schakelen of om elkaars nakomelingen af te maken, of soms te strijden om toegang tot de schaarse mannen; en geweld tussen man en vrouw om toegang tot de vrouwelijke gameten te forceren als zijn seksuele avances worden afgewezen. Van zachte aandrang tot bruut geweld, de geforceerde copulatie komt bij veel soorten voor van minieme insecten, vissen, vogels, en een groot aantal zoogdieren tot en met onze fylogenetische ‘neven’ de primaten.

De volgende inventarisatie is gebaseerd op Van der Dennen (1992), aangevuld met referenties van na 1992.

Citations to Published Observations of Forced Copulations (or Attempted Forced Copulations) by Males of Various Species of Animals.

Forced copulation or rape has been described in a variety of species. For example, in **insect species** like *Drosophila* (Manning, 1967; Pinkser & Doschek, 1980), *Colocoides* (Linley, 1972), *Panorpa* scorpionflies (Thornhill, 1980 et seq.; Thornhill & Sauer, 1991), dragonflies (Tsubaki & One, 1986), greenhouse whiteflies (Las, 1972); dungflies (Allen & Simmons, 1996), thrips (Crespi, 1986), brown planthopper (Oh, 1979), *Rhagoletis* (Smith & Prokopy, 1980), water striders (Arnqvist, 1989, 1992; Arnqvist & Rowe, 1995; Andersen, 1997), crickets (Cade, 1980, 1985; Sakaluk et al., 1995), beetles (Michelson, 1963; Pinto, 1972; Alcock, 2001), and other insect species (Kepner, Carter & Hess, 1933; Parker, 1979; Thornhill & Alcock, 1983); in **fishes** like *Cyprinodon* (Kodric-Brown, 1977), Gila topminnow (Constantz, 1975), guppies (Farr, 1980), sailfin molly (Farr, Travis & Trexler, 1986), leaf fish (Barlow, 1967), sticklebacks (Van den Assem, 1967), teleosts (Fishelson, 1970), sunfish (Keenleyside, 1972), and bluehead wrasse (Warner, Robertson & Leigh, 1975); in **crustaceans** like mole crabs (Subramoniam, 1979) sand bubbler crabs (Hemni, Koga & Murai, 1993); and American lobsters (Waddy & Aiken, 1991);

in **bird species** like mallard ducks (Barash, 1975, 1977; Titman & Lowther, 1975; Bingman, 1980; Burns, Cheng & McKinney, 1980; Cheng, Burns & McKinney, 1982a,b; McKinney, Derrickson & Mineau, 1983; Titman, 1983; Bosseman & Roemers, 1985), wild ducks (Huxley, 1912); black ducks (Seymour & Titman, 1980), bank swallows (Hoogland & Sherman, 1976; Beecher & Beecher, 1979), snow geese (Mineau & Cooke, 1979; Dunn et al., 1999), lesser scaup (Afton, 1985), bee-eaters (Emlen & Wrege, 1986; Wrege & Emlen, 1987), green-winged teal (McKinney & Stolen, 1982), blue-winged teal (Bailey, Seymour & Stewart, 1978), white-cheeked pintail (Sorenson, 1994), laughing gulls (Burger & Beer, 1975), blackheaded gulls (Van Rhijn & Groethuis, 1985), waved albatrosses (Huyvaert et al., 2000), magpies (Birkhead, 1979), common murre (Birkhead, Johnson & Nettleship, 1985), red jungle fowl (Thornhill & Palmer, 2000), broiler breeder fowl (Millman, Duncan & Widowksi, 2000), purple martins (Morton, 1987), and other monogamous colonial birds (Lorenz, 1966; Gladstone, 1979; McKinney, Cheng & Bruggers, 1984; Trivers, 1985; Westneat, 1987);

in **amphibians** like anurans (Wells, 1977), tree frogs (Lutz, 1960), and bullfrogs (Howard, 1978) and in **reptiles** like lizards (Cooper, 1985) and turtles (Berry & Shine, 1980);

in **mammals** like tree shrews (Sorenson, 1974), bats (Pearson et al., 1952; Thomas et al., 1979); elephant seals (Cox & LeBoeuf, 1977, 1988; LeBoeuf & Mesnick, 1990; Mesnick & LeBoeuf, 1991), Hawaiian monk seals (Hiruki et al., 1993a,b); feral sheep (Réale, Boussès & Chapui, 1996); bighorn sheep (Geist, 1971; Hogg, 1984, 1988), deer (Severinghaus, 1955), stray dogs (Ghosh, Chouduri & Pal, 1984), and wild horses (Berger, 1983); in rhesus macaques (Harlow, 1962), talapoin monkeys (Rowell, 1973), vervet monkeys (Struhsaker, 1967), stump-tail macaques (Goldfoot, 1977), Japanese macaques (Eaton, Modahl & Johnson, 1981; Soltis et al., 1997), spider monkeys (Milton, 1985), howler monkeys (Jones, 1985), grey langurs (Ripley, 1980); and other primate species (Chance, 1962; Harlow, 1962; Daly & Wilson, 1978; Andelman, 1985; Milton, 1985); and in gorillas (Harcourt, 1978; Nadler & Miller, 1982; Nadler et al., 1983; Nadler, 1988), chimpanzees (Pitcairn, 1974; Goodall et al., 1979; Nishida, 1979; Fox, 1980; Tutin & McGinnis, 1981; Goodall, 1986; de Waal, 1982; Nadler, 1988; Smuts, 1995); and orangutans (Fox, 1939; MacKinnon, 1971 et seq.; Pitcairn, 1974; Coffey, 1975; Rijksen, 1975, 1978; Galdikas, 1979 et seq.; Maple, Zucker & Dennon, 1979; Maple, 1980; Nadler, 1982; Konner, 1982; Mitani, 1985; Schuurman & van Hooff, 1986). See also Smuts & Smuts, 1993; Clutton-Brock & Parker, 1995; Alcock, 1997; Jones, 1999; Nadler, 1999; Thornhill & Palmer, 2000; Judson, 2002. According to Thornhill & Palmer (2000: 146) “The widespread occurrence of rape across animal species is both consistent with evolutionary predictions and devastating to the social science explanation”). Although Bercovitch et al. (1987) tried to point out that forced copulations are uncommon among nonhuman primates, the list above shows otherwise. It becomes particularly impressive when we consider the pongids (gorilla, orangutan and chimpanzee), evolutionarily our very ‘next-of-kin’ (Van der Dennen, 1992). The main category of animals in which forced copulations appear to be the most common is birds. This is interesting given that, like humans, high proportions of bird species mate monogamously (Gould, 1982: 375), raising the possibility that rape and at least some forms of monogamy may tend to co-evolve (Ellis, 1998: 66).

Uit deze omvangrijke literatuur heeft Ellis (1998: 65-66) de volgende vijf argumenten gedestilleerd:

1. Rape offenders are overwhelmingly male.
2. Behavior similar to rape (usually called *forced copulations*) occurs in many other species,

and males also dominate in this behavior.

3. The reason for sex differences in tendencies to employ forceful copulatory tactics has to do with the speed with which males can potentially reproduce relative to females.
4. Males who engage in forced copulations, especially, if doing so merely supplements their voluntary copulations, may out-reproduce males who engage in no forced copulations.
5. If any genes conducive to forceful copulations have evolved, these genes are likely to have become increasingly prevalent in populations until some sort of adverse consequences befall the offending male.

Ornithologen hebben, behalve bij zwaluwen, meeuwen, reigers en albatrossen, geforceerde copulaties waargenomen bij lachduiven (*Streptopelia risoria*), sneeuwganzen (*Anser caerulescens*), grauwe ganzen (*Anser anser*), en een aantal eendensoorten zoals de wilde eend (*Anas platyrhynchos*), pijlstaarten (*Anas acuta*), en blauwvleugeltalingen (*Anas discors*). Dit zijn dikwijls wat Barash *winter rapes* heeft genoemd (niet-reproductieve verkrachtingen, die wel worden geïnterpreteerd als pogingen om het vrouwtje van een gevestigd paar weg te lokken). Maar of het nu gaat om verleiding of pure agressie, de gevolgen voor het vrouwtje van de wilde eend zijn verschrikkelijk en soms dodelijk. De vrouwtjes doen alles om de aanval af te slaan; ze proberen te vluchten door weg te zwemmen of weg te vliegen, maar als dat niet lukt vechten ze met pikken en bijten voor hun leven. Voor veel vrouwtjes is deze tegenstand fataal: zij vechten zich dood door verwonding of uitputting. Soms lukt het hun mannelijke partners om de seksuele belagers af te slaan.

De mannetjestalingen in Manitoba doen aan groepsverkrachting. Waarnemers zagen hoe acht of negen woerden zich op een nestelend paar stortten, en het vrouwtje gewelddadig isoleerden van haar partner. In dit geval dook het ongelukkige en uitgeputte vrouwtje tenslotte onder water om aan haar belagers te ontkomen, maar ze werd daarna niet meer boven water waargenomen (Kevles, 1986).

Vooral triest is het lot van een vrouwtje dat het slachtoffer van een geslaagde verkrachting door een vreemd mannetje is geworden: haar eigen partner doet het daarna nog eens dunnetjes over (een gedrag dat niet moeilijk te interpreteren is als spermacompetitie) (Barash, 1977 et seq.).

Bij de sneeuwganzen, die in dichtopeengepakte kolonies leven, proberen gepaarde mannetjes hun buurvrouwtjes te verkrachten, terwijl ze hun eigen partner tegen opdringerige avances van andere mannetjes verdedigen totdat zij al haar eieren heeft gelegd. Deze gemengde strategie levert gemiddeld één (of iets minder) extra bevrucht ei op, maar in termen van RS is dit toch een significante *pay-off* (Forsyth, 1993).

Bij de monogame, in kolonies nestelende, rivierzwaluwen zal een mannetje dat een relatie heeft met een enkel vrouwtje proberen om vrouwtjes die bij andere mannetjes horen uit de lucht te slaan en ze te dwingen te copuleren (Daly & Wilson 1983; Fisher, 1997).

Sommige mannetjes bij de grauwe gans zijn zogeheten 'krielen' (*runts*) die veel eerder seksueel dan lichamelijk en sociaal rijp zijn (m.a.w. zij ontwikkelen hun paringsdrift voordat ze de vermogens ontwikkelen om die te beheersen). Juist deze krielmannetjes proberen copulaties te forceren en vrouwtjes te verkrachten. De *runt theory* is ook bij mensen aangewend om het gewelddadig seksueel gedrag van seksueel premature jongens te verklaren.

Zeehonden en zeeleeuwen praktiseren eveneens groepsverkrachting. De vrouwen bij deze soorten moeten er voortdurend voor waken dat zij niet door een bende jonge, seksueel rijpe maar nog niet sociaal rijpe, mannen (van wie er sommige zelfs hun eigen halfbroer kunnen zijn) worden ontvoerd en massaal verkracht (Campagna, LeBoeuf & Cappozzo, 1988; Harwood, 1991).

Coalities van jonge tuimelaarsmannen (*Tursiops truncatus*, een dolfijnsoort) proberen soms een loopse vrouw tussen hen in op te sluiten, waarbij het niet duidelijk is of dat is om haar beschermen tegen andere coalities of om haar te isoleren en monopoliseren om ongestoord met haar te kunnen copuleren. Uit het gedrag van de tuimelaarsvrouw is op te maken dat een en ander niet geheel vrijwillig en *con amore* verloopt. Concurrerende coalities vormen soms opportunistische 'supercoalities' om de mannen van kleinere groepen te verjagen en de vrouwen voor zichzelf in te pikken (Connor, Smolker & Richards, 1992; Bright, 1999a).

Etholoog Hans Kruuk (1972) nam een merkwaardig geval van seksuele intimidatie-annex-chantage waar bij een jong mannetje van de gevlekte hyena (*Crocuta crocuta*), die tevergeefs probeerde te paren met een volwassen zogende vrouw die hem steeds afwees. Hij ging tot acht keer naar een van haar jongen toe en ejaculeerde op het schreeuwende jong, waarna hij zich weer tot de moeder wendde.

Bij adolescenten mannen van de orang-oetan zijn verkrachtigen, met penetratie van de heftig tegenspartelende vrouw waargenomen. Aan normale copulaties tussen volwassen orang mannen en vrouwen komt voorspel te pas en maken de vrouwen de indruk van seks te genieten. Bij geforceerde copulaties is het tegendeel het geval (Kevles, 1986; Wrangham & Peterson, 1996). MacKinnon (1974), die jarenlang orang-oetan gedrag observeerde, rapporteerde dat zeven van de acht waargenomen copulaties verkrachtigen waren door adolescenten mannen. "The females tried to escape but were pursued, caught, and sometimes struck and bitten". Andere waarnemers hebben vergelijkbare schattingen gemaakt. Galdikas (1995) beschrijft zelfs dat een jonge orangman een vrouwelijke kok in haar waarnemerskamp verkrachtte. Dit wordt momenteel gezien als een 'gevestigde alternatieve voorplantingsstrategie' bij de orang-oetans (Fisher, 1997; Wrangham & Peterson, 1996; Ghiglieri, 1999).

Er is ook melding gemaakt van gevallen van gedwongen copulatie bij chimpansees, en bij een aantal andere primaten (zie voor een overzicht Van der Dennen, 1992).

Wright (1994) opperde de veronderstelling dat vrouwelijke weerstand door de natuurlijke selectie bevorderd zou kunnen worden als een soort filter voor sterke, dominante en seksueel agressieve mannetjes.

Vrouwelijke weerstand tegen de avances van opdringerige mannetjes kan vele vormen aannemen. Vrouwelijke primaten kunnen vaak weglopen, of weigeren een mannetje te volgen, of gewoon gaan zitten en daarbij simpel doch efficiënt de toegang blokkeren. Sommige insecten weren ongewenste vrijers met schoppen en bijten. Huisvlieg-vrouwtjes zijn gewapend met een speciale stekel aan hun middenpootjes waarmee ze de vleugels van opdringerige minnaars ernstig kunnen toetakelen. Een heel leger vrouwelijke kevers produceert voor hetzelfde doel hun eigen biochemische verdovingsmiddelen, equivalenten van 'pepperspray' en zenuwgas, die mannetjes urenlang in coma kan brengen (Batten, 1992).

Als het seksueel misbruik van vrouwen het product is van onze cultuur, dan wordt het veroorzaakt door sociale verhoudingen of opvoedingspraktijken die onze cultuur met alle andere gemeen heeft. Want verkrachting is waarschijnlijk een universeel verschijnsel. Tot nu toe is nog geen volk ontdekt waar verkrachting niet voorkomt [Ondanks aanvankelijke claims dat er *rape free societies* zouden bestaan door Broude & Green (1976) en Sanday (1981). Palmer's (1989 et seq.) heranalyse en nieuw onderzoek heeft deze claims volledig ontkracht (zie ook Wrangham & Peterson, 1996; Ghiglieri, 1999; Jones, 1999)].

Wereldwijd zijn de slachtoffers van verkrachting bijna altijd vrouwen in de

vruchtbare leeftijd: tussen de twaalf en veertig jaar...

Het verschil tussen de *date rapist* en de *ladykiller* lijkt te zijn dat de eerste minder scrupules heeft om zijn doel te bereiken. In zijn haast om te scoren gebruikt hij misleiding en dwang om vrouwen die een grotere emotionele investering van een potentiële seksuele partner eisen dan hij bereid of in staat is te geven, toch in bed te krijgen.

Net als in de dierenwereld wordt bij de mens verkrachting door een minderheid van de mannen toegepast, zijn de slachtoffers doorgaans vruchtbare vrouwen en de daders verliezers op de seksuele markt of mannen die op een goedkope manier extra seksuele partners proberen te krijgen. Volgens de Amerikaanse socioloog Lee Ellis wijkt deze minderheid psychisch af van de gemiddelde man... (Roele, 1996).

Het persoonlijkheidsprofiel van deze minderheid wordt, volgens deze literatuur, gekenmerkt door gegeneraliseerde vijandigheid ten opzichte van vrouwen – een gemoedstoestand die empathie met het slachtoffer uitsluit – én impulsiviteit én hypermasculiniteit, gecombineerd met een hoge mate van promiscuïteit (in tegenstelling tot de hypothese dat deze mannen seksueel gefrustreerde *Einzelgänger* en zielepoten zouden zijn).

Verkrachting als uiting van vrouwvijandigheid

De opvatting dat verkrachting voornamelijk seksueel gemotiveerd is sluit natuurlijk niet uit dat er niet ook andere motieven een rol bij kunnen spelen, vooral in de verkrachtingen van ‘seksuele roofdieren’ (*sexual predators*: de daders van *stranger rapes*).

Kanin (1985) typeerde zulke verkrachters als seksuele roofdieren, die veel meer seksueel actief waren dan de gemiddelde man, en een geschiedenis van seksueel molest en dwang achter zich hadden, en zich bovendien aan een hele serie andere versiertruiks en verleidingstactieken, zoals het dronken voeren van hun partner, schuldig maakten (Pollard, 1994).

Scully & Marolla (1984, 1985) onderzochten veroordeelde verkrachters in de gevangenis en zij presenteren een groot aantal letterlijke uitspraken van deze mannen (inderdaad ‘seksuele roofdieren’) die vooral opvallen door de totale onverschilligheid voor de slachtoffers die er uit spreekt, en de centrale thema’s van macht, verovering, en het genot van onpersoonlijke seks. Door verkrachting kunnen mannen hun macht ervaren en de gevoelens die te maken hebben met intimiteit en tederheid vermijden.

Een aantal studies van (veroordeelde) verkrachters (samengevat in Ward et al. [1997]) duidt erop dat het primaire motief, of prominente co-motivatie, van een hoog percentage verkrachters (en seksueel-gewelddadige mannen in het algemeen) was het vernederen en degraderen van hun slachtoffers. Zij werden volgens eigen zeggen gedreven door ressentiment, woede en wraakzucht t.o.v. vrouwen, en de behoefte om te domineren. Ook uit deze studies blijkt dat seksuele daders vriendelijke signalen van vrouwen misinterpreteren als seksuele invitatie (“ze vroeg erom”) en negatieve signalen ontkennen (“ze vond het lekker”). Symons (1979: 283) en Thornhill & Palmer (2000: 135) hebben er op gewezen dat dergelijke uitspraken vrijwel uitsluitend van *veroordeelde* verkrachters afkomstig zijn en wel eens een hoge mate van sociale wenselijkheid en conformisme aan het psychotherapeutenregime zouden kunnen weerspiegelen.

Seksueel gewelddadige mannen zien zichzelf vaak als slachtoffer van vrouwelijke streken: ze voelen zich door vrouwen afgewezen, gemanipuleerd, bedrogen, en/of verraden.

Malamuth & Heilmann (1998) presenteren een ‘confluentiemodel’ van seksueel geweld, waarbij seksueel geweld beschouwd wordt als de resultante van twee verschillende

eigenschappen: de eerste bestaat uit een relatief hoog niveau van promiscuïteit en onpersoonlijke seks, en de tweede karakteristiek behelst vrouwvijandige en dominerende trekken.

Voor mannen die de status, het geld of andere hulpbronnen die nodig zijn voor het aantrekken van een partner missen, of die door vrouwen voortdurend worden afgewezen vanwege fysieke onaantrekkelijkheid, of handicap, of onvoldoende sociale vaardigheden o.i.d., kan afgedwongen seks of verkrachting een ultiem ‘wanhoopsoffensief’ zijn.

Groepsverkrachting of gangbang

Verkrachting wordt meestal beschouwd als een individuele (mis)daad, maar epidemiologische studies, waaronder die van Amir (1971) waarschijnlijk het bekendst is, hebben aangetoond dat iets meer dan een derde van alle verkrachtingen een groepsverkrachting is, waarin twee of meer jongens of mannen gezamenlijk een meisje of vrouw alleen overweldigen. Dit leidt tot een situatie waarin de mannen verzekerd zijn van hun dominantie en waarin het slachtoffer nauwelijks kans op ontsnapping heeft – een gruwelijke ervaring. Dikwijls is het een min of meer spontane gebeurtenis die plaatsvindt na een feestje waarin stevig alcohol wordt ingenomen of andere drugs worden gebruikt, en waarbij een enorme groepsdruk op aarzelende of tegenstribbelende individuen meespeelt om de groepssolidariteit te bewaren en om mee te doen met de orgie van gewelddadig machismo. Men moet moreel heel sterk in de schoenen staan om deze groepsdruk te weerstaan.

“The study by Amir (1971) revealed that nearly one fifth of the victims had an arrest record and that over half of these women had been previously charged with sexual offenses. This finding led to Amir’s concept of ‘victim-precipitated rape’ – that is, cases where the offender felt that a sexual invitation was issued but later retracted. These assaults often involved women with previous ‘bad reputations’, alcohol use by both parties, and situations where the women had been picked up in a tavern or at a party” (Henn, 1978).

Is verkrachting te wijten aan seksuele frustratie en/of partner deprivatie?

LaLumière et al. (1996) onderzochten de hypothese dat verkrachting, en seksuele dwang in het algemeen, het gevolg zouden zijn van seksuele frustratie en/of partner-deprivatie. De resultaten van deze studie konden de hypothese niet bevestigen. Integendeel zelfs; de mannen die dwang toepasten haalden hogere scores in zelf-waargenomen paringssucces en hadden significant meer seksuele ervaring (zoals ook al door Ellis [1989] gevonden). Zij hadden eveneens een grotere voorkeur voor seksuele afwisseling en vrijblijvende seks. Dit alles suggereert volgens de auteurs dat deze mannen korte-termijn tactieken van machogedrag, manipulatie en dwang toepassen in hun ‘romantische’ betrekkingen, en dat zij daarin ook redelijk goed slagen. Het feit dat er weinig correlaties worden gevonden tussen verkrachting en een hele suite andere seksuele indices wijst erop dat verkrachting weinig te maken heeft met seksuele frustratie, partnerdeprivatie, of psychopathologie (Pollard, 1994).

Ellis (1998) rapporteerde dat “several studies have found that when all sexual outlets are considered (i.e., both voluntary and forced), male rapists have a more active sex life than do males who engage only in voluntary copulations (Abel, Mittelman & Becker, 1989; Briere & Malamuth, 1983; Byers, 1988; Kanin, 1957, 1967, 1983, 1985; Koss, Leonard, Beezley & Oros, 1985; Malamuth, 1986)”.

Het is al meerdere malen beargumenteerd dat de meeste verkrachtingen voorkomen als gevolg van een mannelijke strategie van instrumentele dwang (om zich toegang tot het

lichaam van de ander – vrouwelijk of mannelijk – te verschaffen of seksuele bevrediging van de ander af te dwingen), waarbij de dader liever ‘ongedwongen’ met het slachtoffer had verkeer (Hamilton & Yee, 1990). De meeste jonge mannen zijn gepreoccupeerd met het versieren van seksueel gewillige meisjes en vrouwen. Voor sommige mannen is de vrouwenjacht, de seksuele trofeeënverzameling, de ‘verovering’, het ‘scoren’ met of zonder toestemming van de betreffende persoon, zowel een voorwaarde voor eigen narcisme en eigenwaarde, als voor een reputatie van onweerstaanbare Casanova en onverzadigbare vrouwenverslinder bij de andere jongens en mannen van zijn referentiegroep. “The ‘scoring’ motif plays a major part in organizing a boy’s sexual behavior. male bragging sessions about sexual conquests are very common cross-culturally [Freedman, 1979]. A man with a reputation for sexual prowess may intimidate rivals and capture the attention of women. If admiration for sexual success is respected everywhere among males, it may have an evolved basis (Weisfeld, 1999).

Machtsmiddelen zijn eenvoudigweg de manieren waarop je dingen te pakken en voor elkaar krijgt, inclusief seksuele toegang en instant-bevrediging. Daarbij komt meestal nog een waarden- en normenpatroon dat vrouwen ziet als lustobject en mannelijk bezit. Vrouwen behoren, in deze wereldvisie, onderhorig, gehoorzaam en onderdanig te zijn, en te allen tijde bereid en gewillig om de man aan zijn gerief te helpen. In sommige kringen (van voornamelijk jonge mannen) is *elke* gewelddaad, inclusief verkrachting, een bouwsteen aan reputatie en status (Daly & Wilson, 1988; Felson, 1993; Archer, 1994; Pollard, 1994). “Although this dual interpretation, of an immediate sexual motive with longer term implications for male status, is consistent with the majority of the evidence, there are still cases in which coercive sex may be used for the main or sole purpose of humiliating the victim. This is likely to be the case in some serial stranger rapes” (Archer, 1994).

Vreemdenverkrachting (stranger of predatory rape) en groepsverkrachting in oorlogssituaties

Bij verkrachting van oudere vrouwen en jonge meisjes lijken haat en agressie dus een grotere en lustgevoelens een kleinere rol te spelen dan bij verkrachting van vrouwen in de reproductieve leeftijdscategorie...

Als vrouwen machteloos en onbeschermd zijn, er geen straf op verkrachting staat, het gevoel voor individuele verantwoordelijkheid voor het gedrag wordt onderdrukt (omdat mannen deel uit maken van een anonieme groep) en het medelijden met het slachtoffer sterk wordt verlaagd (omdat zij deel uitmaken van een vijandelijke groep), dan daalt de drempel voor verkrachting, waardoor zelfs de gemiddelde man dit gedrag gaat vertonen. In 1971 werden gedurende de negen maanden dat het Pakistaanse leger Bangladesh bezette naar schatting zo’n vierhonderdduizend vrouwen door de militairen verkracht. Het merendeel van de daders had waarschijnlijk nooit verkracht als ze niet toevallig deel uit hadden gemaakt van het bezettingsleger; thuis zullen ze zich heel anders hebben gedragen (Roele, 1996).

Groepsverkrachting is niet alleen kenmerkend voor de ‘geciviliseerde’ oorlog, het komt ook bij preïndustriële volken voor, hoewel het gebruikelijker is dat bij een verraderlijke overval iedereen, ongeacht geslacht of leeftijd, wordt uitgeroeid (Van der Dennen, 1995).

Een groep krijgers die een dorp overvalt bij de Yanomamö ontvoert soms een jonge vrouw als oorlogsbuit. Zij wordt door alle krijgers, soms meermalen, verkracht en daarna meegenomen naar het dorp van de krijgers, waar zij nogmaals door alle mannen wordt verkracht, en daarna aan een van hen gegeven als echtgenote (Chagnon, 1983, 1994; Wrangham & Peterson, 1996; Ghiglieri, 1999). Er is weinig twijfel dat bij verscheidene

andere ‘primitieve’ volken de krijgers reproductieve voordelen hebben gehaald uit de ontvoering en verkrachting van de vrouwen van ‘de vijand’ (Wright, 1994).

Tientallen auteurs hebben erop gewezen dat traditioneel verkrachting werd (en soms nog steeds wordt) beschouwd als een eigendomsmisdrijf, een misdaad die de ene man pleegt tegen het bezit of eigendom van een andere man (zoals we hebben gezien is in traditionele culturen een vrouw veelal bezit van haar echtgenoot of vader; verkrachting is in deze optiek niet zozeer geweld tegen het slachtoffer als wel aantasting van haar marktwaarde).

De (feministische) visie op verkrachting en de motieven van verkrachters – namelijk dat verkrachting niet seksueel gemotiveerd is maar voortkomt uit de behoefte vrouwen te degraderen, te vernederen, te ‘bevuilen’, en collectief te intimideren en terroriseren – is zo prominent en dominant aanwezig in de sociale wetenschappen, dat zelfs een resolutie van de Veiligheidsraad van de Verenigde Naties dit gezichtspunt integraal heeft overgenomen: “Rape is an abuse of power and control in which the rapist seeks to humiliate, shame, embarrass, degrade, and terrify the victim. The primary objective is to exercise power and control over another person” (geciteerd in Jones, 1999: 880; zie ook Fein, 1999). De massale verkrachtingen in oorlogssituaties (Bosnië, Ruanda, Bangladesh, Nanking, etc.), door de overwinnaars aan de vrouwen van de verliezers voltrokken, voldoen geheel aan dit verschrikkelijke beeld van opzettelijke vernedering, ‘bevuiling’, en zelfs sadisme (er wordt geürineerd op het slachtoffer, of borsten worden afgesneden, of de vrouw wordt gepenetreerd met een bajonet).

Groepsverkrachting in oorlogssituaties is al vanaf de oudste historische bronnen een van de ‘regels van het spel’ en een van de weinige ‘geneugten’ van het armetierige soldatenleven. Groepsverkrachting in oorlogssituaties wordt gekenmerkt door gratuit geweld, het terroriseren en demoraliseren van de ‘vijand’, de degradatie en vernedering van de slachtoffers, en soms zeer sadistische demonstraties van macht over de slachtoffers, en niet alleen over de slachtoffers maar, via de vrouwen, over de gehele overwonnen samenleving waarvan de mannen blijkbaar onmachtig waren om ‘hun’ vrouwen te beschermen; “the rape of the women in a community can be regarded as the symbolic rape of the body of this community” (Seifert, 1994, geciteerd in Fein, 1999).

Het is overwinningsroes, wellust, orgasme, extase, ‘zoete’ wraakzucht, vernederend geweld tegen vrouwen (en via hen, tegen hun vaders en echtgenoten en de hele overwonnen gemeenschap), plus de kans nog wat van hun genen rond te strooien, in één gigantisch, mannelijk ‘pretpakket’.

Research on rape suggests that at least three motives can be important: (1) the desire to hurt or humiliate the victim; (2) the desire to demonstrate power over the victim; and (3) the desire to have sex. Usually, it is difficult to determine which of the three motives predominates in a particular rape. Even in wartime Bosnia, all three played a part. But desires to hurt, humiliate, or demonstrate power seem more central than sexual motives.

According to research on rape in other settings, when sexual motives are most important, rapists usually select attractive victims and use little gratuitous physical violence (Felson, 1993). In Bosnia, survivors of the rapes report that attractive girls were chosen most frequently, but many older and less attractive women were also raped. And there was much gratuitous violence and degradation. One Muslim woman, for example, reports the following ordeal: “I was raped with a gun by one of those men, along with another woman and her daughter, while the others watched. Some of

them spat on us; they did so many ugly things to us... There was no passion in this, it was done only to destroy us... If they couldn't rape me, they would urinate on me" (Glenny, 1993: 209).

Even in this barbarous instance, however, one cannot rule out the possibility that perpetrators derived some perverse sexual pleasure from their crime... Most of the time, though, sexual motives were secondary, or tertiary. The Serb rapists sought to inflict humiliation and apparently reveled in their power. Their primary goal was not, as Brownmiller (1975) argues, to reinforce patriarchy, but rather to assert dominance of Serb over Croat and Muslim (Kressel, 1996).

De roemruchte Mongoolse legerleider Djengis Khan (of Djingiz Chan) zou ooit hebben opgemerkt dat het grootste geluk bestond uit het overwinnen en in de pan hakken van je vijanden, hun bezittingen te stelen, hun paarden te berijden, te genieten van hun ongeluk en wanhoop, en je te vergrijpen aan hun vrouwen en dochters.

(Groeps)verkrachting is altijd een integraal bestanddeel van oorlog geweest. Sinds de tijd van de Grieken, Romeinen, Vikingen en andere volken en culturen zijn er maar weinig veroveraars geweest die niet verkrachting als instrument van terreur hebben ingezet.

Groepsverkrachting van de overwonnen vrouwen tijdens oorlog, evenals het uitroeien van de mannelijke bevolking, werd zelfs in het Oude Testament niet bepaald verboden. De overwinnaars van de Midianieten moordden alle mannen uit en lijfden de huwbare maagden in voor eigen seksuele en reproductieve doeleinden (Batten, 1992).

Why do soldiers rape? Is it truly because, as Brownmiller claims, men are designed to hatefully grind women into the mud and to control them in a state of perpetual fear, and war offers men a good opportunity to do this? A closer look shows the issue to be far more complicated. During war, most combat troops are uncertain about surviving. Furthermore, most are young and have not yet sired children. Their prospects for fatherhood, therefore, are doubtful. Yet under these uncertain conditions, they are constantly meeting young, fertile, pretty, and *unprotected* women. Moreover, rape in war is rarely punished. And if a rape does produce children, the rapist invests neither energy nor resources in child support, because he is never sure the child is his. On top of all this, soldiers who are able to rape their enemies' wives and daughters have obviously won. Such rape is both a vindication of victory and a prize of that victory. In short, mass rape is a massive reproductive victory... *What appears to be a crime of hate and control is actually a male strategy to steal a population no matter what the cost to the women.* That rape is not unique to *Homo sapiens* supports the argument that men rape women for sex and not because they hate or wish to dominate women (Ghiglieri, 1999; cursief in origineel).

Er zijn een aantal *cross-cultural* onderzoeken naar verkrachting uitgevoerd (bijv. Broude & Green, 1976; Otterbein, 1979; Sanday, 1981; Rozée-Koker, 1987; Loy & Chick, 1993), maar geen enkele daarvan nam groepsverkrachting in beschouwing. De uitkomsten van deze onderzoeken ondersteunen de zogeheten *cultural spillover* theorie van seksueel geweld (Loy & Chick, 1993), namelijk dat in algemeen gewelddadige culturen, met bijv. *fraternal interest groups* en mannelijke suprematie, ook seksueel geweld en verkrachting frequenter zullen voorkomen. Deze auteurs beschouwen deze resultaten – ten onrechte – als ondersteuning van de populaire sociaal-wetenschappelijke opvatting van de culturele gedetermineerdheid van alle menselijke gedrag.

Discussie: hoe verkrachting te begrijpen?

Voor een evolutionist klinkt de bewering dat verkrachting niet seksueel gemotiveerd zou zijn, maar – integendeel – voornamelijk of zelfs uitsluitend een manier om vrouwen te vernederen en te intimideren, bijna als een absurdisme. Allereerst kun je je afvragen, en daar hoeft je geen evolutionist voor te zijn, waarom de vernedering en intimidatie via een (omslachtige) seksuele omweg zou moeten gaan. Sterker nog, vernedering en intimidatie gaat beter en efficiënter met de broek aan dan uit.

De spraakverwarring tussen de aanhangers en tegenstanders van de ‘mannelijke-samenzwering-tegen-vrouwen’-theorie zou goeddeels verdwijnen als we verschillende vormen en typen van verkrachting (of seksuele dwang in het algemeen) zouden onderscheiden. Allereerst een onderscheid tussen ‘stranger rape’ (ook wel ‘predatory rape’ genaamd) en ‘acquaintance rape’ of ‘date rape’ (relatie- of verkerings- of partnerverkrachting). Deze typologie betreft de context van de daad: verkrachting door de beruchte ‘vreemdeling in de bosjes in het donker’ of verkrachting door de partner tijdens of na een romantisch avondje uit.

Haaks daarop staat een andere classificatie: die van motieven – uiteenlopend van voornamelijk seksueel gemotiveerd, via ‘zachte aandrang’, tot zeer gewelddadige en zelfs sadistische motivatie. Groth en zijn medewerkers (bijv Groth, 1981; Groth & Birnbaum, 1979; Groth & Hobson, 1997) presenteren al jarenlang hun typologie van ‘anger rape’, ‘power rape’ en ‘sadistic rape’, maar helaas geven zij weinig ruimte aan de mogelijkheid dat de meeste verkrachtingen voornamelijk seksueel gemotiveerd zijn; integendeel, zij beschouwen *iedere* verkrachting als “a pseudosexual act which expresses issues of anger and power more than sexuality”. Hun ‘power rape’ komt nog het dichtst bij de partnerverkrachting gezien de omschrijving: de dader “uses whatever force or threat is necessary to gain control of victim and overcome her resistance... Victim may be physically unharmed; bodily injury would be inadvertent rather than intentional” (dit in tegenstelling tot ‘anger rape’ en ‘sadistic rape’ waarbij meer dwang en geweld wordt toegepast dan ‘strikt’ noodzakelijk). Impliciet geeft deze omschrijving meer ruimte aan seksuele motivatie. Ghiglieri (1999) geeft de volgende redenen voor de, op z’n minst merkwaardige, redentatie van Groth:

Professor Nicholas Groth claims, for example, that because rapists’ “efforts to negotiate the sexual encounter or to determine the woman’s receptiveness to a sexual approach are noticeably absent, as are any attempts at lovemaking or foreplay”, they were not, despite their statements to the contrary, interested in sex. Groth justifies this bizarre thinking with his special definition of ‘sexual motivation’ (as many social scientists define it) as *only* honest courtship and pair-bonding in which men feel tenderness, affection and joy. (Remember, however, that the research by Heilbrun and Loftus revealed that most men are turned on instead, in a purely sexual way, by damsels in real distress.) Because rapists feel none of these tender emotions, insists Groth, by definition rape must be an aggressive quest for power and control, not sex. Rape, he contends, cannot be aimed at something so simple as sex (Ghiglieri, 1999).

Het overgrote merendeel van de verkrachtingen speelt zich af in de context van de versiertoeer en de vrijage: ‘date rape’ (bijv. Ellis, 1989; Pollard, 1994), en ze kunnen beter worden begrepen als uit de hand gelopen handtastelijkheid – pogingen om tot seksuele intimiteit, of klunzige copulatie, te komen na een avondje samen stappen (meestal samenhangend met

beider alcohol consumptie). Dit kan gezien worden in een vergelijkend-fylogenetische kader van het universele conflict tussen mannelijke en vrouwelijke organismen als een conflict omtrent het tijdstip van de paring (waarbij de een wil waar de ander nog niet aan toe is, en waarbij de een denkt met enige overredingskracht zijn zin alsnog te krijgen).

Dit neemt natuurlijk niet weg dat 'echte mannen' en 'stoere binken', (de macho's kortom) vergeven zijn van stereotype ideeën en vooroordelen over vrouwen en verkrachting zoals "ze vragen er toch zelf om" en "als een vrouw 'nee' zegt bedoelt ze 'misschien'". Dergelijke ideeën behoren tot het standaardrepertoire van wat bekend staat als kulturele 'verkrachtingsmythen' (*rape myths*). Maar dergelijke ideeën kunnen beter worden beschouwd als faciliterende (vergemakkelijkende of meewerkende) dan als causatieve factoren. Ellis (1989) heeft er overigens op gewezen dat sommige 'verkrachtingsmythen' helemaal geen mythen zijn (zie boven).

In zijn boek *Power, Crime and Mystification* (1983) onderscheidt Steve Box vijf verschillende categorieën *relationship rape*, waaronder de onderhand bekende *seduction turned rape* en *exploitation rape*. Volgens Box is het de maatschappij in het algemeen die mannen voorbereidt op hun carrière als potentiële verkrachters en die hen een hele *cultural library of excuses* aanreikt om dat gedrag te rechtvaardigen (Goodwin, 1994). Dit lijkt echter nogal overdreven gezien het feit dat het overgrote merendeel van de mannen nooit van hun leven een seksueel delict pleegt of zal plegen.

Volgens de Nederlandse seksuoloog Frenken recidiveert een op de drie vrouwenverkrachters. Daan van Beek, psychotherapeut bij de Dr. Henri van der Hoeven Kliniek in Utrecht waar veel zware zedendelinquenten zijn opgenomen, onderscheidt binnen deze groep drie typen van daders:

Het eerste type is zeer egocentrisch en antisociaal. Zulke mannen nemen wat ze willen en zijn heel impulsief. Vaak hebben ze een lange carrière in de criminaliteit achter de rug en zijn ze gewelddadig. Het leven is een jungle, en zij zijn de roofdieren. Heel moeilijk te behandelen, veel recidive."

Het tweede type is wraakzuchtig. "Vaak gaat het om afhankelijke mannen die in hun relaties vastlopen. Alcoholproblemen komen veelvuldig voor. Dikwijls plegen ze zeer agressieve seksuele delicten bij dreigende of feitelijke verlating. De Assense moordenaar S. lijkt daarvan een prototype. Deze mensen zijn meestal minder persoonlijkheidsgestoord dan de andere typen, maar behoeven wel uitdrukkelijk behandeling."

Een derde type is van de seksualiserende delinquent. "Hier gaat het om mensen met een erg negatief zelfbeeld. Veel gepest in hun jeugd, de houding van een *loser*, sociaal onhandig en daardoor in een isolement geraakt, vereenzaamd. Zij creëren een compenserende werkelijkheid in hun fantasie. Seksuele contacten vermijden ze, want ze verwachten een afwijzing, omdat ze zichzelf ook niet de moeite waard vinden. Maar ze verlangen wel naar intimiteit en zo schakelen ze geleidelijk aan van fantaseren over naar proberen. Daarbij legitimeren ze zichzelf door hun zelfmedelijden: 'Een gewoon contact met een vrouw is voor mij toch niet weggelegd.' Dat eindigt nogal eens in verkrachting. Een groep met een hoge kans op recidive (geciteerd in Dings, 1999: 32).

Deze typologie van seksuele roofdieren, wraakzuchtige verkrachters en seksualiserende delinquenten komt aardig overeen met andere typologieën van verkrachters zoals

geïnclassificeerd door Van der Dennen (1992). Het bekendst is waarschijnlijk de *power rape*, *anger rape* en *sadistic rape* typologie van Groth en medewerkers, en Cohen et al. (1971), maar er zijn ook genuanceerder en gedifferentieerder typologieën, zoals die van Gebhard et al. (1965) en Prentky, Burgess & Carter (1986).

Gebhard et al. (1965) presenteren de volgende (mijns inziens meest complete) classificatie van wat zij noemen 'convicted heterosexual aggressors versus adults' (d.w.z. veroordeelde seksueel gewelddadige delinquenten in het algemeen):

1. The Assaultive Variety (about one third of the sample), in which behaviour includes unnecessary violence, and in which there is a strong sadistic element.
2. The Amoral Delinquent, not hostile toward females, but looking upon them solely as sexual objects whose role in life is to provide sexual pleasure.
3. The Drunken Variety, ranging from uncoordinated grapplings and pawings which he construes as efforts at seduction, to hostile and truly vicious behaviour released by intoxication.
4. The Explosive Variety, whose aggression appears suddenly and, at the time, inexplicably. The stereotype of this variety is the mild, straight-A high school student who suddenly rapes and kills.
5. The Double-standard Variety, who divide females into good females whom one treats with some respect, and bad females who are not entitled to consideration if they become obstinate. They feel that threat or force is justifiable when applied to females judged to be sexually lax or promiscuous. There are strong philosophical parallels with the Latin American 'machismo' phenomenon.
6. Mental Defectives.
7. Psychotics.

“Assuming that genes conducive to rape have evolved, it is doubtful that the function in some simple automatic reflexive manner. Instead, some of the genes may act simply by engendering unusually strong sex drives, and others may operate by decreasing sensitivity to the feelings of victims or to the risks of adverse repercussions to the offender himself... Social scientists who persist in disputing the evolutionary theory of rape (see Sunday & Tobach, 1985) are invited to meet the following challenge: Explain why sexual assault is prevalent outside our species, and then explain why similar causal factors would not operate in out species” (Ellis, 1998).

Mannelijke seksuele vanzelfsprekendheid

Gordon & Donat (1992; cf. Goodwin, 1994) beweren dat het sterke ethos van de sociale reciprociteit ('voor wat hoort wat') in de U.S.A. mannen ertoe kan brengen dat zij verwachten dat de vrouw *in natura* (d.w.z. met seks) dient terug te betalen als de mannen aan hun (meestal financiële) verplichtingen hebben voldaan. Als zij niet aan die verwachting voldoet voelt de man zich gerechtvaardigd als hij neemt wat hem toekomt.

Het enige geschilpunt dat ik met deze uitspraak heb is dat deze mannelijke mentaliteit niet beperkt is tot de U.S.A. en andere 'individualistische' samenlevingen, maar een integraal bestanddeel is van de mannelijke psyche.

Er zijn, ook volgens veel psychologen die niet 'evolutionair-geïnformeerd' zijn, waarschijnlijk verscheidene redenen waarom de hofmakerij en de prille verkering een hoog risico van seksuele agressie met zich meebrengen. Mannen worden bijvoorbeeld

gesocialiseerd om tijdens een afspraakje seksueel assertief te zijn en vrouwen om daartegen weerstand te bieden, maar tegelijkertijd is weerstand bieden moeilijk omdat ze tevens worden verondersteld niet-agressief te zijn. Lewin (1985) en vele andere sociaal-psychologen geven de schuld aan de “ideologie van de mannelijke suprematie” die bij hofmakerij tot verkrachting en seksueel geweld zou aanzetten: “until the ideology of male supremacy is overcome and sex is no longer played as a game that he wins and she loses, the rate of unwanted intercourse will continue to be high”.

Geen van hen heeft zich blijkbaar ooit afgevraagd waar deze ideologie van mannelijke suprematie dan vandaan is gekomen en waarom die zo universeel is, en elke generatie weer opnieuw de kop opsteekt.

Hamilton & Yee (1990) vonden experimenteel dat de neiging tot seksueel geweld omgekeerd evenredig was met de perceptie van beschadiging van het slachtoffer. In deze studie waren mannen die zich de traumatische effecten van verkrachting en de verschrikkelijke ervaringen van het slachtoffer meer realiseerden veel minder geneigd seksueel geweld toe te passen. De auteurs wezen erop dat deze bevinding haaks staat op de opvatting dat verkrachting voornamelijk agressief gemotiveerd zou zijn. Zij argumenteerden dat: “If rape is to be conceptualized as a form of hostile aggression – if, that is, the motivation for rape is anger or hostility towards women – then realizing that victimized women truly suffer should increase the likelihood of performing the act. If, however, rape is instrumental aggression then realization of victim suffering should decrease rape propensity” (1990).

Ook Thornhill & Palmer (2000: 76-77) hebben de literatuur over de mogelijke relatie tussen geweldsafbelding en seksuele opwindings als volgt samengevat:

Some evidence that men’s sexual arousal is enhanced by physical control of an unwilling woman has been obtained from laboratory experiments in which men’s sexual arousal is measured as they view video depictions of consensual sex involving physically restrained women and of rape involving physically restrained women (Thornhill and Thornhill 1992b). This is not to say that men are sexually aroused by violence per se. They aren’t (Thornhill and Thornhill 1992a; Lohr et al. 1997; Quinsey et al. 1984). Nor is it to say that the motivation to dominate and brutalize the victim is paramount, or even necessary, in rape causation. Rapists rarely engage in gratuitous violence, defined as expending energy beyond what is required to subdue or control the victim... But the older literature as well as more recent literature on non-incarcerated men’s arousal during exposure to rape depictions indicated that many normal men (college students and community volunteers) are significantly sexually aroused by depictions of coercive sex, including depictions of involving physically aggression (Thornhill and Thornhill 1992a,b; Lohr et al. 1997; Proulx et al. 1994). However, men who report a history of sexual coercion show less inhibition in arousal during exposure to forceful depictions than men who do not report such a history (Lohr et al. 1997). Also, as is indicated by some of the laboratory studies reviewed by Thornhill and Thornhill (1992a) and by some more recent research (Malamuth and Linz, 1993; Lohr et al. 1997), many men’s penile arousal during exposure to depictions of rape is reduced by gratuitous violence toward the victim, by signals of the victim’s pain and humiliation, and by the risk to the male of detection of his arousal by coercive stimuli... (Thornhill & Palmer, 2000: 76-77).

Onderzoek heeft tevens uitgewezen dat seksuele delinquenten geen grotere consumenten van

pornografie zijn, of van meer extreme porno, of dat ze er vroeger mee begonnen dan controlegroepen (Hutchison, 1992; Van der Dennen, 1992). De feministische kreet “Porno is de theorie, en verkrachting de praktijk” is dan ook, niet verwonderlijk, langzamerhand geleidelijk ‘uitgestorven’.

[M]any proponents of the social science theory of rape (e.g., Denmark and Friedman 1985; Stock 1991) hold that one specific way in which males in some cultures are taught to rape is through the viewing of violent pornography, which inspires imitative behavior. The social scientists pushing this notion, however, cannot explain why the human brain is purportedly structured so as to respond in this specific way to the specific environmental stimulus of violent pornography. Why, for example, should males seek out and imitate violent pornography but not other human activities depicted in videos? There is no consideration of the ultimate basis for the asserted proximate explanation, no sound theoretical foundation for it. Aside from the obvious fact that violent pornography cannot account for the historical and cross-cultural (indeed cross-species) occurrence of rape, such an arbitrary environmental explanation is refuted by everything we know about biases in human development, perception, cognition, emotions, and motivation... Consequently, although the viewing of violent pornography may figure in the proximate causation of the raping behavior of some men, this view is severely limited in its ability to predict anything useful about rape or related behaviors (Thornhill & Palmer, 2000: 170-71).

Verkrachting als intimidatie van alle vrouwen door alle mannen

Hoewel verkrachters (althans in de Westerse wereld) zwaar worden gestraft (als ze al worden aangehouden), komt verkrachting in alle tot nu toe bestudeerde culturen voor (Palmer, 1989). In haar beroemde, en nog steeds invloedrijke, boek *Against Our Will* betoogt Susan Brownmiller dat verkrachters handelen als ‘vertegenwoordigers’ van *alle* mannen met de bedoeling om *alle* vrouwen angst aan te jagen en hen zo collectief te intimideren, te terroriseren en ‘op hun plaats te houden’. Als deze hypothese hout zou snijden, zouden we kunnen verwachten dat verkrachters het voornamelijk zouden hebben voorzien op rijpe, dominante, welgestelde of anderszins succesvolle vrouwen (of jongere vrouwen met dergelijke aspiraties). Maar de predictie komt niet uit: de meeste verkrachtingsslachtoffers zijn jonge, aantrekkelijke, meisjes en vrouwen voornamelijk uit de lagere socio-economische strata (Thornhill & Thornhill, 1983; Alcock, 1998). De collectieve-intimidatiehypothese kan derhalve worden verworpen.

Het idee dat verkrachting voornamelijk een seksuele functie vervult is door sommige militante feministes (bijv. Fausto-Sterling, 1985) verontwaardigd (misschien is bij Fausto-Sterling de term ‘schuimbekkend’ meer op zijn plaats) afgewezen als *verontschuldiging* van de daders, maar zoals elke hypothese probeert de evolutionaire hypothese alleen te verklaren en niet te verontschuldigen. Maar zelfs als verkrachters alleen maar zouden handelen op grond van vrouwenhaat en de behoefte vrouwen te vernederen is, zoals Alcock (1998) betoogt, een dergelijke proximate verklaring geen alternatief voor de ultimate hypothese dat verkrachting evolutionaire gevolgen heeft: verkrachting resulteert namelijk in zwangerschap ongeveer even vaak als, of wellicht zelfs vaker dan, een normale *consented coïtus* (Krueger, 1988; Ellis, 1989, 1998; Palmer, 1991; van der Dennen, 1992; Alcock, 1998). “Most research places the probability of becoming pregnant from rape only slightly below the pregnancy rate for voluntary intercourse” (Ellis, 1998). Maar de mogelijkheid bestaat dat ook bij

mensenvrouwen zoiets als reflexovulatie voorkomt, wat de waarschijnlijkheid zelfs groter maakt.

Paradoxaal – en ‘pervers’ – genoeg is mannelijke ouderlijke investering een factor die – fylogenetisch – verkrachting bevordert omdat in een dergelijke situatie de verkrachter reproductief succes kan behalen zonder de hoge investeringskosten te betalen. Verkrachting kan in deze context worden gezien als parasitaire strategie.

Verkrachting en de Judeo-christelijke patriarchale traditie

Er zijn een aantal varianten in omloop van de (feministische) theorie die verkrachting en andere vormen van seksueel geweld beschouwt als een produkt van de (‘fallocentrische’ of ‘fallocratische’) Westerse cultuur, en meer in het bijzonder een ‘uitvinding’ van de Judeo-christelijke patriarchale traditie. Maar dat is te veel eer: Westerse mannen hebben noch verkrachting, noch oorlog, noch patriarchie ‘uitgevonden’ (Wrangham & Peterson, 1996). In 1937 verkrachtte het Japanse leger 20.000 vrouwen in de Chinese stad Nanking. In 1971 verkrachtte het leger van Pakistan tussen de 200.000 en 400.000 Bengali vrouwen (Brownmiller, 1975). Gil & Anderson (1999) ‘verklaren’ zelfs verkrachting in het huidige China uit een patriarchale en fallocentrische Chinese cultuur. Ook seksuele mutilatie, zoals clitoridectomie en ‘faraonische besnijdenis’, van vrouwen is bepaald geen Westerse uitvinding. Deze praktijken (die jaarlijks ongeveer twee miljoen meisjes en vrouwen treffen) worden nog steeds voornamelijk in een groot aantal Afrikaanse islamitische landen uitgeoefend.

Despite the admirable intentions of those who believe that patriarchy is solely a cultural invention, there is too much contrary evidence. Patriarchy is worldwide and history-wide, and its origins are detectable in the social lives of chimpanzees. It serves the reproductive purposes of the men who maintain the system. Patriarchy comes from biology in the sense that it emerges from men’s temperaments, out of their evolutionarily derived efforts to control women and at the same time have solidarity with fellow men in competition against outsiders. But evolutionary forces have surely shaped women, too, in minds as in bodies, in ways that both defy and contribute to the patriarchal system. If all women followed Lysistrata’s injunctions and refused their husbands, they could indeed effect change. But they don’t. Patriarchy has its ultimate origins in male violence, but it doesn’t come from man alone, and it has its sources in the evolutionary interests of both sexes (Wrangham & Peterson, 1996).

‘Und bist du nicht willig...’

Evolutietheorie suggereert dat elk gedrag dat regelmatig of consistent voorkomt, zoals verkrachting bij de orang-oetan, een logica bezit die in de dynamiek van de natuurlijke selectie is ingebed. Eén mogelijk, simpel en direct antwoord op de vraag hoe verkrachting kan bijdragen aan RS is: de verkrachter kan zijn slachtoffer zwanger maken. Verkrachting kan een manier zijn voor sommige mannen om een bevruchting tot stand te brengen, zonder verdere biologische betekenis (Wrangham & Peterson, 1996). Een tweede antwoord is gesuggereerd door Symons (1979): verkrachting zou een bijproduct kunnen zijn van de ‘mannelijke psyche’, waarbij macht, kracht en geweld gemakkelijk samengaan met mannelijk hyperseksualiteit (seksuele opwindbaarheid en geilheid). Een derde antwoord zou de

‘seksuele dwang’ hypothese van Smuts & Smuts (1993) kunnen zijn. Volgens deze gedachtengang kan verkrachting een middel zijn om vrouwen te beheersen en controleren, niet om hier en nu te bevruchten maar om in de naaste toekomst een bevruchting to stand te brengen. Hier zien we een uiterst merkwaardig *rapprochement* van evolutiebiologische en feministische argumentatie. Maar helaas deugt deze theorie niet, zoals Thornhill & Palmer (2000: 58-59) betogen:

Another ultimate possibility is that ‘rape may be an evolved male mechanism whose primary aim is not fertilization in the present, but *control* – for the ultimate purpose of fertilization in the future’ (Wrangham and Peterson 1996, p. 141). Suggested as an explanation of rape in non-human primates (Rijksen 1978; Smuts and Smuts 1993) and in birds (Gowaty and Buschhaus 1998), this theory proposes that the establishment of dominance through demonstration of the male’s ability to physically control the female could eventually lead to greater reproductive success for some or all males through various effects on female behavior. For example, it could force females to trade sexual access to otherwise unchosen males for protection from raping males (Gowaty and Buschhaus 1998). Or it could cause females to acquiescence to future mating attempts by undesired males because the female has learned she cannot prevent a rape and hence has nothing to gain by resisting.

The preceding explanation has a serious theoretical weakness that may make it inapplicable to any species: If demonstration of a male’s ability to physically control the female has the proposed effect on the female’s behavior, why do the males commit rape instead of just non-sexual aggression? This explanation, when applied to birds, really isn’t an explanation of rape at all; it is only an explanation of male aggression, because it is the demonstration of aggression that is claimed to influence the behavior of females in a way that leads to future sexual access... The dominance explanation of rape is based on evidence of one possible *effect* of rape in some species (a change in the behavior of females), but it not supported by any evidence of rape’s being functionally *designed* to have such an effect. (cursief in origineel).

Seksuele dwang kan ook als verklaring dienen voor vrouwenmishandeling zowel bij mensen (universeel) als bij chimpansees. Zoals Jane Goodall (1986) opmerkte: “Almost always, unless he is crippled or very old, an adult male can coerce an unwilling female into copulating with him”. Dwang, zo nodig aangevuld met ‘doelrationeel’ of ‘instrumenteel’ geweld, werkt blijkbaar – en dat is een trieste vaststelling.

“Though far from being politically correct, *sexual selection favors the genes of male who sire more offspring no matter how they have done it*” (Ghiglieri, 1999: 11). Ghiglieri onderscheidt hierbij de ‘pretty male strategy’ en de ‘macho male strategy’.

Het competent gebruik van gewelddadige vaardigheden draagt in veel preïndustriële samenlevingen zowel als contemporaine (sub)culturen bij tot de reputatie nodig om status en macht te verwerven, en tot het reproductief succes van mannen, zoals Daly & Wilson (bijv. 1994) betogen. Zowel succesvolle krijgers als jagers kunnen bij preïndustriële volken hun maatschappelijk succes vrij direct in seksueel, maritaal en reproductief succes converteren; zij zijn gewild als minnaar en echtgenoot. Macht erotiseert klaarblijkelijk.

In most social milieus, a man’s reputation depends in part upon the maintenance of a credible threat of violence... Having killed is a decided social asset in many, perhaps most, prestate societies. The classic examples are such practices as head-hunting and

coup-counting, customs whereby a young man might attain full adult status only by notching his first kill, and experienced killers might add to their honors by running up the list of their victims. Such practices are known from warring tribal societies in all parts of the world... In some societies, willingness to spill blood is virtually synonymous with honor (Daly & Wilson, 1988).

“Verkrachting heeft niets met seks te maken”

Het is moeilijk de verbreidheid en de macht van het dogma dat “verkrachting niets met seks(uele motivatie) te maken heeft” te overschatten. Sinds Susan Brownmiller (1975) wordt het kritiekloos als een heilige mantra herhaald door feministes en politiek-correcte sociale wetenschappers (zie bijv. de verzameling citaten verzameld door Thornhill & Palmer, 2000: 124-8). Maar het kan nog bonter: voor een groep die zich radicale feministes noemt staat elke heteroseksuele vrijpartij – of zelfs maar de ouverture hiertoe – zo ongeveer gelijk aan een gewelddadige aanranding.

It is also not clear that even the relatively few feminists who appear to disagree with the “not sex” explanation really do so. A minority of feminists, many known as “radical feminists,” *appear* to have disagreed with the assertion that rapists are not sexually motivated. (See e.g. MacKinnon... Dworkin...). However, these social constructionists assert that “male power creates the reality of the world” (MacKinnon 1989, p. 125) and that “sex is a social construct of sexism” (*ibid.*, p. 140). That is, “sex is constructed... specifically to be male dominance” (Dworkin 1990, p. 138). In view of this particular social construction, “sexuality... is a form of power” (MacKinnon 1989, p. 113), and “violence is sex” (*ibid.*, p. 134). That is, these writers assert that rape is a sexual act, but only “in a culture where sexuality is itself a form of power” (Caputi 1993, p. 7). How literally is the assertion that sex, violence, and power are all the same thing taken by these feminists? Very. For example, MacKinnon (1989, p. 178) states that “a feminist analysis would suggest that assault by a man’s fist is not so different from assault by a penis, not because both are violent but because both are sexual.” Hence, far from opposing the view that violence and power are the goals of rapists, these authors are actually arguing that power and violence not only are the goals of males engaged in rape; they are also the goals of males engaged in other forms of sex. Instead of really arguing that Brownmiller was wrong about rape, the position of these radical feminists “in effect extends Brownmiller’s definition of rape to the sex act itself” (Podhoretz 1991, p. 31). Although the statements of these writers appear to differ from the “not sex” explanation when they are taken out of the context of the social constructionist argument, within that context they actually share the fundamental assumption that rapists are motivated by desire for violence and power – which, according to their theory, just happen to be the same thing as sex...

Concerns about the practical consequences of explanations also appear to be behind the rejection of the “rape as violence” position in favor of the “rape as sexualized violence” put forth by radical feminists. “Radical feminists,” notes Torrey (1995, p. 44), “assert that it is a mistake to characterize rape as violence rather than sexualized violence. As a practical matter, prosecuting rapes that may lack physical violence, such as date and marital rape, is more difficult under a characterization of rape as simply violence” (Thornhill & Palmer, 2000: 126-127, 150).

De beruchte drie p's: prostitutie, pornografie, en parafilieën (perversies)

Seksuele parafilieën ('perversies'), inclusief lustmoord (bijv. Stoller, 1975; Glasser, 1996; Meloy, 2000) zijn vrijwel geheel aan mannelijke individuen voorbehouden. Er bestaat hierover een uitgebreide, voornamelijk psychoanalytisch-georiënteerde literatuur waarop ik hier niet nader zal ingaan. Hetzelfde geldt voor het verschijnsel prostitutie dat eveneens vrijwel geheel ten behoeve van de mannelijke clientèle, door de grote discrepantie van vraag (naar seks) en aanbod, floreert. Commerciële aanbieders zijn over de hele wereld vrouwen zowel als (homoseksuele) mannen, maar de 'afnemers' zijn vrijwel uitsluitend mannen (Symons, 1979).

Pornotopia

Welke vrouwelijke eigenschappen en attributen vinden mannen op? In een vorige *Psychoskoop* (10, 4/5, 1999) zijn een aantal hiervan besproken. In een prachtige persiflage somt Miele (1996) ze nog eens op: "Gentlemen prefer young, nubile women, with lips like rubies, eyes like limpid pools, skin like silk, breasts like a milch cow, and legs like a race horse. According to evolutionary theory, this is not the result of either Hollywood or Madison Avenue, but because all of these features have served as cues to a female's health, reproductive potential and sexual availability over the course of human evolutionary history". De evolutie heeft in elke 'echte en authentieke' man een verlangen ingebouwd naar het seksuele paradijs, het fantasieland 'Pornotopia', waar "sex is sheer lust and physical gratification, devoid of more tender feelings and encumbering relationships, in which women are always aroused, or at least easily arousable, and ultimately are always willing" (Symons, 1979). De cosmetica-, mode- en pornografie-industrie zijn evenzovele pogingen om Pornotopia op aarde te realiseren.

In Pornotopia heerst niet zozeer een fallocratische vrouwvijandigheid – zoals bepaalde feministes ons willen laten geloven – als wel een onrealistische, naar het puberale neigende, mannelijke wensfantasie van de vrouwelijke seksualiteit: in Pornotopia zijn alle vrouwen altijd permanent beschikbaar, altijd gewillig en paringsbereid – soms na een korte, symbolische, tegenstand -, altijd hitsig en geil, en altijd, liefst zeer luidruchtig, orgasmisch. Pornotopia is bedoeld voor mannelijke consumptie en het weerspiegelt derhalve de mannelijke seksuele fantasie: de seksuele utopie, en behalve in zeer specialistische sadomasochistische porno voor een beperkte groep liefhebbers van het genre, speelt geweld daarbij geen bijzondere rol.

Giesen (1999) schreef onlangs in de *Volkrant* naar aanleiding van Joost Zwagerman's lezing 'Pornotheek Arcadië' over de utopische wereld van de *adult movie*: "De pornowereld is lelijker, maar ook beter. Er is geen angst en geweld, geen weerzin en jaloezie, geen achterdocht en minachting, geen verraad. Ook geen heftig, romantisch verlangen. Het is een plotloos universum waar alleen de feestelijke uitruil van begeerte bestaat", aldus Zwagerman. 'Pornotopia' wordt louter bevolkt door 'saters en sloeries', willige vrouwen en optimaal presterende mannen die elkaar moeiteloos vinden in 'libidineuze blijheid'.

Bovenstaande voorbeelden kunnen het beste worden opgevat als bijprodukten van de mannelijke psyche en schier onverzadigbare libido:

[M]any human behaviors other than rape clearly are by-products of the intense sexual desires of human males and the sexual choosiness of human females: Sexual abuse of children can be seen as an example of males attempting to gain sexual access to

individuals who, because of their age, are relatively unable to control sexual access. Bestiality is a means of experiencing sexual stimulation somewhat like that experienced in intercourse with a human female without having to be chosen by one. Frottage (rubbing a woman's body through her clothing, usually in crowded quarters such as an elevator) and genital exhibitionism give sexual stimulation to male perpetrators by circumventing female choice. Masturbation – far more common among males than among females – is the most widespread male behavior that can be seen as a means of obtaining sexual stimulation without being chosen by a human female as a sexual partner. Although all these acts are examples of males' attempting to gain sexual gratification without meeting the criteria of an adult human female's mate choice, none of them are likely to be adaptations. They are apparently all merely by-products of the adaptations governing male sexual desires (Thornhill & Palmer, 2000: 60).

Polygynie en macht

In de menselijke geschiedenis zijn de grootste haremhouders altijd mannen geweest met despotische macht, doe over het leven van andere mannen konden beschikken zonder angst voor represailles, *en* over de lichamen, seksualiteit en vruchtbaarheid van honderden, of soms duizenden vrouwen. Voorbeelden zijn de Chinese keizers, Inca heersers, en oosterse despoten zoals Moulay Ismael de Bloeddorstige van Marokko, die volgens het *Guinness Book of Records* 888 kinderen verwekte (tussen het onthoofden van politieke tegenstanders en rebellerende onderdanen door). Macht en reproductief succes zijn, voor mannen, onlosmakelijk met elkaar verbonden (Betzig, 1986). Absolute macht corrumpeert niet alleen absoluut, het leidt ook tot absolute records in aantallen vrouwen en nakomelingen. (Ook andere soorten, zoals *Cardiocondyla* mieren, hebben de spectaculaire resultaten van de combinatie van seks en geweld ontdekt: hier moorden enkele mannetjes met hun sabelvormige kaken genadeloos alle andere mannetjes uit. De overlevende mannetjes van deze orgie van destructie hebben nu alle koninginnen voor zichzelf om te bevruchten [Alcock, 1998]).

Maar paradoxaal genoeg is polygynie, zelfs in onze huidige samenleving, niet noodzakelijk ongunstig voor vrouwen. De concubine van een Chinese keizer te zijn had natuurlijk niet alleen maar nadelen. Het kan ook nu voor een vrouw voordeliger zijn om de tweede vrouw van een miljonair te zijn dan de enige vrouw van een armoedzaaier. Laura Betzig vat het argument laconiek samen: "Would you rather be the third wife of John F. Kennedy or the first wife of Bozo the Clown?" (in Pinker, 1997).

In de *Ethnographic Atlas* van Murdock (1967) staan 849 menselijke samenlevingen vermeld. Daarvan is 83 procent (708) gebaseerd op polygynie als huwelijksvorm.

Er is weinig raadselachtigs aan de koppeling tussen eer en status enerzijds en RS anderzijds. Waar ook maar en wanneer ook maar polygynie een reële optie is neigen mannen ertoe zoveel vrouwen om zich heen te verzamelen als ze zich kunnen veroorloven en beheren (Daly & Wilson, 1988). Maar polygynie als huwelijksstelsel heeft wel een prijskaartje: het is een bron van mannelijke competitie en geweld. "For each such polygynous man, some other male has been consigned to bachelorhood, and so men compete not merely to attain the highest status, but to avoid the lowest. Indeed, competition can sometimes be fiercest near the bottom of the scale, where the man on track for total failure has nothing to lose by the most dangerous competitive tactics, and may therefore throw caution to the winds" (Daly & Wilson, 1988).

Maar waarom dan monogamie? Voornamelijk om twee redenen. De eerste reden is een economische: in de meeste samenlevingen, zelfs de meest polygyne, kunnen de meeste mannen toch niet meer dan één vrouw onderhouden. De tweede reden is een politieke en heeft te maken met de machtsverhoudingen tussen mannen: de monogamie in onze westerse wereld is een ‘afgedwongen’ of obligate monogamie. Democratische ‘gelijkheid’ en wettelijke monogamie gaan even organisch samen als despotische ongelijkheid en polygynie (Pinker, 1997).

Anderzijds zijn er aanwijzingen, bijvoorbeeld het geleidelijk afnemende seksueel dimorfisme, dat in de loop van de hominide evolutie affectieve binding aan, en investering in, één enkele seksuele en reproductieve partner steeds belangrijker zijn geworden. Batten (1992) beweert hierover bijvoorbeeld: “Monogamy may have evolved among humans because of the need for greater male parental investment and because women can have sex throughout their reproductive cycle. This led to the development of unique pair-bonding among humans”.

Ghiselin (1974) merkte al op dat indien mannen investeren in hun nageslacht – en mensmannen doen dat meer dan enig andere primatenman – monogamie (of beter monogynie) een reële optie wordt: “Whatever the interests of the female, a male may gain an advantage by caring for his offspring. If he does, the effective strategy should be monogyny, which entails minimal competition with other males for mates”.

Volgens Helen Fisher (1992, 1997; cf. Vogel, 1989; Buss, 1994; en anderen) zijn mensen noch polygyne noch monogyne primaten, maar iets daartussen in: mensen praktiseren volgens haar seriële monogamie: “Het lijkt alsof de menselijke diersoort erop is gemaakt om achter één persoon tegelijk aan te zitten, daar verliefd op te worden en ermee te trouwen; en vervolgens op het hoogtepunt van onze vruchtbare jaren – vaak hebben we al een kind – gaan we scheiden; en vervolgens, een paar jaar later, trouwen we weer opnieuw (Fisher, 1997). Zij vond een scheidingspiek gedurende het vierde huwelijksjaar wereldwijd, en zij legde het verband met het traditionele en eveneens universele geboorte-interval van eveneens rond de vier jaar (de gemiddelde tijd nodig om een kind te verwekken en mondig te maken).

De evolutie van monogamie volgens Judson (2002)

Echte monogamie is zeldzaam. Zo zeldzaam dat dit een van de vreemdste vormen van gedrag in de natuur is. Voor de jaren tachtig dacht men dat meer dan 90% van de vogelsoorten in ieder geval tijdens het broedseizoen monogaam was en meende men dat paartjes vaak hun hele leven bij elkaar bleven. Maar betere genetische technieken en het gebruik van vaderschapstests heeft snel een einde gemaakt aan die gedachte. De geur van heiligheid verwaaide snel – en niet alleen wat vogels betreft. Nader onderzoek bij andere monogaam veronderstelde soorten als gibbons onthulde dat ook zij niet de heiligen zijn die ze lijken. Als dieren tegenwoordig in paren leven, zeggen we dat ze sociaal monogaam zijn – een term die verder niets impliceert over hun seksleven. De ontdekking van echte genetische monogamie is zo ongeveer voorpaginanieuws.

Maar onder voorbehoud van nieuwe informatie en observaties langer dan een broedseizoen, ondersteunt genetisch onderzoek de claim dat de kauw en de zwarte gier strikt monogaam zijn. Op de stormbandpinguïn (*Pygoscelis antarctica*) valt niet aan te merken, evenmin als op de ransuil (*Asio otus*). De Kirk’s dik-dik, een van de kleinste antilopen van Afrika, lijkt ook goede kaarten in handen te hebben. De Californische witvoetmuis bezit een uitstekende reputatie. Sommige termieten zijn toegewijde minnaars. Deze dieren hebben, afgezien van

hun ongewone trouw, op het eerste gezicht niets gemeenschappelijks. Laten we daarom wat afstand nemen om te bekijken wanneer echte monogamie, man en vrouw voor altijd samen, zich als stabiele strategie voor alle leden van de populatie zou kunnen ontwikkelen.

Het korte antwoord is dat monogamie alleen haalbaar is voor alle leden van een populatie als dat in het belang van zowel mannetjes als vrouwtjes is. Dat betekent dat monogamie alleen stabiel als paartjes die elkaar trouw blijven meer kinderen grootbrengen dan individuen die het minder nauw nemen. Blijvende trouw is zeldzaam omdat dat zelden in het belang van een van beide partijen is, laat staan in dat van beide (Judson, 2002: 160-61).

De gebruikelijke verklaring voor monogamie luidt dat het vrouwtje het nageslacht niet in haar eentje kan grootbrengen. Volgens deze hypothese, die Judson de 'monogamietheorie van de goede echtgenote' noemt, worden de mogelijkheden voor de mannetjes om naast de pot te piesen beperkt door de vrouwelijke deugd: de overspelige man in spe zal geen minnares kunnen vinden omdat elk vrouwtje op het obsessieve af trouw aan haar partner uit angst dat ze zijn hulp bij de opvoeding van de kinderen kwijtraakt. Monogamie is met andere woorden een complot van vrouwen tegen de mannen.

Het is echter onwaarschijnlijk dat deze theorie algemene geldigheid bezit. Ten eerste wordt aangenomen dat de mannetjes vreemd zouden gaan als ze de kans krijgen en dat trouw zijn niet echt in hun belang is. Maar die veronderstelling is, zoals we zullen zien, vaak verkeerd: seksuele trouw kan in het belang van de man zijn. Ten tweede kan monogamie ook voorkomen bij soorten waar het mannetje het vrouwtje niet helpt bij het grootbrengen van de kinderen. Neem nu de Kirk's dik-dik. De bok doet niets om de hinde te helpen, hij draaft alleen achter haar aan, waar ze ook naar toe gaat.

Het derde probleem met de 'monogamietheorie van de goede echtgenote' is dat de vrouwelijke behoefte aan mannelijk hulp nog geen garantie voor haar trouw vormt. Neem de vetstaartkatmaki. De mannetjes en vrouwtjes leven in paartjes: tijdens de zomermaanden liggen ze samen te soezen en het mannetje helpt met de kinderen, hij past op als het vrouwtje rust of voedsel zoekt. Het vrouwtje kan de jongen niet in haar eentje grootbrengen. Toch tonen genetische tests aan dat ontrouw algemeen voorkomt, zodat de mannetjes vaak jongen grootbrengen die niet van hen zijn. Dat wil natuurlijk nog niet zeggen dat er nooit een verband bestaat tussen seksuele trouw en het samenwerken van de ouders bij het grootbrengen van de kinderen. Maar als trouw en samenwerking samengaan, is monogamie gewoonlijk de oorzaak en niet, zoals de 'monogamietheorie van de goede echtgenote' stelt – het gevolg (Judson, 2002: 161-63).

Laten we nu naar andere, geloofwaardiger manieren kijken waarop monogamie kan evolueren. Stel dat er weinig vrouwtjes zijn en die wonen ook nog ver uit elkaar. Dan kan het voor een mannetje dat een vrouwtje heeft gevonden, verstandiger zijn om bij haar te blijven om rivalen op een afstand te houden [denk bijvoorbeeld aan de dwergmannetjes van diepzeevissen]. Als de vrouwtjes ver uit elkaar wonen, zijn er twee factoren die langdurige monogamie bijzonder aantrekkelijk kunnen maken voor een mannetje. De eerste factor is dat weggaan gevaarlijk met zich meebrengt – de zoektocht naar een volgend vrouwtje kan bijvoorbeeld een lange en gevaarlijke reis inhouden. Hoe groter het risico, hoe groter de stimulans om te blijven. Judson noemt dit de 'monogamietheorie van het gevaar'. De tweede factor is de tijd die er zit tussen het krijgen van jongen en het weer vruchtbaar worden. Het heeft mogelijk weinig zin om op pad te gaan, wat de risico's daarvan ook mogen zijn, als je vriendin binnenkort toch weer ontvankelijk is – dit is de monogamietheorie van de lopende-bandvoortplanting' (Judson, 2002: 163-64).

Laten we nu een ander voorbeeld bekijken. Waarom zou een meid toestaan dat de een of andere lummel maar in haar buurt blijft? Wel, de jongens kunnen zich onmisbaar maken door haar een handje te helpen. Als een vrouwtje aanzienlijk wat te winnen heeft bij de

aanwezigheid van een mannetje, zal ze minder snel geneigd zijn hem de deur uit te zetten. Hij kan haar bijvoorbeeld helpen haar territorium te verdedigen. Of hij kan bij de verzorging van de jongen helpen. Het mannetje van de Dzjoengarse dwerghamster maakt zich op die manier nuttig (Judson, 2002: 164).

Zijn er nog andere manieren waarop monogamie zou kunnen evolueren? Zeker. Monogame organismen gedragen zich vaak agressief tegen alle dieren die niet hun partner zijn; over het algemeen denkt men dat ze agressief zijn omdat ze monogaam zijn. Maar soms zijn ze misschien wel monogaam omdat ze agressief zijn. Stel dat dieren die agressief zijn tegen dieren van hun eigen geslacht, meer overlevende jongen krijgen dan zachtardiger dieren. Dan kan monogamie ontstaan als neveneffect van die agressie. Dat is de 'monogamietheorie van de sociopathie'. De kappersgarnaal is hier mogelijk een voorbeeld van [en de gibbons]. Monogamie zou ook kunnen ontstaan als vreemdgaan of verlating door een van de twee bij beide ex'en tot volledige mislukking van voortplanting leidt. Dat is de ZOT-theorie, de 'monogamietheorie van de Zekere Ondergang Tegemoet'. Van neushoornvogels wordt wel gedacht dat ze ZOT zijn. Bij veel soorten zijn mannetje en vrouwtje volledig afhankelijk van elkaar om hun nest te laten overleven. Aan het begin van de broedcyclus klimt het vrouwtje in de nestholte en zij of haar partner smeert vervolgens de opening zo ver dicht dat alleen haar snavel naar buiten steekt. Het mannetje voedt haar terwijl ze eieren legt en uitbroedt; als de jongen geboren zijn, voedt hij het hele gezin. Het is een zware taak: bij een soort neushoornvogel, de gewone jaarvogel, blijft het vrouwtje tot 137 dagen in het nest zitten. Haar slagpennen vallen kort na het leggen van de eerste eieren uit; als hij ervandoor gaat, sterft ze samen met de jongen. Deze strategie is, anders dan men zou denken, niet ontstaan als methode om het vrouwtje te verhinderen vreemd te gaan, maar als verdediging tegen nestrovers (Judson, 2002: 165-66).

Ook ervaring kan een rol spelen. Bij soorten die vele jaren leven – en kauwen kunnen lang leven – verhoogt het samenwerken met een vertrouwde partner de kansen op het succesvol grootbrengen van een nest. Bij de kleine zwaan bijvoorbeeld blijkt dat, hoe langer een paar bij elkaar is, hoe beter het doet bij het grootbrengen van de jongen.

Zwarte gieren, tenslotte, lijken over een sociale conventie te beschikken die de individuen helpt trouw te blijven. Zwarte gieren schijnen alleen seks in de privacy van het nest te willen hebben, obscene gedrag in het openbaar tolereren ze niet (Judson, 2002: 166).

De genetische basis van monogamie

Als bij de prairiewoelmuis een mannetje en een vrouwtje elkaar ontmoeten en ze besluiten dat ze met elkaar door het leven willen gaan, bevestigen ze hun relatie door in 24 uur tijd tussen de 15 en 30 keer te copuleren. Vanaf dat moment hechten de geliefden zich steeds meer aan elkaar. Ze knuffelen en verzorgen elkaar eindeloos, ze vormen een toonbeeld van kleffe liefde. En dat is nog niet alles. Een mannetje is, voordat hij zijn maagdelijkheid verliest, een vreedzaam type, bepaald geen vechtersbaas; maar na de eerste nacht van hartstocht vindt er een verandering in zijn persoonlijkheid plaats. Als hij nu een prairiewoelmuis – mannetje of vrouwtje – ziet, die niet zijn partner is, valt hij onmiddellijk aan. Waar wordt die transformatie door veroorzaakt?

Seks. Bij het mannetje van de prairiewoelmuis veroorzaakt seks het vrijkomen van vasopressine, een hormoon dat zich aan speciale receptoren (de vasopressine V1a-receptoren) in de hersenen bindt en zijn gedrag verandert. We weten dat vasopressine daar verantwoordelijk voor is, want als je een parend mannetje met een stof injecteert die voorkomt dat de vasopressine zich aan de receptoren bindt, zal jij zich gedragen alsof hij geen seks heeft gehad. Maar als je vasopressine in een maagdelijk mannetje injecteert, zal *hij*

zich gedragen alsof hij seks heeft gehad.

Vasopressine wordt weliswaar bij alle zoogdieren aangetroffen, maar heeft bij elke soort weer een eigen werking. Dat kan aangetoond worden door naar de bergwoelmuis *Microtus montanus* te kijken. Een nauwe verwant van de prairiewoelmuis. *M. montanus* paart promiscue, vormt geen stabiele paartjes, stelletjes zitten zelden gezellig bij elkaar en verzorgen elkaar niet en seks wekt noch genegenheid noch agressie op. Injecteer een mannelijke *M. montanus* met vasopressine en in plaats van het gevecht op te zoeken gaat hij zijn vacht poetsen.

De verschillen in respons op vasopressine worden waarschijnlijk veroorzaakt door het distributiepatroon van de vasopressine V1a-receptoren in de hersenen – die distributie verschilt aanzienlijk tussen de twee soorten. Het blijkt opvallend makkelijk te zijn de distributie van de prairiewoelmuis te krijgen. Men neemt een muizenembryo en het gen dat de instructies bevat voor het bouwen van de prairiewoelmuisversie van de receptor. Doe ze bij elkaar – je hebt nu een muis met een prairiewoelmuisgen – en de volwassen muis zal een distributie van vasopressine V1a-receptoren als die van een prairiewoelmuis hebben. Geef de muis een injectie met vasopressine en hij zal zich gaan gedragen als een verliefde prairiewoelmuis.

Deze resultaten laten slechts een glimp zien van het mechanisme dat aan monogamie ten grondslag ligt; het volledige verhaal zal waarschijnlijk veel gecompliceerder blijken. Omdat monogamie bovendien onafhankelijk bij meerdere soorten is geëvolueerd, kunnen de mechanismen heel goed van monogame soort tot monogame soort verschillen. Hoe dan ook, als seks ook bij andere monogame soorten een krachtig hormonaal effect blijkt te hebben, zou dat verklaren waarom veel van die soorten – van het witstaartstekelvarken tot de kakkerlak *Cryptocerus punctulatus* – zich regelmatig overgeven aan seks die vanwege de timing geen verband met reproductie kan houden (Judson, 168-69).

Is het voor sommige mensen, afgezien van sociale mores en culturele druk, makkelijker om zich aan hun huwelijksbeloften te houden dan voor andere? Misschien blijkt wel dat mannen met grote testikels (een anticipatie op een verhoogde kans op spermacompetitie) geneigd zijn de vrouwen van andere mannen te verleiden en het moeilijk vinden zich te binden, terwijl mannen met kleine testikels (een anticipatie op een kleine kans op spermacompetitie) geneigd zijn tot seksuele trouw en jaloezie en poeslief zijn na seks [Dit wordt ook wel aangeduid als de Cad versus de Dad strategie]. Maar voorlopig is dat allemaal speculatie.

Voor de meeste mannen en vrouwen is de trouwring van klatergoud gemaakt – echte, ware liefde komt zelden voor, een samenloop van bizarre biologische omstandigheden (Judson, 2002: 172).

Het Coolidge-fenomeen of -effect

Er blijkt een zeer significant statistisch verband te bestaan tussen het verschil in grootte tussen de beide seksen en de mate waarin de soort waartoe ze behoren polygyn is. Op basis daarvan wordt de mens beschouwd als een diersoort die van nature lichtelijk polygyn is (Roele, 1996; Symons, 1979; Badcock, 1991; Daly & Wilson, 1999; zie ook vorige aflevering van deze serie).

Toch treffen we ook in onze maatschappij, waar monogamie de norm is, kenmerken aan die duiden op onze biologische erfenis als lichtelijk polygyn beest. Bij polygyne soorten is het de strategie van de man om zich zowel fysiek als in zijn gedrag op te blazen in de hoop daarbij voordeel te hebben in de competitie met andere mannen.

Vandaar waarschijnlijk dat mannen langzamer volwassen worden en groter en sterker zijn dan vrouwen. Ook de grotere agressiviteit van de man en zijn grotere bereidheid om risico's te nemen (hetgeen zich zowel uit in zijn roekelozer rijstijl op de brommer of in de auto als in het vaker overtreden van de wet) worden uit zijn polygyne natuur verklaard...

De polygyne natuur van de man komt ook in zijn seksueel gedrag tot uitdrukking. Doordat de vraag naar seks bij mannen groter is dan het aanbod van seks door vrouwen, floreren porno en prostitutie. Een monogame relatie blijkt voor veel mannen niet het antwoord te zijn op hun seksuele verlangens. Zij vertonen vaker dan vrouwen het zogenaamde Coolidge-effect: op den duur raken zij seksueel steeds minder geïnteresseerd in hun vaste partner, terwijl het idee om met een ander in bed te liggen steeds opwindender voor hen wordt.

Het Coolidge-effect verwijst naar een beroemde anekdote over Calvin Coolidge, in de jaren '20 president van de Verenigde Staten. Het presidentiële echtpaar werd op een dag rondgeleid op een modelboerderij. Calvin Coolidge had onderweg nog het een en ander te bespreken waardoor zijn gezelschap gescheiden raakte van dat van zijn vrouw. Zij kwam als eerste bij de kippenren aan en bleek geïnteresseerd in het seksleven van de haan. Paarde hij meer dan één keer per dag? 'Wel tientallen malen,' antwoordde de boer. 'Please tell that to the president,' verzocht Mrs Coolidge hem. Kort na haar vertrek arriveerde de president bij de ren en na over de voorbeeldige viriliteit van de haan te zijn geïnformeerd wilde hij weten of het dier telkens met dezelfde hen paarde. 'Oh nee,' zei de boer 'elke keer met een andere hen.' De president knikte bedachtzaam en zei: 'Please tell that to Mrs Coolidge.' (Roele, 1996: 32; cf. Hutchison, 1992. Er zijn vele varianten van deze anekdote in omloop. Stier i.p.v. haan, etc.).

Doorheen het hele dierenrijk blijken mannetjes seksuele variatie op prijs te stellen, evenals kostenloze en vrijblijvende seks. "Men do not have the sexual stamina of roosters [or bulls], but they show a kind of Coolidge effect in their desire over longer periods. In many cultures, including our own, men report that their sexual ardor for their wives wanes in the first year of marriage" (Pinker, 1997).

Wanneer een mannelijk zoogdier voor het eerst bij een seksueel ontvankelijk vrouwtje in een kooi wordt gezet, gaat hij vol vuur paren. Na verloop van tijd raakt hij zijn belangstelling echter kwijt, hoe seksueel ontvankelijk het vrouwtje ook is. Tenslotte bereikt hij het punt waarop de neiging tot paren helemaal ontbreekt. Als het vrouwtje dan echter wordt verwijderd en door een ander vrouwtje wordt vervangen, begint het mannetje onmiddellijk, en met vernieuwd enthousiasme, te paren. Dit verschijnsel heeft men de bijnaam 'het Coolidge-effect' gegeven. Rammen verliezen, om een voorbeeld te noemen, na vier of vijf paringen hun belangstelling voor de ooi. Maar wanneer er een nieuwe ooi wordt gebracht, herstelt de ram zich en wordt weer even vitaal als eerst. Dit gebeurt iedere keer dat er een andere ooi wordt gesubstitueerd, en de snelheid van de ejaculatie van de ram zal bij de *twaalfde* ooi hetzelfde zijn als bij de eerste ooi. Een zelfde seksuele dynamiek bestaat er tussen stieren en koeien (Hutchison, 1992).

Alternatieve mannelijke reproductieve strategieën

Verkrachting kan, zoals we hebben gezien, grotendeels worden begrepen als een zogeheten

‘alternatieve mannelijke reproductieve strategie’. Maar daarmee is het repertoire aan min of meer gewelddadige, min of meer bedrieglijke, en min of meer bizarre, alternatieve mannelijke reproductieve strategieën nog lang niet uitgeput.

Traumatische copulatie

Bedwantsmannetjes (*Xylocaris maculipennis*) zijn uitgerust met een formidabele, groteske penis die ze op bijna perverse wijze manipuleren. Hun inseminatie-instrumenten bestaan uit rapierachtige steekwapens waarmee ze de bedwantsvrouwtjes in de onderbuik penetreren. Hoewel dit de verkeerde plaats lijkt, ejaculeert het mannetje desalniettemin. Een dergelijk gedrag wordt, niet onbegrijpelijk, ‘traumatische copulatie’ genoemd (Forsyth, 1993).

Vrouwtjes hebben, bij een aantal insectensoorten, de verschrikkingen van de spermacompetitie ten eigen bate aangewend door het ejaculaat van de mannetjes geheel of gedeeltelijk als voedsel te benutten.

Het merkwaardigste aan het gedrag van de bedwantsmannetjes is echter het feit dat hij ook andere mannetjes op dezelfde manier insemineert. Is dit homoseksuele of op-hol-geslagen lust? Geenszins; dit soort homoseksuele verkrachting dient conventionele reproductieve doeleinden. Het geïnjecteerde zaad migreert namelijk naar de *vas deferens* van het slachtoffer en vermengt zich daar met zijn eigen zaad. Als het verkrachte mannetje nu op zijn beurt in een vrouwtje ejaculeert zal hij ook zaad van de verkrachter doorgeven. Dit is, zoals Forsyth (1993) becommentarieert, het toppunt van spermacompetitie “for one male to force another to do his insemination chores”.

Kwaadaardige travestieten

Access is relative. For a male insemination strategy to evolve, it need only raise his success relative to that of his competitors. Or, put another way, it can pay to lower spitefully the success of other males. We can call this ‘spite’ in the sense that it costs both the victim and the aggressor something.

This may be the reason for the evolution of transvestite-style behavior of *Afrocimex* bedbugs found on African bats. Males have evolved genital structures that mimic the genital apparatus of the female, and they stimulate other males to copulate with them. This might allow males either to eat the nutrients in the sperm they receive or simply to deplete the fertilization capacity of their rivals (Forsyth, 1993).

Selectie om de paringsfrequentie van mannelijke concurrenten te verlagen heeft geleid tot een andere vorm van homoseksuele verkrachting waarbij het slachtoffer een genitale paringsstop krijgt toebedeeld. Bij de acanthocefale worm *Moniliformis dubius*, die parasiteert in vertebraten, krijgen de mannetjes niet vaak de gelegenheid om een vrouwtje te vinden. Maar als hij het geluk heeft om een vrouwtje te mogen bevruchten metselt het mannetje haar genitaliën hermetisch dicht teneinde zijn toekomstig vaderschap veilig te stellen. Mannetjes doen hetzelfde echter ook met andere mannetjes. Abele & Gilchrist (1977), die dit bizarre gedrag ontdekten, probeerden het te verklaren in termen van “spiteful homosexual rape”. Salamanders zijn niet de meest oplettende organismen. Dit maakt het mogelijk dat sommige mannetjes als kwaadaardige travestieten kunnen optreden. Ze imiteren het gedrag van een paringsbereid vrouwtje en proberen zo een hofmakend ander mannetje te bedriegen en te verleiden zijn kostbare spermatofoor te deponeren en te verspillen, waarmee ze hun eigen relatieve kansen op bevruchting verhogen.

Geuren worden alom toegepast om partners te lokken – vrouwtjes van de kousenbandslang

(*Thamnophis sirtalis parietalis*), bijvoorbeeld, geven een geur af die maakt dat ze binnen enkele seconden door een krioelende massa mannetjes worden bedolven. Er zijn ook mannetjesslangen die de vrouwtjes imiteren door hetzelfde seksferomoon te produceren. Zo'n mannetje wordt onmiddellijk omringd door andere mannetjes, maar tijdens de daaropvolgende verstrengeling glipt hij er heimelijk tussenuit, zodat hij het dichtsbijzijnde vrouwtje geheel of bijna voor zich alleen heeft (Bright, 1999a; Forsyth, 1993).

Travestie, verkrachting en reproductief succes

Gedrag dat in onze rechtlijnige gedachtengang afwijkend en pervers lijkt, blijkt bij nader inzien vaak 'normaal' en draagt dan bij tot het reproductief succes van het individu. Neem bijvoorbeeld het volgende geval van travestie. Ondergeschikte mannetjes van de Zuidamerikaanse bladvis (*Monocirrhus polyacanthus*) verkleden zich regelmatig als vrouwtjes om met hun superieuren te kunnen concurreren. De hoge bazen met hun imposante lijf bewaken nesten en proberen de vrouwtjes te verlokken hierin te paaien. Beluste vrouwtjes hebben een geelroze blos, maar hun kleur is slechts oppervlakkig en kan afhankelijk van hun stemming en status in een flits worden veranderd. Een mannetje dat de pech heeft om geen eigen sponde te bezitten houdt zich gedekt en neemt de tere vrouwelijke tinten aan. Zo, als het ware in travestie, gaat hij erop uit voor een seksuele sabotage-actie. Wanneer hij een vriend paartje tegenkomt dat op het punt staat te paaien, gaat hij het nest in. De vaste mannelijke bewoner zou normaal bij het zien van een rivaal zwart aanlopen van woede en hem er hardhandig uitgooien. Aangezien de voorbijganger er echter prima uitziet, wordt de eigenaar verleid tot de gedachte dat het gewoon een ander vrouwtje is dat op haar beurt wacht. De bewoner gaat dus door en loost zijn zaad. Het 'verwijfde' mannetje doet echter hetzelfde. Als tijdelijk travestiet weet hij een of twee bevruchtingen op andermans terrein mee te pikken voor hij zelf een territoriumeigenaar wordt (Sparks, 1977).

Transvestism can also be used for direct material gain. Randy Thornhill (1980) has shown that this is part of the behavioral repertoire of scorpionflies in the genus *Panorpa*... Males that have good hunting success capture other insects to use as nuptial gifts for the female [who doles out copulation time in proportion to the size of the gift]. Obtaining the food for nuptial gifts is not easy, and some males forgo the task. Instead they assume the characteristic calling posture of a receptive female, and when a male flies up proffering a nuptial gift, the transvestite impostor seizes it and departs. Presumably, he then changes his guise and plays the part of the conventional male. The third strategy of the male scorpion fly is rape... (Forsyth, 1993).

De mannetjes van de *Panorpa* schorpioenvlieg zijn uitgerust met een dorsale kram, een orgaan dat geen enkele andere functie lijkt te hebben dan om tegenstribbelende vrouwtjes stevig vast te houden teneinde ze te verkrachten (Thornhill, 1980; Alcock, 1998; Malamuth & Heilmann, 1998).

De mannetjes van deze soort zijn klaarblijkelijk in staat om te 'kiezen' voor de tactiek (de 'eerlijke' tactiek, de travestie, of de verkrachting) die het hoogste aantal copulaties oplevert, gegeven het niveau van concurrentie van andere mannetjes. Hier is dus sprake van een conditionele reproductieve strategie met drie coëxisterende paringstactieken, inclusief verkrachting (Thornhill, 1980; Alcock, 1998). Deze ontdekking, o.a., leidde tot de evolutionaire of neodarwiniaanse theorie van verkrachting (Barash, 1979; Symons, 1979; Gibson, Linden & Johnson, 1980; Konner, 1982; Thornhill & Thornhill, 1983; 1987, 1990, 1992; Shields & Shields, 1983; Quinsey, 1984; Crawford & Galdikas, 1986; Kevles, 1986;

Thiessen, 1986; Bailey, 1987; Daly & Wilson, 1988 et seq.; Ellis, 1989, 1991, 1992, 1996, 1998; Palmer, 1991; van der Dennen, 1992; Buss, 1994; Clutton-Brock & Parker, 1995; Wrangham & Peterson, 1996; Pinker, 1997; Alcock, 1998; Jones, 1999; Mealey, 2000; Thornhill & Palmer, 2000; Mesnick, i.p.).

Kleptogame stiekemerds (sneaky fuckers) en satellietmannetjes

In de oorlog en in de liefde is – zoals het gezegde luidt – alles geoorloofd. Sommige alternatieve mannelijke paringsstrategieën lijken op het eerste gezicht te bizar of ‘pervers’ voor woorden.

Sommige soorten hebben zelfs meerdere morfologisch-verschillende mannetjes die ook in hun paringstactieken verschillen, bijv. de alfa (groot), beta (medium) en gamma (klein) bij de marine isopode (zeepissebed) *Paracerceis sculpta*. De kleine mannetjes zijn, niet onbegrijpelijk, kleptogaam; de grote mannen trachten de vrouwtjes te monopoliseren, en de middelmatige mannen doen alsof ze een vrouwtje zijn als ze een alfa tegenkomen (Alcock, 1998). Dit laatste verschijnsel, *female mimicry* genaamd, is een succesvolle mannelijke strategie die bij vele, en heel verschillende, soorten is geëvolueerd.

De kleinste mannetjes van de *cuttlefish*-inktvis, bijvoorbeeld, vermommen zich tijdens het broedseizoen als vrouwtjes, d.w.z. dat zij de vrouwelijke kleuren en vormen aannemen om zo langs de grotere mannelijke concurrenten te glijpen, en vervolgens na hun *demasqué* met een vrouwtje te paren.

Slechts 15 % van de volwassen mannetjes van de zonnebaars (*Lepomis macrochirus*) houden een territorium en bouwen een nest. Betekent dit nu dat de resterende 85 % niet-reproductieve verliezers zijn? Studies door Dominey (1980), Gross & Charnov (1980) en Gross (1982) toonden aan dat dat wel los liep. Deze onderzoekers vonden namelijk dat er drie verschillende soorten zonnebaarsmannetjes bestonden, met elk geheel eigen paringstactieken. Behalve de relatief grote, residente of territoriale, reguliere en seksueel dimorfe mannetjes die nesten bouwen, zijn er daarnaast kleine kleptogame stiekemerds (*sneakers*) die in een soort kamikaze-actie op een regulier paar duiken waarvan het vrouwtje aan het kuitschieten is en daar in een oogwenk hun homvocht lozen en maken dat ze weggkomen, en tenslotte een derde soort, iets minder kleine, mannetjes die ‘satellietmannetjes’ worden genoemd, en die zowel in uiterlijk als in gedrag op vrouwtjes lijken. Deze satellietmannetjes in hun travestierol wachten tot een vrouwtje een nest binnen gaat om kuit te schieten, laten zich langzaam tussen het vrouwtje en het residente mannetje zakken, en bevruchten de eieren van het vrouwtje rustig terwijl het opgewonden residente mannetje, in de waan dat hij nog een vrouwtje er bij heeft gekregen, ‘haar/hem’ probeert te versieren.

Het bevruchtingssucces van de laatste twee soorten mannetjes, de *sneakers* en de travestieten, hangt voornamelijk af van het vermogen van het residente mannetje om de list te doorzien. Als hij de bedriegers inderdaad door heeft dan lanceert hij een krachtige aanval en beschadigt dikwijls de vinnen van zijn rivalen (wat meestal dodelijk is door schimmelinfecties). De alternatieve mannelijke reproductieve strategieën zoals gebezigd door *sneakers* en travestieten zijn dus behoorlijk riskant en kunnen zelfs dodelijk aflopen. Maar meer relevant in deze context is de constatering dat de reguliere zowel als de alternatieve reproductieve strategieën ook reproductieve dividend moeten afwerpen, anders zouden ze binnen de kortste keren zijn weggeselecteerd. De analyse van Gross liet inderdaad zien dat alle drie strategieën zich in genetisch equilibrium bevinden, waarbij geen enkele strategie de andere strategieën kan ‘wegconcurreren’. “Sneaking is... an ‘evolutionarily stable strategy’ in the sense that territoriality can never replace it. So long as territories are not hermetically sealed, sneakers

can parasitize male parental care and propagate the genes that code for cuckolding behavior” (Forsyth, 1993).

Badcock (1991) tekent hierbij aan dat het in uiterlijk en gedrag op een vrouwtje lijken een effectieve *mannelijke* reproductieve strategie kan blijken te zijn, die niet met moralistische categorieën zoals ‘onnatuurlijk’ of ‘pervers’ kan worden benaderd.

Clearly judgements about ‘maleness’ and ‘perversion’ are qualitative and subjective, whereas only RS – a quantitative, objective factor – counts in evolution.

Males who appear feminine or immature may avoid conflict with mature males as in the case of deer where *hummels* – males who never develop antlers or large size – secure occasional hurried copulations with does when harem-masters are not looking. Young male mountain sheep closely resemble females and thereby are tolerated within flocks by mature rams, who mount them indiscriminately while they perform *lordosis* (the presentation posture of ewes).

Possibly male homosexuality among human beings may have similar evolutionary roots, with some males adopting behaviour which seems effeminate or boyish and may avoid competition with other males by giving the impression that they are not interested in women (Badcock, 1991).

Geladabavianen (*Theropithecus gelada*) werden in 1960 voor het eerst beschreven als haremhoudende soort, waarbij de mannen, die ongeveer twee keer zo groot zijn als de vrouwen, hevige strijd leveren om het bezit van een harem. Meer recentelijk is echter duidelijk geworden dat sommige mannen niet de macho route naar het harembesit volgen, maar in plaats daarvan vriendschappelijke relaties aanknopen met een of twee vrouwen. Op het eerste gezicht lijkt dit de tweede keuze van een reproductieve verliezer, maar omdat ze de gewelddadige gevechten om harembesit vermijden leven ze gemiddeld langer en is hun reproductief succes, *over hun gehele leven gerekend*, ongeveer even groot als een gemiddelde haremhoudster. Net zoals in het geval van de zonnebaars, bestaan de twee strategieën in een stabiel equilibrium (Forsyth, 1993).

Formele duels die meer bedoeld zijn om de aandacht van de vrouwtjes te trekken dan om rivalen te intimideren, vinden op traditionele toernooivelden of in zogenoemde arena’s of kleine baltsplaatsen (*leks*) plaats. De mannetjes (van prairiehoenders tot antilopen) wedijveren om de beste plaatsen in het centrum van het toernooiveld, waar de vrouwtjes zich verzamelen. Wanneer de tijd van de balts is aangebroken, geven de mannetjes zich volledig; ze paraderen, dansen, vocaliseren en musiceren dat het een lieve lust is teneinde de kritische dames te imponeren (Bright, 1999a).

De kemphaan (*Philomachus pugnax*) is een bekende vogelsoort waarbij de mannetjes in ‘leks’ congregeren en om de gunsten van de vrouwtjes concurreren. De soort vertoont zowel een geprononceerd seksueel dimorfisme als mannelijk polymorfisme in pluimage en gedrag. De kemphaanmannetjes kunnen op grond van hun gedrag worden ingedeeld in ‘onafhankelijke’ mannetjes die in het baltsgebied een territorium vestigen, en ‘satelliet’ mannetjes die geen territoriale ambities hebben maar door de onafhankelijke mannetjes in hun territorium worden gedoogd (Maynard Smith, 1982). Klaarblijkelijk kunnen deze satellietmannetjes genoeg copulaties volbrengen om deze alternatieve strategie te laten voortbestaan.

Een alternatieveling bij de paddenmannetjes kruipt voorzichtig in de buurt van een ander mannetje dat met zijn hartverscheurende vocalisaties vrouwtjes probeert te lokken, en probeert daar stiekem de aangetrokken vrouwtjes te onderscheppen. Bij de dikhoornschapen

slagen niet-territoriale mannen er soms in om door het verdedigingsbolwerk van een dominante ram te breken en een van zijn vrouwen, in volle vlucht, te penetreren – hetgeen alleen al als atletische prestatie indrukwekkend is (Alcock, 1998).

Stiekemerds van de tiendoornige stekelbaars (*Pygosteus pungitius*) verdedigen geen territorium maar houden zich onopvallend op bij de territoriumgrenzen van andere mannetjes met de bedoeling zich als een vrouwtje voor te doen.

Deze ‘alternatieve’ mannetjes kunnen worden beschouwd als een soort seksuele parasieten (Alcock, 1998). Het gedrag dat zij vertonen (*creeping* of *sneaking*) is zelf-limiterend. Als er weinig exemplaren van in een populatie aanwezig zijn is hun RS aanvankelijk zeer groot, maar naarmate het aantal stiekemerds in de populatie toeneemt daalt hun RS aanzienlijk, voornamelijk doordat het voor hen steeds moeilijker wordt om naïeve territoriale mannetjes te vinden. Het RS van deze stiekeme strategie is – zoals van alle alternatieve voortplantingsstrategieën – dus frequentie-afhankelijk (Trivers, 1985). Het idee hierachter is dat de verschillende strategieën – geïncorporeerd in de verschillende vormen van mannetjes (morfen) – naast elkaar kunnen bestaan als ze in een speciale, gebalanceerde proportie in de populatie voorkomen (technisch gezien is dit een gemengde ‘evolutionair stabiele strategie’) (Dawkins, 1998).

Radwan (1993) vergeleek het geschatte reproductieve succes (GRS) van twee mannelijke morfen van de acaride mijt (*Catoglyphus berlessei*): een morf die met zijn aangepaste pootjes andere mannetjes doodt (vechters), en een andere niet vechtende morf. In kleine kolonies bleek het GRS van vechters hoger dan van de niet-vechters, terwijl dat in grote kolonies omgekeerd was, voornamelijk omdat de vechters elkaar vaker afmaakten.

In kolonies van zeekoeten (*Uria aalge*) grijpen ongepaarde mannetjes elke gelegenheid aan om hun positie te verbeteren. Soms dringt een vrijgezel zich tussen een parend stel (Bright, 1999b).

Aan de Patagonische kust in Zuid-Amerika breken in de paartijd gevechten van epische proporties uit tussen de naburige strandmeesters (de dominante harembezittende bullen) van de manenrob (*Otaria flavescens*), en in het hectische gedrang worden pups dikwijls onder de voet gelopen. De jonge mannen zonder harem laten hun paringspogingen echter niet zomaar varen. Ze verzamelen zich in groepjes van een stuk of tien, die harems overvallen en in de ontstane verwarring met de vrouwen paren voordat de dominante mannen alles weer onder controle hebben (Bright, 1999b).

Volgens Ghiselin (1974) is een van de voordelen van territorialiteit voor mannelijke individuen de controle over de vrouwelijke soortgenoten.

De anatomie van mannetjesdieren die zich intensief met man-tegen-man (M-M) competitie bezig houden bezit meestal een aantal voorzieningen om de schade beperkt te houden, maar desondanks zijn, bij bijvoorbeeld schapen, geiten, herten en zeeleeuwen, ernstige verwondingen niet zeldzaam (Ghiselin, 1974).

Als de reproductiepoging *so wie so* in de dood eindigt wordt de laatste fase van het leven dikwijls gekenmerkt door een extreme morfologische metamorfose. Het beste voorbeeld hiervan is de zalmensoort *Onchorhynchus*, waarbij de mannetjes op het laatst van hun leven binnen een kort tijdsbestek een gehoekte onderkaak ontwikkelen om met andere mannetjes te vechten voor het privilege om het kuit van de vrouwtjes te mogen bevruchten, waarna ze massaal sterven (Ghiselin, 1974).

Bij deze soort komt ook een premature mannelijke morf voor (*precocious parr*) die niet naar

zee trekt maar in de riviertjes waarin ze zijn uitgekomen blijven wachten op terugkerende vrouwtjes om te bevruchten (Badcock, 1991).

In such cases, the cryptic male uses the appearance of being female or sexually immature to gain the benefit of covert fertilizations, without the costs normally involved in regular male competition. Thus, transvestitism and sneak fertilization are deceptive strategies which aim to secure reproductive success for their practitioners, not by open competition, but by concealment and deceit. They represent instances of *cryptic sexuality*: disguised sexual behavior or appearance which exploits the element of camouflage provided by an irregular or non-dimorphic appearance to secure matings by deceit, stealth or surprise...

Looked at from this [individual RS] point of view, apparent 'homosexuality' or sex-role reversal only seems paradoxical because it is entirely motivated by the sexual self-interest of the animals in question. Males who act like females in order to avoid damaging conflict with other males or to secure covert matings are just as surely promoting their own ultimate reproductive success as are the more regular males. There is absolutely nothing paradoxical about this as far as evolution is concerned: in either case, whether by regular or irregular male behavior, males act in such a way that the costs of reproductive competition are minimized while the potential benefits are enhanced (Badcock, 1991).

De evolutie van alternatieve mannelijke reproductieve strategieën werd begunstigd door de hoge kosten die conventionele macho strategieën en de daarbij behorende bewapening met zich mee brengen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit het onderzoek van Geist (1971, 1978) naar dikhoornschapen (*Ovis dalli*), waarbij de rammen hun koppen en hoorns in volle kracht letterlijk tegen elkaar rammen in gevechten om het bezit van een harem. Dit gebeurt met een zo onvoorstelbare kracht dat het gebonk en gebeuk op kilometers afstand is te horen. De krachtige spiermassa's die de rammen moeten ontwikkelen en de grote sterke hoorns die ze moeten opbouwen om de frontale botsingen te weerstaan eisen een gigantische investering in minerale en energetische hulpbronnen. Niet geheel verwonderlijk, derhalve, dat dikhoornschaappopulaties ook kleptogame stiekemerds blijken te bevatten. Zij vermijden elk gevecht maar proberen haastig zich in een haremgroep te storten en met een vrouw te copuleren voordat de haremhouder hen opmerkt en wegjaagt (Forsyth, 1993).

Een andere factor die mannelijke wapenwedlopen limiteert is predatie. Baltsrituelen en ander opvallend en luidruchtig intimidatie- en paringsvertoon bewerken niet alleen dat ze eigensoortige vrouwtjes aantrekken, maar ook allerlei roofdieren die een gemakkelijke prooi hebben aan de monomane mannetjes. Het liefdesgestjirp van krekelmanntjes is een bekend voorbeeld. "Cade (1979) noticed that there are some males which are silent types. Silent males do not actively solicit females. Instead, they sit as satellites near a singing male and attempt to intercept any females that come crawling. This strategy is also recorded for a number of frog species and represents a remarkable convergence based on the fact that both groups use acoustic advertizing and both attract predators because of it" (Forsyth, 1993).

Parasitaire miniatuurmannetjes

Het vinden van een partner in een pikdonkere, spaarzaam bewoonde wereld van de diepzee kan moeilijk zijn. Hengel(aar)vissen hebben daar iets ingenieus op gevonden. Als een jonge vrijgezel, die aanvankelijk vrij rondzwemt, het geluk heeft om een vrouwtjes-hengelvis van

zijn eigen soort tegen te komen, verankert hij zich met zijn naaldscherpe tanden in haar onderlijf, in de buurt van haar geslachtsorgaan. Vanaf deze plaats bevrucht hij zijn leven lang de eieren. Geleidelijk vergroeit zijn lichaam met het hare en degenerereert tot een aanhangsel – een zakje met ballen (de kwintessens van de mannelijke natuur als copulatieorgaan en zaadproducent) – dat rechtstreeks door het lichaam van het vrouwtje wordt gevoed (Pietsch, 1976; Sparks, 1977; Mason, 1999). Deze mannelijke strategie van de dwerg-spermabank werd oorspronkelijk door Darwin ontdekt toen hij aan zijn taxonomie van de zeepokken werkte.

De voor ons zo onplezierige parasitaire zuigwormpjes en consorten mogen hun hele leven dan wel in één lange geslachtsdaad doorbrengen en als het ware op hun werk wonen, ze gaan nog lang zo ver niet als de mannetjes die zo in hun taak opgaan dat ze *in* hun werk wonen. Dat vrouwtjes naar de attenties van een mannetje dingen is normaal, maar een *Bonnellia*-vrouwtje is met niets minder tevreden dan met dwergmannetjes die gelukzalig in haar vagina leven. In ruil voor het genoten comfort en de veilige behuizing bevruchten ze de gestage stroom eieren die door hun onderkomen voorbijtrekt (Sparks, 1977). “The male becomes a tiny resident not as a convenience to the female but simply because this has been the most successful male tactic... For the bearer of superfluous and tiny gametes, the body is only a secondary concern. Access is all” (Forsyth, 1993).

Seksuele zelfmoord als huwelijksgeschenk

Bij bidsprinkhanen en sommige spinnensoorten biedt het mannetje zichzelf aan het kannibalistische vrouwtje, als ultiem huwelijksgeschenk, ter consumptie aan als grandioze finale van de paring. (Aanvankelijk moet het mannetje als een maniak signaleren dat hij een potentiële bevruchter is in plaats van een smakelijke maaltijd).

Het vrouwtje ontvangt voedzame nutriënten, die zij mede in nageslacht converteert. “In lugubere zin zouden we kunnen zeggen dat het ongelukkige mannetje van de bidsprinkhaan meeïnvesteert in zijn jonkies. Hij wordt als voedsel gebruikt om te helpen bij het maken van de eitjes, die na zijn dood zullen worden bevrucht door zijn eigen opgespaarde zaadcellen” (Dawkins, 1976).

Voor mannetjes is toegang tot vrouwtjes een prioriteit van de allereerste orde, zelfs als het tot deze zelfdoding *in copulo* leidt. *Access is everything* (Forsyth, 1993).

Man-Man (M-M) competitie: Zelfzuchtige samenwerking

Samenwerking (coöperatie, coalitie, alliantie) in de natuur komt alleen voor omdat het moet (samenwerkende zelfzuchtige genen) of omdat het loont (in termen van reproductief succes) (Hurst, Atlan & Bengtsson, 1996).

Leeuwenmannen werken dikwijls samen bij het overnemen van een harem, waarbij het niet ongebruikelijk is dat alle welpen van de residente leeuwinnen worden gedood, waarna ze onderling de ‘exclusieve copulatierechten’ binnen de harem uitvechten. Dit soort infanticide is een mannelijke reproductieve strategie die behalve bij leeuwen ook bij een aantal primatensoorten voorkomt (zie Van der Dennen, 1992, voor een overzicht), en ook is geconstateerd bij een jong mannetjesnijlpaard (*Hippopotamus amphibius*) die een jong van enkele maanden oud doodbeet (*Mzima: Haunt of the River Horse*; documentaire Ned. 1, 11 juli 2003). Sarah Hrdy was een van de eersten die er op wees dat infanticide zoals gedocumenteerd bij primaten in het wild geen pathologisch gedrag was, maar een – zij het tragische – mannelijke reproductieve strategie; door het doden van het jong neemt de lactatie bij de moeder af en wordt zij binnen de kortste keren weer seksueel ontvankelijk. Dit gedrag

komt alleen bij haremhoudende soorten voor.

Onlangs is een dergelijk coöperatief gedrag als bij de leeuwenmannen eveneens vastgesteld bij de semi-wilde paarden van de Camargue, waar sommige hengsten haast een heel leven lang samenwerken bij het beheer van een harem. Hengsten met een hoge rang slagen er meestal in op eigen kracht een harem te beheren, maar ranglagere hengsten, vaak zonen van ondergeschikte merries, delen soms een harem met een andere hengst, meestal een leeftijdgenoot, en samen zijn zij dan succesvoller dan hengsten alleen.

Van een mooi harmonieus en haast moralistisch voorbeeld van samenwerking met gedeelde lasten en lusten is echter geen sprake. Binnen het team is de relatief dominante hengst weer het beste af: hij verricht het minste vechtwerk, maar verwekt wel driekwart van de veulens. Bij een confrontatie met een andere hengst mag de ondergeschikte het werk opknappen, terwijl de dominante vriend zich over het bijhouden van de merries en veulens ontfermt. De ondergeschikte vecht meer dan twee keer zo vaak, het hele jaar rond. Slechts zelden vechten beide hengsten tegelijk, met dan ook indrukwekkend succes tegenover een eenzame harembezitter of -zoeker. Toch is de ondergeschikte partner volgens Feh niet echt slecht af. De alliantie stelt hem in staat, over de jaren heen in ieder geval enige veulens op zijn naam te schrijven. Als minder geslaagde hengst alleen zou hem dat minder vaak lukken. Ook als hij toe zou treden tot een vrijgezelligengroep, en zich volgens een bekend paardenprincipe specialiseren in stiekeme paringen met merries die officieel bij een harem horen, zijn de voortplantingskansen kleiner.

Achter deze schijnbaar onbaatzuchtige mannavrienschap, die levenslang stand kan houden, zit dus verantwoord evolutionair rekenwerk (Van der Helm, 1999).

Het bovenstaande illustreert twee operationele principes: (a) “Sleur zelf zoveel mogelijk de poet binnen en laat de ander het vuile werk opknappen” is een adagium dat zelfs binnen nauw samenwerkende alliantiepartners overheerst; en (b) samenwerkende dieren behoeven niet zelf hun zakjapanner te trekken om de kosten en baten van een bepaald gedrag te calculeren, dat heeft de evolutie via de ingebouwde conditionele strategieën, al voor hen gedaan, zoals Van der Helm zeer terecht constateert.

M-M competitie: Vernielen van elkaars investeringen

Mannelijke prieelvogels (*Amblyornis inornatus*) bouwen reusachtige, ornamentale en fraai-gedecoreerde prieelnesten teneinde vrouwelijke exemplaren te imponeren en tot copulatie te bewegen. En om de concurrentie zo veel mogelijk uit te schakelen vernielen ze elkaars priëlen (Pruett-Jones & Pruett-Jones, 1994; Alcock, 1989).

Het prieel van paradijs-, tuinier-, satijn- en prieelvogels is geen nestplaats maar een architectonisch hoogstandje waar het mannetje een vrouwtje naartoe lokt om haar te imponeren, en de strijd wie het meest exorbitante prieel bezit, is fel. Een satijnvogelmannetje zal elke gelegenheid aangrijpen om het prieel van zijn buurman te verwoesten, of zijn decoraties te stelen. Tijdens de uitzinnige ochtendbalts lokt het mannetje het vrouwtje in zijn prieel door voorwerpen op te pikken, om zijn as te tolleren, te buigen en over de grond te schrapen. Zij is nogal nerveus, wat begrijpelijk is, want de paring is een vrij ruwe aangelegenheid, waarbij het hele prieel eraan kan gaan. Tenslotte kruipt het toegetakelde vrouwtje uitgeput weg, om op flinke afstand van het prieel haar nest te bouwen. Ze brengt haar kroost in haar eentje groot. Het mannetje herstelt zijn prieel en begint het hele ritueel

opnieuw met een andere partner (Bright, 1999a).

Het 'willen en wetens' vernietigen van zowel andermans nest als nestelende jongen door beide geslachten is gedocumenteerd bij een aantal vogelsoorten zoals de eikelspecht (*Melanerpes formicivorus*), purperzwaluw (*Progne subis*), Floridagaai (*Aphelocoma coerulescens*), huiswinterkoning (*Troglodytes aedon*), boomzwaluw (*Tachycineta bicolor*), en drieteenmeeuw (*Rissa tridactyla*) (Forsyth, 1988).

M-M competitie: Nepsperma

Het mannetje van het klein geaderd witje (een vlindersoort) beschikt over normale zaadcellen maar eveneens over namaakzaad of nepsperma waarin helemaal geen kern-DNA aanwezig is. Het lijkt erop dat de hoeveelheid namaakzaad die het vrouwtje opslaat in haar spermatheek gerelateerd is aan haar bereidheid om weer opnieuw te paren. Naarmate ze meer nepsperma heeft opgeslagen duurt het langer voordat ze weer bereid is te paren met een ander mannetje, en soms komt van uitstel zelfs afstel. De entomologen die dit verschijnsel onlangs ontdekten (Cook & Moores, 1999) verklaarden het als een 'goedkope' strategie waarbij mannetjes met sperma waarin ze weinig hoeven te investeren proberen hun reproductief succes te maximaliseren.

M-M competitie: Wapenwedlopen en peri- en prenatale seks

Bij sommige soorten begint de moordende reproductieve competitie al voordat het vrouwtje ordentelijk 'geboren' is.

Naar onze maatstaven houden talloze insecten er 'perverse' gewoonten op na. De mannetjes van de [solitaire] bij *Centris pallida*, die in de woestijngebieden van de Verenigde Staten leeft, willen zo overhaast paren dat ze naar maagden gaan spitten. De bijelarven verpoppen zich in de grond en de mannetjes komen het eerst uit. Wanneer ze via een gang buiten zijn gekomen, willen ze niets liever dan neuken. Er blijkt echter geen enkel vrouwtje rond te vliegen. Daar weet de dar wel raad op. Hij stijgt in de frisse ochtendlucht op en kruist op enkele centimeters hoogte rond tot hij een vleugje vrouwegeur opvangt. Hij laat zich op de grond vallen en scharrelt rond op het plekje waar de geur het sterkst is. Nadat hij de losse bovenlaag met zijn voorpoten naar achteren heeft geworpen, wurmt hij zich omlaag en graaft hij een pas uitgekomen bijemaagd op die zich van niets bewust een weg naar de wereld aan het zoeken was. Zonder een moment te verliezen grijpt hij haar beet en neemt hij haar mee naar het dichtsbijzijnde bosje om zijn lusten bot te vieren (Sparks, 1977).

Deze darren doen dat opgraven van bijemaagden zelden ongestoord door andere begerige darren, en Maynard Smith (1982) heeft er dan ook op gewezen dat kleine mannetjes hierbij geen schijn van kans maken en een andere strategie zouden moeten volgen, hetgeen ze ook inderdaad lijken te doen. "Small males, therefore, have little chance of success if they patrol; so they adopt a second strategy, 'hovering', i.e., they hover around trees and shrubs waiting for females which were not mated immediately on emergence. Males are adopting the pure strategy: 'If small, hover; if large, patrol'". Dit wordt ook wel de *making-the-best-of-a-bad-job*-strategie genoemd.

Mannetjesbijen zijn niet de enige insecten die hun partners een handje helpen om nog sneller aan het seksleven deel te kunnen nemen. De mannetjes van de Nieuwzeelandse mug *Opifex*

fuscus dragen aan hun achterlijf een paar aanhangsels die ze als een soort verlostang gebruiken. Hiermee splijten ze de popcocons van vrouwtjes die aan het wateroppervlak hangen open om met de nauwelijks rijpe en verkreukelde vrouwtjes te copuleren. Deze bizarre seksuele gewoonten zijn het resultaat van een evolutionaire wapenwedloop, een intensieve competitie om het hoe-eerder-hoe-beter: de evolutie van de mannelijke begeerte zorgt ervoor dat de mannetjes geen gelegenheid om te copuleren voorbij laten gaan. Een mannetje dat zijn attenties al aan een vruchtbaar vrouwtje opdringt voordat ze ook maar de tijd heeft gekregen om uit te komen, laat zijn rivalen achter het net vissen. Zijn genen worden bijgevolg – met seksbelust gedrag en al – op de volgende generatie overgedragen, ten koste van langzamere concurrenten.

Maar het kan nog ‘perverser’. De vroegrijpe en incestueuze pasgeboren mannetjes van de rupsemijt *Pyemotes herfsi* nemen zelfs hun eigen zusters te grazen op het moment dat zij geboren worden. Bij een andere mijtensort is het gebeuren door de strijd tussen de mannetjes om de gunsten van hun zusters nog verder naar de kraamkamer teruggebracht: deze mannetjes leven incestueus in de baarmoeder van hun moeder en paren met hun nog ongeboren zusters: prenatale seks (Sparks, 1977).

Een kleine excursie: Incest en recessieve genen

Veel insecten en mijten en alle spoolwormen hebben slechts weinig recessieve genen, zodat de kans op inteeltdepressie beperkt is. Maar waarom kunnen deze dieren het met minder recessieve genen af dan de rest? Het antwoord ligt in het schitterende genetische systeem waar ze gebruik van maken.

Er bestaan twee specifieke genetische systemen – die allebei diverse keren zijn ontstaan – die bijzonder efficiënt zijn in het uitdrijven van recessieve genen. Het eerst dat haplo-diploidie wordt genoemd, komt het vaakst voor. Bij dit systeem zijn de vrouwtjes, net als bij de mens diploïde: ze hebben twee exemplaren van elk gen, van elke ouder één. De mannetjes zijn echter ‘haploïde’: ze kruipen uit een onbevucht eitje en beschikken dus over maar één exemplaar van elk gen, afkomstig van de moeder. De mannetjes hebben met ander woorden geen vader en vrouwtjes hoeven niet te paren om zonen te krijgen. Inderdaad: de moeder van een jongetje kan een maagd zijn.

Dit maakt allerlei vrolijke smeerlapperij mogelijk. Neem de kever *Coccotrypes dactyliperda*. Dit beestje leeft in grotten die hij in dadelpitten graaft (of in knopen van kleding als hij de kans krijgt). Broer en zus kunnen meteen nadat ze uit het eitje zijn gekropen met elkaar paren – maar dat is nog maar het begin. Een vrouwtje dat er niet in is geslaagd met een van haar broertjes te paren in haar geboortedadelpit, graaft bij aankomst bij een nieuwe behuizing een grot en legt er een partijtje onbevuchte eitjes. Die ontwikkelen zich tot mannetjes. Ze paart met de eerste zoon die uitkomt en eet hem en zijn broertjes vervolgens op om daarna een flink broed aan dochters te leggen – en misschien nog een of twee zonen zodat haar meiden iemand hebben om mee te paren.

Maar het kan nog erger: zie de wesp *Scleroderma immigrans*. Het vrouwtje verlamt keverlarven met enkele steken voordat ze hun bloed drinkt. Vervolgens bedekt ze de lichamen met eitjes zodat ook haar groeiende kroost van een bloedig maal kan genieten. Een moeder van deze soort paart niet alleen met haar zoon, maar vervolgens ook met een kleinzoon, die is geboren uit een dochter die uit de eerste incestueuze relatie werd geboren. Oedipus was maar een amateur.

Het tweede genetisch systeem is minder vruchtbaar, en minder algemeen, maar wel veel bizarder. Het wordt ‘paternal genome elimination’ genoemd en is bij sommige mijten en een

enkel insect te vinden. Bij dit systeem komen mannetjes uit bevruchte eitjes voort, net zoals bij de mens. Maar – en dat is het bizarre deel – vroeg in de ontwikkeling van het embryo inactieveert of vernietigt de cel de genen van de vader. Het gevolg is dat ook bij dit systeem het mannetje slechts één set genen heeft.

In beide systemen krijgen schadelijke recessieve genen dus geen kans om te accumuleren. Mannetjes hebben namelijk maar één exemplaar van elk gen, zodat recessieve genen zich nooit achter gezonde genen kunnen verstoppen: defecten worden onmiddellijk onderworpen aan de strenge hand van de natuurlijke selectie. Mannetjes met schadelijke recessieve genen sterven (Judson, 2002: 189-91).

M-M competitie: Maniakale 'moordenaars'

Soms nemen de 'moordpartijen' in het dierenrijk de vorm aan van een veldslag van epische proporties. Bij sommige soorten minuscule wespjes die binnen in de vruchten van de vijgeboom (*Ficus*) ter wereld komen, komen twee soorten mannetjes voor: gevleugelde mannetjes die uitvliegen om te paren, en vleugellose mannetjes die speciale messcherpe pincetvormige kaken hebben waarmee ze elkaar gemakkelijk in stukken kunnen knippen, en waarmee ze elkaar tot dodens toe bevechten voor de gelegenheid om een vrouwtje te bevruchten. In menselijke termen is de situatie vergelijkbaar met een pikdonkere kamer vol met maniakale moordenaars die met slagersmessen rondzwaaien. Miljoenen mannetjes sneven gedurende een enkel bloeiseizoen van de vijgenboom terwille van hun zelfzuchtige genen (Dawkins, 1998).

M-M competitie: Mannelijke homoseksuele verkrachting bij de mens

“[H]omosexual rape among humans obviously does not lead to immediate reproductive advantage. Its occurrence might be due to dominance mechanisms. Rather, such acts appear to clearly constitute side effects, probably a by-product of the low threshold of male sexual arousal that is calibrated to ensure that opportunities with potential mates are not missed (see Palmer, 1989a, for more examples and a fuller discussion of this issue)” (Malamuth & Heilmann, 1998).

Mannelijke homoseksuele verkrachting is bijna 'normaal', althans een geaccepteerde levenswijze, in gevangenissen, legers, kostscholen en soortgelijke *all-male residential settings*. Het is dikwijls een uitvloeisel van de mannelijke dominantiehiërarchie (in dit geval de *fuck order*, of de 'pikorde' waarbij 'pik' dit keer niet op een werkwoord slaat) en kan met grof geweld gepaard gaan, met traumatische gevolgen voor het slachtoffer. En het komt waarschijnlijk (veel) meer voor dan voorheen werd gedacht. Mannelijke homoseksuele verkrachting buiten deze instituties is vrijwel altijd uiterst gewelddadig, en groepsverkrachting is hierbij meer regel dan uitzondering. Opmerkelijk is dat zowel de verkrachters als de slachtoffers meestal 'gewone' heteroseksuele mannen zijn (*The Mail & Guardian*, 26 juli 1999, op het internet).

Deze gegevens weerleggen de feministisch-geïnspireerde theorie dat de slachtoffers van verkrachting altijd en uitsluitend vrouwen zijn en dat verkrachting uitsluitend zou dienen om vrouwen massaal te terroriseren. Mannen kunnen zich deze gedragingen, evolutionair bekeken, veroorloven op dezelfde manier waarop ze zich alle andere vormen van niet-reproductieve, promiscue, extreme, perverse, kinky, orgiastische seks(uele uitpattingen) kunnen veroorloven: een schier onverzadigbare geilheid die dividend afwerpt in reproductief succes.

Mannetjes van vele taxa binnen de reptielen, amfibieën en zoogdieren zijn promiscue tot in

het extreme; zij bespringen, en proberen te copuleren met, alles wat ook maar enigszins in de verste verte op een vrouwtje lijkt (Ghiselin, 1974). “Indeed, another behavioural consequence of anisogamy is that males need not be discriminating about their targets, but will tend to a blunderbuss approach [een lukraak strategie], firing off sex cells by the million at anything which vaguely resembles a female. This in itself probably explains much about ‘perversion’ and why the vast majority of sexual deviations are found in men, rather than women” (Badcock, 1991; cf. Williams, 1966).

Vrijen en vechten

Als ze eenmaal een territorium hebben bezet, moeten mannetjes een vrouwtje het hof maken – niet om romantische redenen, maar om de natuurlijke neiging van elk dier om een soortgenoot, van welk geslacht ook, als een concurrent en mogelijke bedreiging te zien, te overwinnen. Ook moet het mannetje indruk maken op het vrouwtje, door vaak flamboyant baltsvertoon, om haar te doen geloven dat hij de meest geschikte echtgenoot voor haar is en de beste genen zal leveren (Bright, 1999a).

Iemand – zelfs, of juist, een soortgenoot – die op je afkomt of naar je toekomt is voor de meeste organismen een sein van acuut gevaar, dat noopt tot vluchten of vechten. Een groot deel van de rituelen in het hofmakerijrepertoire van de meeste mannetjesdieren bestaat dan ook uit gedragingen die het vrouwtje moeten overtuigen dat zijn bedoelingen niet bedreigend zijn en geen gevaar voor haar vormen.

Waar adverteren, imponeren, en overtuigen overgaan in intimidatie en machtsvertoon, en waar machtsvertoon overgaat in gewelddadig molest is dikwijls moeilijk te onderscheiden; het is een glijdende schaal.

Vrijen en vechten zijn bij de mannen van de meeste soorten niet incompatibel. Vechtgedrag was in het evolutionaire verleden waarschijnlijk een integraal bestanddeel van de hofmakerij bij de katachtigen. Inderdaad lijkt een forse vrijpartij bij deze soepele carnivoren eerder op een potje vrij worstelen dan op een idyllisch herdersuurtje. De liefdesbeet, waarbij beide geslachten hun tanden tot bloedens toe in elkaar's nek zetten, herinnert eveneens aan het evolutionaire verleden (Kevles, 1986).

De liefdesbeet is mogelijkwerwijs een rudiment uit het reptielenverleden, d.w.z. uit de tijd dat de voorouders van alle zoogdieren nog reptielen (therapsiden) waren. MacLean (1990) observeerde dit gedrag bij parende stekelleguanen (*Sceloporus cyanogenys*; een soort hagedis): “The courtship situation may also give the impression of a pugnacious encounter, because following the display, the male will aggressively give the female a number of side nudges and attempt to get a grabbing bite on her neck”.

Sparks (1977) heeft het liefdesspel van de puntlipneushoorn beeldend omschreven als “even subtiel als een gevecht tussen twee Centurion-tanks”.

Zeeolifantenmannen (*Mirounga angustirostris*) gaan ook niet bepaald zachtzinnig te keer bij het vrijen, en de nekken van de vrouwen worden door littekens, als zichtbare herinneringen aan eerdere copulaties, ontsiert. De paring heeft bij zeeolifanten meer weg van een verkrachting; de bullen zijn met hun vier ton bijna dubbel zo groot als de gracieuze koeien. De bul hijst zijn formidabele lijf omhoog, en wanneer hij in de juiste houding zit floept hij zijn door een penisbot gesteunde fibro-elastische schacht onder de opgewipte staart van de koe naar binnen en beukt er een minuut op vijf op los.

Een waterlopermannetje sleurt, nadat hij zijn spermatofoor heeft laten vallen, zijn forse

geliefde niet bepaald zachtzinnig over het zaaddruppeltje, dat ze met haar geslachtsporie opneemt.

Er bestaan ongeveer een miljoen verschillende soorten insecten op de wereld en een overzicht van hun seksuele capriolen en hun bizarre geslachtsapparaten en paringsmethoden zou een bibliotheek in beslag nemen. Eendagsvliegen paren vol gratie hoog in de lucht, terwijl de merkwaardige, vleugelloze mannetjes van de vijgewesp verreikende geslachtsorganen hebben om maagdelijke vrouwtjes ongezien te ontmoeten via de wanden van hun bruidskamers, die zich diep in het binnenste van vijgegallen bevinden. Mannetjeswandluizen hebben injectienaaldvormige penisjes die het sperma bij hun geliefde onderhuids injecteren, regelrecht in de bloedsomloop (Sparks, 1977).

Een inktvismannetje bestaat het om zijn spermapakketje regelrecht in zijn partners neus te proppen. Bij bepaalde spinnen is de seks weinig anders dan een geritualiseerde verkrachting, waarbij het mannetje op een partner springt en haar met geweld neemt. Bloemspinnen houden er zelfs geraffineerde bondagepraktijken op na. De anaalvin van tandkarpermannetjes ondergaat in de puberteit een volledige verandering. Het wordt een soort rapier, *gonopodium* geheten. Vaak zit er aan het uiteinde van deze fraaie roede een enterhaak om het vrouwtje bij haar cloaca vast te grijpen; af en toe wordt haar geslachtsvlees hierbij zelfs opengereten (Sparks, 1977).

Bij andere soorten zoals de gracieuze Afrikaanse impala is de agressieve component in het seksuele gedrag geritualiseerd tot een gedragspatroon dat bekend is als *Laufschlag*. Bij weer andere soorten tenslotte lijkt het mutuele antagonisme uit het evolutionaire verleden zich te manifesteren in een kortstondige opvlamming van destructiedrift net voor de copulatie, een souvenir uit de tijd dat seksuele aantrekking en angst-agressie (of defensieve agressie) beide tegelijkertijd werden geactiveerd (Kevles, 1986).

“Forced insemination in the animal world represents a breakdown of reproductive cooperation and compromise between the sexes – one in which females become the unwilling victims of more powerful males. But usually males and females accommodate one another’s reproductive needs, despite their often conflicting self-interests” (Kevles, 1986).

Maar ondanks de minimale en tijdelijke coöperatie die nodig is om tot paring te komen, blijft individueel eigenbelang er in de dierenwereld duidelijk doorheen spelen. Als een stekelbaarsmannetje zijn geliefde tot kuitschieten heeft aangezet en hij het legsel bevrucht heeft met een druppel homvocht, zijn zijn gevoelens voor zijn afgeslankte minnares eensklaps voorgoed verdwenen. Met haar eieren heeft zij ook haar sex-appeal verloren en als ze in de buurt blijft rondhangen, valt hij haar zonder meer aan (Sparks, 1977). Een kater kan nog zo liefderijk kopjes geven, hele ouvertures snorren of aantrekkelijk verpakte muizen als cadeautje aanbieden, er zal geen enkele koele poes naar omkijken. Integendeel. Wanneer de katten niet in de stemming zijn, raken ze gepikeerd over mannetjes die ook maar de minste seksuele belangstelling voor hen tonen en wijzen ze de avances met fel geblaas en uithalen heftig af. Een kat kan met haar klauwen vol scherpe sikkels een pijnlijke haal geven en met haar bek dodelijk bijten. Pas als zij door haar hormoonhuishouding ‘heet’ of krols is geworden en de karakteristieke lordose vertoont durft een kater haar te bespringen, met een nekgreep in bedwang te houden en bij haar binnen te dringen. “Afgaande op haar reactie lijkt het of hij haar werkelijk voor het leven ongelukkig ramt, want gewoonlijk geeft zij een doordringende gil en bevrijdt ze zich binnen de vijftien seconden. De kater springt buiten bereik van zijn blazende geliefde voor hij met de scherpe punten van haar wapens te doen krijgt” (Sparks, 1977).

Pseudoseks: de seks-agressie en seks-dominantie koppeling

Mannen hebben de morfologisch-anatomische, (neuro)fysiologische, endocrinologische, en psychologische mechanismen geëvolueerd om efficiënt en effectief geweld toe te passen. En als, zoals Daly & Wilson (1994) betogen, deze capaciteiten geëvolueerd zijn in de context van Man-Man competitie, dan is het niet zo verwonderlijk dat mannen die ook wel eens in willen zetten in hun conflicten met het andere geslacht.

De Duitse etholoog Oehlert (1958) was de eerste die de seks-agressie koppeling documenteerde bij mannelijke cichliden (een omvangrijke groep vissen), en de seks-angst/onderwerping bij vrouwelijke exemplaren. Dat wil zeggen dat een vrouwelijke cichlide eenvoudigweg niet *kan* paren als zij agressief is omdat de beide gedragssystemen elkaar uitsluiten, terwijl voor een mannelijke cichlide het omgekeerde geldt: hij zal niet kunnen paren als hij zich angstig of onderworpen voelt. Deze seks-agressie koppeling is ondertussen bij vele andere soorten gedocumenteerd.

In het zogeheten limbische systeem dat onder de neocortex is gesitueerd zijn de gedragssystemen voor seksualiteit, agressie, en oraliteit zeer dicht bij elkaar gelokaliseerd (MacLean, 1990). De hypothalamus reguleert vier belangrijke en vitale functies: vreten, vechten, vluchten, en vrijen (de vier V's) – de motivatie- en gedragssystemen waar onze voorouders het miljoenen jaren mee hebben moeten doen. Via de hypofyse regelt de hypothalamus de neurohormonale huishouding en de productie van de geslachtshormonen door de eierstokken (oestrogenen en progesteron) en de teelballen (androgenen zoals testosteron). Testosteron is verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de spiermassa, de agressiviteit en de geslachtsdrift bij mannen; testosteron is ook grotendeels verantwoordelijk voor de libido van vrouwen.

Het idee van een seks-agressie koppeling is al ongeveer een eeuw oud (zo niet ouder). Freud, grondlegger van de psychoanalyse, heeft er al op gewezen: “Die Sexualität der meisten Männer zeigt eine Beimengung von Aggression, von Neigung zur Überwältigung, deren biologischen Bedeutung in der Notwendigkeit liegen dürfte, den Widerstand des Sexualobjektes noch anders als durch die Akte der Werbung zu überwinden. Der Sadismus entspräche dann einer selbständig gewordenen, übertriebenen, durch Verschiebung an die Hauptstelle gerückten aggressiven Komponente des Sexualtriebes” (‘Drei Abhandlungen zur Sexualtheorie’, 1905, Bd. V, 57).

Zillmann (samengevat in Van der Dennen, 1992) presenteert de evidentie voor de seks-agressie koppeling.

Er bestaat een rechtstreeks verband bij mannen tussen sociale dominantie en seksuele potentie, tussen macht en seks – via de neurochemie van de macht: testosteron en serotonine. Interessant genoeg werkt dit verband via een terugkoppelingssysteem in beide richtingen: “Macht is het ultieme afrodisiacum”.

Wat er in de hersenen plaatsvindt, hangt af van de aanwezige hoeveelheid neurotransmitters, neuropeptiden en hormonen. En de hersenen van mannen en vrouwen scheiden verschillende hoeveelheden van bepaalde stoffen af en reageren daar ook verschillend op. Een stof als dopamine werkt bijvoorbeeld seksueel stimulerend op mannen, maar niet op vrouwen. Serotonine lijkt daarentegen seksueel opwindend voor vrouwen, maar niet voor mannen te zijn (Hutchison, 1992).

Doreen Kimura (1985), die een van de eerste wetenschappers was die een evolutionaire verklaring voor de biologische verschillen tussen de geslachten presenteerde, leverde het volgende commentaar op de door haar gevonden geslachtsverschillen: “Dat zou ons niet moeten verbazen, want als diersoort hebben we een lange, biologische geschiedenis achter de

rug waarin we uit twee geslachten bestonden”.

Universeel is ook de contaminatie van seksualiteit en (agressief) dominantie- dan wel onderwerpingsgedrag. Overall ter wereld wordt degene die ‘neemt’ als de dominante, actieve, assertieve, *draufgängerische*, partner beschouwd, en degene die ‘genomen wordt’ als de passieve, ondergeschikte, of zwakke partner. Dit geldt voor zowel hetero- als voor homoseksuele paren (bij lesbische paren worden de rollen aangegeven met de termen *butch* en *femme*).

“In the vast majority of cases mounting connotes superordination and being mounted subordination, so that dominance behavior, conflict and sexuality become intertwined in a familiar complex which often applies to females just as surely as it does to males” (Badcock, 1991).

Mannelijk valt, in deze optiek, samen met dominantie, vrouwelijk wordt gelijk gesteld met onderwerping. Dit weerspiegelt zich *a fortiori* in het taalgebruik. “Fuck you” is geen ouverture voor een liefdevolle vrijpartij. ‘Neuken’ en ‘verneuken’ liggen, niet alleen in het taalgebruik, dicht bij elkaar. “Ik voel me genaaid” is duidelijk voor tweeërlei uitleg vatbaar. De taal van de liefde bestaat voornamelijk uit krijgskundige metaforen. Het begrip *pseudoseks* of ‘namaakseks’ is voorgesteld om deze complexe verstrengeling van seksualiteit en agressieve masculiniteit, machismo, en exploitatieve assertiviteit aan te duiden (Maslow, Rand & Newman, 1960; Russell & Russell, 1968).

Machismo kan worden omschreven als een ideologie en *modus vivendi* van een mannelijke (mafia-achtige) ‘erecode’, mannelijke hardheid-annex-stoerigheid (*male toughness*), inclusief gewelddadige competitie, mannelijke dominantie over, en de mannelijke bezitsdrang naar, vrouwen. Vrouwen zijn voornamelijk lustobjecten die uitsluitend voor de seksuele bevrediging van de man op de wereld zijn. Macho’s cultiveren de ‘cultus van de masculiniteit en viriliteit’. McCarthy (1994) heeft gewezen op de “almost universal, intimate bond between warrior values and conventional notions of masculinity”. In deze optiek staat geweldloosheid vrijwel gelijk aan ontmannelijking, ‘mietjesgedrag’.

Deze ‘pseudoseks’ komt niet uit de lucht vallen: er is een gedegen psychische en neurofysiologische grondslag voor aan te geven. Het blijkt dat bij vrijwel alle onderzochte diersoorten de seksuele en agressieve motivatiesystemen bij mannen elkaar niet alleen niet remmen maar elkaar wederzijds kunnen versterken, terwijl bij vrouwen de seksuele en agressieve motivatiesystemen elkaar vrijwel uitsluiten. Bij mannen kan agressieve opwinding gemakkelijk omslaan in seksuele opwinding (bijvoorbeeld *Wutkopulationen* geobserveerd bij primaten), terwijl agressieve opwinding bij een vrouw vrijwel nooit in erotische opwinding omslaat, en *vice versa* (referenties in Van der Dennen, 1992).

Het lijkt niet moeilijk om de evolutionaire redenen van dit opmerkelijke geslachtsverschil aan te geven: zachtzinnige en ‘tedere’ mannetjes hebben zelden een reproductief voordeel genoten in concurrentie met mannelijke seksuele ‘roofdieren’. Gedurende miljarden jaren was het blijkbaar lonend voor mannelijke exemplaren om paringsdrift te combineren met zachte dwang, en zonodig met hardere maatregelen. Voor vrouwelijke voortplantingsstrategieën daarentegen heeft geweld zelden – d.w.z. met uitzondering van de weinige gevallen van omkering van de geslachtsrollen – iets opgeleverd. Ten tijde dat onze voorouders nog reptielen waren hebben wellust en gewelddadigheid een huiveringwekkend bondgenootschap aangegaan – althans in mannelijke individuen (Margulis & Sagan, 1991; MacLean, 1990).

In evolutionaire termen klinkt het zinnig dat dezelfde biologische factoren die mannetjes aanzetten tot het zoeken van seks – de geslachtsdrift en seksuele opwinding – hen ook het

vermogen bieden die seks te krijgen – het vermogen om, indien nodig lichamelijk, met andere mannetjes te concurreren om toegang tot de vrouwtjes. Aangezien zo'n concurrentiestrijd gevaarlijk kan zijn, is te verwachten dat de biologische factor die aan het zoeken van seks en agressie verbonden is, tevens met gevaar en angst is verbonden of met de zogenaamde 'vecht- of vluchtreactie'. Er zijn tal van bewijzen dat testosteron bij die reactie is betrokken. "Dat de geslachtsdrift, agressie en testosteron bij de man samen met intensiteit, een snel reactievermogen en visueel-ruimtelijke vaardigheid in één evolutionair pakket komen, ligt eigenlijk voor de hand", brengen Durden-Smith & DeSimone (1983) onder de aandacht. "Mannetjes moeten in de natuur namelijk vaak vechten om te paren. En de hominide mannetjes waarvan wij afstammen moesten, als ze het succes van hun genetische investering – hun nakomelingen – wilden garanderen, bovenal jagen. En daarvoor hadden zij exact de eigenschappen nodig die testosteron... in één pakket schijnt samen te brengen". De bewijzen liggen er dat mannen een systeem hebben ontwikkeld waarin agressie en seksuele neigingen verenigbaar zijn. Konner (1982) en Hutchison (1992) gingen na wat de basis is van de vrouwelijke neiging seks met meer angst tegemoet te treden dan mannen. "Men heeft wel gezegd dat angst een fundamentele reactie van vrouwen op seks is" zegt Konner. "Dat zou ons niet moeten verbazen, want angst is een fundamentele reactie van ieder wezen op de nadering van een ander wezen; en dat is vooral zo (wat bij seks het geval kan zijn) als men de ander nog niet volledig vertrouwt... Om te stellen dat vrouwen een bijzondere reden hebben om met angst op seks te reageren, moet je echter verder gaan dan het algemeen tegenstrijdige principe van seks en angst. Bij de mens... zijn mannen beter toegerust om schade toe te brengen dan vrouwen. En vrouwen riskeren in de geslachtsdaad veel meer dan mannen, zelfs als je alleen de reproductieve gevolgen neemt". Maar daarnaast, stelt Konner, zijn vrouwen zich ervan bewust "dat mannen een systeem hebben ontwikkeld waarin agressieve en seksuele tendensen verenigbaar zijn, zo ze elkaar niet wederzijds versterken". Konner wijst er verder op dat bij veel diersoorten het gedragsvertoon van de mannelijke hofmakerij en seksuele uitnodiging veel lijkt op, of identiek is met, dat van dreiging en dominantie. Ook is het gebied in de hersenen dat de seksualiteit reguleert tevens de lokalisatie van agressie, zodat de ene activiteit al gauw kan overgaan in de andere. En terwijl mannen vaak een meegaande of onderdanige kant in hun hofmakerij tonen om aan de vrouw te demonstreren hoe goed ze zullen zijn als vader, zijn er tal van andere seksuele situaties waarin, aldus Konner, "snoeverij, bluff, dreiging en zelfs geweld het romantische gedragsvertoon van de hofmakerij kunnen verdringen". Konner merkt tevens op dat testosteron bevorderlijk is voor agressie, maar angst tegengaat. Als testosteron inderdaad angst tegengaat, zou het feit dat mannen meer testosteron afscheiden dan vrouwen, voor een deel dat verschil in angst tussen mannen en vrouwen kunnen verklaren (Hutchison, 1992). Zillmann (1984) en Van der Dennen (1992) hebben de experimentele evidentie voor de seks-agressie connectie (met als extremen de seks-agressie-fusie en sadisme) bij mannelijke individuen samengevat. Het meest recente overzicht van de literatuur over testosteron en agressie is Harris (1999).

Seksuele handelingen zijn rijkelijk in het sociale leven van allerlei dieren ingebouwd. Deze samenhang is niet toevallig. Overheersing en onderwerping zijn immers onlosmakelijk met de copulatie verbonden. Zolang hij op haar zit, heeft een mannetje het vrouwtje min of meer in zijn macht: vaak zit ze gedeeltelijk onder zijn gewicht bekneld, wordt ze door zijn voorpoten vastgehouden en zit ze aan zijn penis gespietst. Het vrouwtje daarentegen stelt zich tijdelijk kwetsbaar tegenover hem op wanneer ze op seks uit is en haar achterste presenteert. Aangezien de mannetjes in het algemeen sterker zijn en een hoger sociale status hebben dan de vrouwtjes, is dit tevens een

bevestiging van de dominantie. Deze niet op de voortplanting gerichte betrekkingen zijn bij het sociaal gebruik van seksueel gedrag geleidelijk van het grootste belang geworden. Zo kan een dier dat zich wil onderwerpen en zich aan de genade van een meerdere wil overleveren, zijn bedoelingen niet beter uitdrukken dan met de houding die een vrouwtje bij een seksuele uitnodiging aanneemt. Een hooggeplaatste die de anderen wil laten zien dat hij de baas is, kan schrijlings op zijn ondergeschikten gaan zitten. Het bestijgen en aanbieden van het achterste zijn gebruikelijke sociale signalen, die enerzijds op dominantie, anderzijds op kalmering duiden. Beide seksen gebruiken deze gebaren vrijelijk in hun alledaagse betekenis (Sparks, 1977).

Dominantiebestijgingen en 'Wutkopulationen'

Het meest fascinerende aspect van het sociale verbond is wellicht de ontwikkeling die de mannelijke kant van de seks bij primaten heeft doorgemaakt. Het bestijgen en (pseudo)paren komt bij primatenpaartjes niet alleen in pure voortplantingssituaties voor. Vaak zijn het uitingen van macht en gezag. Dominantiebestijgingen zijn onder allerlei omstandigheden te zien, soms als reactie op een onderworpen presentatie van het achterwerk. Een baviaanvrouw wil bijvoorbeeld een stuk voedsel pakken dat erg dicht in de buurt van een dominante man ligt. Terwijl ze hem behoedzaam nadert, beantwoordt ze zijn dreigende blik met haar achterste, dat ze naar voren draait om haar genitaliën te laten zien. Met geremde irritatie grijpt hij haar rug, gaat hij over haar bekken heenstaan en maakt hij een paar stoten, waarbij hij nauwelijks de moeite neemt een erectie te krijgen.

Bestijgingen komen zelfs tussen mannetjesapen voor. Na een ruzie bevestigt de overwinnaar zijn rang vaak via het achterwerk van zijn verslagen rivaal, dat hij omvat om zijn woede met een pseudocopulatie af te reageren. Vrouwtjes doen het onder soortgelijke omstandigheden net zo; de dieren met de hoogste status bestijgen dan de ondergeschikten. Volgens Sparks (1977) kan ook verkrachting bij mensen vaak worden begrepen als een vorm van dominantiebestijging, waarbij hevige agressie samengaat met intense seksuele motivatie.

Remotivatie

Ook voor remotivatie is de seksuele invitatie een uitgekiend instrument. Van de vele manieren om een overspannen tegenstander of een slechtgehumeurd dominant mannetje te kalmeren, is het richten van de gedachten op seks (d.w.z. de poging om zijn agressieve motivatie te veranderen in een seksuele motivatie, oftewel remotivatie) een van de beste. Door het aanbieden van haar kleurige achterste kan een rankpotige hinde een woedend mannetje de wind uit de zeilen nemen en zijn agressie in vriendelijker banen leiden. En wat bij vrouwtjes werkt, doet het kennelijk ook bij mannetjes. In de loop van de evolutie gingen de mannetjes er eveneens toe over om hun tegenstanders met nederig pseudoseksueel gedrag te sussen (Sparks, 1977; zie voor een ethologische analyse Eibl-Eibesfeldt, 1970; en Van der Dennen, 1992). De wulpse en 'aanstootgevende' geilheid die vroeger aan de primaten in dierentuinen werd toegeschreven bestond eigenlijk grotendeels uit dit soort 'namaakseks', bedoeld om de orde binnen de groep te handhaven.

Fallusvertoon

Bij de seksuele dominantie van de apenmannetjes draait alles om de erectie en er zijn dan ook heel wat apen die hun autoriteit eenvoudig uitdragen door hun stijve penis uit te stallen. Dit soort fallusvertoon is vooral kenmerkend voor soorten uit de Nieuwe Wereld, zoals kapucijn-

en doodshoofdaapjes. Het behoort tot het gewone dominantierepertoire van een mannetjesdoodshoofdaap (*Saimiri sciureus*) om op een ondergeschikte (die een submissieve, ineengedrongen en onbeweeglijke houding aanneemt) af te komen, een poot op te trekken en een stijve penis in zijn of haar gezicht te stoten. Deze 'fallische dreiging' is een gedragsvertoon dat zowel in een seksuele als een dominantiekontekst voorkomt (MacLean, 1990).

De mannetjes van bavianen en andere apen gebruiken hun fraai- en felgekleurde en in het oog lopende fallussen ook als waarschuwingstekens. Waarschijnlijk maken de 'grenswachters of schildwachten' met hun erectie de leden van vijandelijke troepen duidelijk dat ze uit de buurt moeten blijven. Dit soort fallusvertoon is dus eigenlijk een vorm van territoriummarkering en kan zijn ontstaan uit de voorouderlijke gewoonte om een territorium met urinesporen (geurvlaggen) af te bakenen.

Ook bij de mens gebruiken mannen hun erecte penis om hun macht te symboliseren. Het beeld van een stijf opgerichte fallus heeft sinds lang in allerlei culturen een rol gespeeld als symbool van mannelijke dominantie. Tegenwoordig wordt het nog gebruikt door de mannen in de hooglanden van Nieuw-Guinea, die vrijwel naakt rondlopen, maar hun penis verbergen in een holle bamboestengel zo lang als een arm (een peniskoker of *fallocrypte*). De mannen van Malekula (Nieuwe Hebriden) wikkelen hun penis in een verband dat ze van bananebladeren maken. Dankzij deze zogeheten *namba* zien de eigenaars er uit alsof ze een permanente erectie van buitengewone afmetingen hebben (Sparks, 1977). In de Middeleeuwen deden Europese mannen iets dergelijks met enorme scrotumbeschermers. In het klassieke Griekenland (maar ook elders bijv. Indonesië) werden de zogeheten 'ithyfallische *hermai*' of Hermesbeelden als teken van eigendom en territoriumafbakening – net zoals bij de bavianen – gebruikt. Deze bronzen of stenen pilaren droegen elk een kop met agressieve uitdrukking en toonden aan de voorzijde van de kolom een duidelijk stel mannelijke testikels met geërecteerde penis. Hoewel de genitaliën op deze beeldhouwwerken een superman waardig zijn, zijn het geen symbolen van seks maar van macht, en werden ze gebruikt als huisbewaker en grensmaal. Het waren de bordjes 'Verboden Toegang' van die tijd en ze werden op soortgelijke plaatsen geposteerd als de schildwachten van apentropen (Sparks, 1977). Ze hadden de functie om af te schrikken en te intimideren.

Opmerkelijk is dat op Europese kathedralen ook vrouwelijke equivalenten (de zogenaamde 'Sheelas') voorkomen die, afgebeeld met opengesperde vagina, verondersteld werden duivels en ander kwaad af te schrikken.

Geslachts- en statuswisseling

Agressie en dominantie spelen eveneens een grote rol bij de (weinig) dieren, zoals de poetsvis (*Labroides*), die in staat zijn hun geslacht te wisselen afhankelijk van de omstandigheden. Ook hier is dominantie equivalent met mannelijk en submissie met vrouwelijk.

Agressie speelt in het seksleven van de poetsvis een hoofdrol. In elk territorium zit een tirannieke mannetje, dat zijn harem van zes of zeven vrouwtjes stevig onder de duim houdt. En dat mag ook wel, want alleen als hij voortdurend laat zien wie de baas is, kan hij voorkomen dat een van de vrouwtjes van geslacht verandert om zijn machtspositie op te eisen. Zijn vrouwtjes zijn niet zo vrouwelijk als ze eruitzien: elk vrouwtje is een verkapt mannetje! Tegen de tijd dat de vissen geslachtsrijp worden, ontwikkelen ze zich tot hermafrodieten, maar jong en onervaren als ze zijn sluiten ze zich aan bij de harems onder aan de bijtorde. Hier moeten ze de agressieve aanvallen

van iedereen verduren, hetgeen hun mannelijke neigingen onderdrukt. Bijgevolg worden het goede vrouwen. De kans op geslachts- en statuswisseling komt bij de dood van de despoot aan de top. Binnen een uur of twee na zijn heengaan wordt het meest dominante vrouwtje een agressieve kenau, die imponeert als wijlen haar meester. De overschakeling op mannelijk paaien neemt wat meer tijd in beslag, maar binnen vier dagen heeft 'ze' de gedaantewisseling naar de mannelijke staat geheel achter de rug, mits 'ze' tijdens de overgangperiode niet wordt verdrongen door een nog dominanter buurmannetje. Als er zo'n mannetje opduikt, zal hij haar op vissemanier een flink pak ransel geven en haar terug laten keren tot haar staat van onderworpen wijfje (Sparks, 1977).

Psychische castratie

Net zoals macht het ultieme afrodisiacum en liefdeselixir is bij mannelijke organismen, is onmacht de ultieme domper. De relatie tussen dominantie en potentie en tussen onderworpenheid en impotentie komt duidelijk tot uiting in het verschijnsel van de zogeheten 'psychische castratie', waardoor bij een geïntimideerd mannetje – door stresshormonen en lage testosteronspiegel – zelfs zijn genitaliën kunnen verschrompelen. Sparks (1977) geeft het volgende voorbeeld: sommige knaagdieren gebruiken hun testikels – analoog aan het fallusvertoon van apen – ter intimidatie. Een mannetjescavia bijvoorbeeld houdt zijn balletjes normaal bescheiden binnen zijn achterlijf weggestopt, maar laat ze tijdens de hofmakerij en bij het dreigen afdalen in zijn zeer opvallende scrotum, waarna hij zich in allerlei bochten wringt om ze pochend aan de ander te laten zien. Bij apen kan het verdwijnen van de teelballen van belang zijn voor de communicatie. Wanneer een topaap te dicht bij een volwassen resusmannetje komt, kunnen de ballen van het bange of overweldigde mannetje tijdelijk in de achterlijfsholte worden ingetrokken; zijn rode scrotum hangt er dan bij als een slap huidplooi. Als ze erg bang zijn gemaakt, moeten de mannetjes soms zelfs de schande smaken dat hun testikels tot vrijwel niets verschrompelen. Onnodig te zeggen dat dergelijke mannetjes op seksueel gebied natuurlijk niets meer presteren. Het lijkt er dus op dat we hier te maken hebben met het mannelijke equivalent van de vrouwelijke ovulatie-onderdrukkingstactieken die we al eerder zijn tegengekomen. Psychische castratie is bij veel soorten primaten waargenomen en lijkt ook bij de mens een, zij het wellicht bescheiden, rol te spelen (Van der Dennen, 1992).

Type-T-persoonlijkheden

Persoonlijkheidspsychologen komen er steeds meer achter dat geslachtsdrift en agressiviteit slechts bestanddelen zijn van een groter, onderling samenhangend netwerk van karakteristieken in gedrag – waaronder dominantie en roekeloosheid (de geneigdheid om gevaarlijke risico's te nemen) – met sterk erfelijke componenten. Farley (1986) vond evidentie voor wat hij type-T-persoonlijkheden of 'Grote T's' noemde (als één uiteinde van een spectrum), waarbij T staat voor het zoeken naar *thrills*, spanning, sensatie en extreme stimulering die je in riskante sporten bijvoorbeeld aantreft, en *testosteron*. Een aantal onderzoeken heeft namelijk uitgewezen, aldus Farley, "dat mannen die veel stimulering zoeken, tevens een hoge testosteronspiegel hebben". Overeenkomstig ziet Farley aan het andere uiterste van het spectrum type-t-persoonlijkheden of 'Kleine t's', die nauwelijks risico (durven) nemen.

Volgens Farley is bij mannen de type-T-persoonlijkheid verbonden met het nemen van grote risico's, met een sterke geslachtsdrift en belangstelling voor seks (inclusief porno), met

voorkeur voor meer variatie in hun seksleven, met machismo, met extraversie, met dominantie en agressiviteit, met roekeloosheid en zelfvernietigend gedrag, en met een grote mate van creativiteit. Grote T's volgens Farley "zijn mensen die risico's nemen en avonturiers die opwinding en stimulering zoeken waar ze die kunnen vinden of creëren... Het zoeken naar opwindende, spannende dingen kan sommige type-T-mensen tot buitengewone creativiteit brengen... maar het kan bij anderen tot uiterst destructief, zelfs crimineel gedrag leiden". De overgrote meerderheid van de type-T-persoonlijkheden zijn dan ook, niet verwonderlijk, jonge mannen. (Vergelijk dit met wat Daly & Wilson het 'young male syndrome' hebben genoemd: "Young men are both especially formidable and especially risk-prone because they constitute the demographic class upon which there was the most intense selection for confrontational competitive capabilities among our ancestors" [Daly & Wilson, 1994]).

En, eveneens niet verwonderlijk is dit type-T-persoonlijkheidstype oververtegenwoordigd bij jeugdige delinquenten en (gewelds)misdadigers.

"Wilden onze betrekkelijk zwakke en weerloze voorouders, de oermensen met hun grote hersenen, overleven en goed gedijen, dan was het voor een groep bijzonder waardevol en misschien noodzakelijk dat ze onder haar gelederen een aantal Grote-T-individen telde. De grote mate aan energie, creativiteit en agressiviteit van deze individuen, en hun bereidheid risico's te nemen en zich in het onbekende te storten, kwamen in tal van situaties de gehele groep ten goede... Maar die vroege groepen oermensen, of 'protohominiden' hadden ook individuen nodig die risico's uit de weg gingen, individuen die thuisbleven om de stabiliteit van de groep te verzekeren: Kleine-t's dus" (Hutchison, 1992).

Mannelijke seksuele laagdrempeligheid

Een ander aspect van de mannelijke psyche is het verschijnsel dat mannen heel gemakkelijk seksueel opgewonden kunnen raken door een mogelijke partner – zelfs door de minste en geringste aanwijzing in die richting. Dit verschijnsel is te begrijpen als het menselijk equivalent van de vrijwel universele seksuele prikkelbaarheid van mannetjesdieren, die alles wat ook maar in de verste verte op een vrouwtje lijkt het hof maken of zonder poespas bespringen. Dit verschijnsel ligt ook mede ten grondslag aan wat we tegenwoordig 'ongewenste intimiteiten' noemen: mannen zijn geneigd om elk wat zij als 'toeschietelijk' gedrag interpreteren (en dat kan zelfs een glimlach zijn) als seksuele ouverture op te vatten. Uit laboratoriumonderzoek (uitgebreid overzicht in Van der Dennen, 1992) blijkt dat mannen seksueel worden opgewonden door seksueel expliciet materiaal en scènes van parende mensen (wat we gemeenlijk 'porno' noemen) of dit nu gebeurt met instemming van de vrouw of niet. Vooral verkrachters blijken opgewonden te worden door scènes waarin afgedwongen seks en (hard) geweld tegen vrouwen voorkomen.

Onder een aantal omstandigheden kan seksuele opwinding bij mannen tot verhoogde agressiviteit leiden, en kan, omgekeerd, een staat van verhoogde agressiviteit leiden tot erectie. Uit een andere serie onderzoeken zou geconcludeerd kunnen worden dat een kwade man die wordt blootgesteld aan seksueel expliciet materiaal eerder geneigd is geweld tegen vrouwen te gebruiken (Zillmann, 1984).

Mannen hebben, zo blijkt uit gedegen onderzoek, een lagere drempel om neutrale signalen seksueel te duiden. Dit is een van de achtergronden van het verschijnsel 'ongewenste intimiteit': mannen kunnen de vriendelijke glimlach van een vrouw, of een helpende hand, of een gebaar van mededogen, gemakkelijk interpreteren als een seksuele invitatie of

aanmoediging. Mannen hebben de neiging aan tal van gedragingen meer seksuele of erotische betekenis toe te kennen dan vrouwen: zij verwachten bijvoorbeeld dat vrouwen die 'sexy' gekleed zijn ook uit zijn op een seksueel avontuurtje.

Vrouwen reageren in het algemeen minder positief – soms zelfs met walging – op seksuele stimuli volgens een groot aantal onderzoeken. Vrouwen raken ook minder snel seksueel opgewonden door erotische prikkels. Gebleken is ook dat vrouwen expliciete en pornografische seksuele prikkels meer vermijden dan mannen, en dat ze vaker een schuldgevoel over seks hebben (Griffitt, 1987; Hutchison, 1992). Onlangs werd gevonden dat vrouwen soms 'paradoxaal' op expliciete seksuele prikkels kunnen reageren, d.w.z. lichamenlijk met seksuele opwindning, maar psychisch met afkeer.

Vrouwen worden klaarblijkelijk minder 'beloond' door seksuele stimuli. Dit zou een gedeeltelijke verklaring kunnen zijn voor het grote geslachtsverschil in het hardnekkig najagen van seksueel genot en instantbevrediging. "De hersenen van mannen zijn zo ontvankelijk voor visuele seksuele prikkels, dat hun ogen zich, zelfs wanneer ze een hele serie neutrale beelden te zien krijgen, griezelig snel en zeker richten op nauwelijks waarneembare erotische foto's of afbeeldingen. Het is bijna alsof ze door een zesde zintuig worden gedirigeerd. Deze sterke visuele reactie bij mannen is een gevolg van natuurlijke selectie. Bot gezegd gaf evolutie de voorkeur aan mannen met krachtige en onmiddellijke reacties op gezonde (potentieel vruchtbare) vrouwen" (Hutchison, 1992).

In research on sexual arousal, adolescent boys were aroused by nudity, and girls were aroused by romantic books and films, with virtually no overlap between the sexes (Singer, 1985b). Adolescent girls devour these formulaic books with a passion perhaps approaching that of boys consuming male pornography. Across cultures, pornography for men consists mainly of depictions of a variety of sexually aroused women (Ellis & Symons, 1990). Pornography for women consists mainly of romance novels with a similarly invariant theme – love, fidelity, and mate selection in the context of a broader plot. Where sexual arousal is described, the heroine is aroused by touch, the hero's passion, and her response to him. Male fantasies are more frequent, visual, varied, anonymous, and active; women's are more personal, tactual, and passive.

The perplexity or even moral indignation that male pornography arouses in some women may stem, in part, from their own emotional response to such material. Applying their own sex-specific standards for erotica, they are indifferent to or even repulsed by male pornography. "The absence of romantic themes rather than the conjunction of genitalia depicted precludes the investment of erotic meaning in this genre of pornography for all but the exceptional female," whereas for men, "the explicitly sexual is endowed with erotic meaning regardless of the emotional context" (Miller & Simon, 1980, p. 403). Similarly, the arousing potential of romantic novels for adolescent girls, in which the hero is invariably described as rich as well as handsome, probably baffles many males (Weisfeld, 1999).

Op het gebied van de seksuele fantasieën hebben mannen veel vaker seksuele dromen (meer dan veertig jaar lang heeft onderzoek steeds weer uitgewezen dat ongeveer 80 procent van de mannen en 40 procent van de vrouwen seksuele dromen hebben die in een orgasme uitmonden). Minder vrouwen (69 procent) dan mannen (84 procent) hebben naar eigen zeggen seksuele fantasieën. Ook komt men er steeds meer achter dat de inhoud van de seksuele fantasieën van mannen anders is dan bij vrouwen: mannelijke fantasieën gaan vaak over seks met vreemden, groepsseks, buitengewone seksuele potentie, seksuele

onweerstaanbaarheid, en het opdringen van seks aan hun partner. Vrouwen fantaseren veeleer dat ze onderdanig zijn, dat ze tot geslachtsgemeenschap worden gedwongen, dat ze romantische gevoelens en liefde voelen en erotisch worden verleid of anderen erotisch verleiden.

Zowel vrouwen als mannen geven in het algemeen aan dat het gewoonlijk de man is die in de relatie de eerste seksuele zet doet, dat de man gewoonlijk een grotere seksuele intimiteit wenst (veel ruzies gaan hierover), en dat vrouwen vrijwel altijd degenen zijn die de seksuele activiteit van het paar beperken. Seksuoloog Griffitt (1987; Hutchison, 1992) vat de bevindingen van een groot aantal, ook recente, onderzoeken samen met de opmerking: “Voor mannen betekent een deel van hun mannelijkheid seksueel succes, en voor vrouwen is een deel van het vrouwzijn een beperkte seksuele toegankelijkheid”.

Overall is seks iets dat mannen hardnekkig nastreven en dat vrouwen weigeren, verkopen, ruilen, of als onderhandelingsinstrument gebruiken (Symons, 1979; Hutchison, 1992). DeLamater (1987) vond eveneens dat zelfs onder de meest ‘geëmancipeerde’ en ‘bevrijde’ groepen seks iets blijft dat mannen proberen te ‘krijgen’ en dat vrouwen naar verkiezing ‘geven’, en dat mannen met seksueel gedrag beginnen en dat vrouwen het reguleren. “In heteroseksuele relaties bezitten mannen zodoende proactieve macht die ze uitoefenen, en bezitten vrouwen reactieve macht die ze uitoefenen”. Zodoende is elk aspect van seks met macht beladen. Elk aspect van de seksuele paardans, van het eerste terughoudende geflirt tot de finale coïtus, maakt deel uit van een complexe serie onderhandelingen over macht. Onder de roze wolken van romantiek en sentimentaliteit ligt naakte machtspolitiek, en de verschillende strategieën van de geslachten om die macht uit te oefenen heeft bijgedragen tot hetgeen men wel ‘de langste oorlog’ heeft genoemd – de strijd der geslachten (Hutchison, 1992; zie Burton, 1976; Konner, 1982; Daly & Wilson, 1988, 1994; Symons, 1979; Travis & Wade, 1984; Kevles, 1986; Maynard Smith & Hofbauer, 1987; Walters, 1988; Moir & Jessel, 1989; Badcock, 1990 et seq.; Batten, 1992; Van der Dennen, 1992; Forsyth, 1993; Grammer, 1993; Nicholson, 1993; Sigmund, 1993; Andersson, 1994; Buss, 1994; Dahl, 1994; Wright, 1994; Baker & Bellis, 1995; Roele, 1996; Bell, 1997; Blum, 1997; Pinker, 1997; Townsend, 1998; Geary, 1998; Low, 2000; Mealey, 2000; Kalma & van Hezewijk, n.d.; Judson, 2002).

Occasionally explicit, but more often implied, is the proposition that women and men would behave identically if treated identically. The common practice of invoking ‘sex roles in our society’ when discussing sex differences carries the additional implication, whether intended or unwitting, that the differences under consideration are absent or reversed in other societies. In the case of violence, neither of these propositions has any evidentiary basis or coherent theoretical rationale (Daly & Wilson, 1994).

In evolutionaire termen gaf de natuurlijke en seksuele selectie van onze hominide voorouders wellicht de voorkeur aan vrouwen met een lagere testosteronspiegel (het hormonale substraat van de geslachtsdrift), terwijl vrouwen met een hogere testosteronspiegel om verschillende redenen minder evolutionair succes hadden. Aangezien deze laatste vrouwen vaker en met meer mannen geslachtsgemeenschap hadden, waren ze in de eerste plaats minder selectief in het kiezen van hun seksuele partner en raakten ze waarschijnlijk ook eerder zwanger van een minder geschikte man (in termen van vaderlijke investering). In de tweede plaats waren zulke vrouwen voor mannen als vaste partner minder gewenst omdat mannen minder snel zouden investeren in de nakomelingen van een vrouw die er waarschijnlijk ook nog andere seksuele partners op na zou houden.

Vrouwen met een lagere testosteronspiegel hadden daarentegen een minder sterke

geslachtsdrift, en hadden derhalve minder vaak impulsief en kritiekloos geslachtsgemeenschap, konden hun geslachtsdrift beter beheersen, en konden beter kiezen welke mannen de beste kostwinners en beschermers voor hun kroost zouden zijn (Hutchison, 1992).

Aan de andere kant had een sterke geslachtsdrift voor mannen duidelijke reproductieve voordelen. Maar, om dezelfde evolutionaire redenen, zouden waarschijnlijk mannen met een *te* grote geslachtsdrift hun eigen reproductief succes hebben gesaboteerd. Er is dus, om het zo uit te drukken, bij mannen een ‘libidinaal optimum’ of ‘libidinale bovengrens’ uitgeselecteerd, op dezelfde manier als bij *al te* agressieve en gewelddadige mannen. Er is natuurlijk ook een ‘libidinale ondergrens’ voor beide geslachten: mannetjes en vrouwtjes die nooit zin in paren hadden komen niet voor in ons voorouderschap.

Het verlangen van mannen naar seksuele afwisseling is een ongewoonlijke adaptatie, want het is in principe onverzadigbaar. De Amerikaanse populaire honkbalspeler Wilt Chamberlain schatte dat hij zo’n twintig duizend vrouwen had ‘gehad’, en als hij de kans had gehad waren het er nog veel meer geweest.

Als mannen meer seksuele afwisseling zoeken dan vrouwen, dan treedt de economische wet van vraag en aanbod op: vrouwelijke seksualiteit wordt een schaars en gezocht goed, en seksuele transacties volgen de principes van de markt. Mannen betalen voor de seksuele gunsten van vrouwen, of dat nu is met geld, goederen, of met immateriële investeringen. De Amerikaanse feministe Andrea Dworkin schreef eens: “A man wants what a woman has – sex. He can steal it (rape), persuade her to give it away (seduction), rent it (prostitution), lease it over the long term (marriage in the United States) or own it outright (marriage in most societies)” (geciteerd in Pinker, 1997). De seksuele economie hangt ook van de begeerlijkheid van individuen af. Een aantrekkelijke vrouw kan een hogere prijs bedingen dan haar minder gefortuneerde geslachtsgenote. Seks is, in alle ons bekende culturen, een dienst die vrouwen aan mannen verlenen dan wel verkopen, zoals Symons (1979) al opmerkte.

Oorlog als reproductieve strategie van coalities van mannen

Low (1993), Van der Dennen (1995) en Wrangham & Peterson (1996) hebben getracht om het ontstaan en evolutie van de oorlog als een oorspronkelijke reproductieve strategie te verklaren. Volgens Van der Dennen is coalitievorming tussen (aanvankelijk verwante) mannen – teneinde vrouwen en/of territorium te veroveren – een noodzakelijke voorwaarde voor het ontstaan van oorlogen in de evolutionaire geschiedenis van de mens geweest. Bij vele preïndustriële volken vormen vrouwen nog steeds felbegeerde oorlogsbuit, en is de status van ‘dappere krijger’ garantie voor ongebreidelde toegang tot vrouwen. Geweld en seks zijn – in de mannenwereld – bepaald geen vreemden van elkaar. Massaal geweld uitgeoefend door coalities van mannen kan zelfs leiden tot massale voortplanting (voor de winnaars wel te verstaan).

Wrangham & Peterson (1996) veronderstellen dat deze mannelijke-coalitie-psychologie nog steeds ten grondslag ligt aan *gangs* en bendes van voetbalhooligans die elkaar bevechten en daar kennelijk diepe bevrediging aan ontleen. Zo’n horde of bende van uitsluitend mannen “sight or invent an enemy ‘over there’ – across the ridge, on the other side of the boundary, on the other side of a linguistic or social or political or ethnic or racial divide. The nature of the divide hardly seems to matter. What matters is the opportunity to engage in the vast and compelling drama of belonging to the gang, identifying the enemy, going on the patrol,

participating in the attack”.

In het Oude Testament wordt het uitverkoren volk meermalen opgedragen de veroverde volken met huid en haar uit te roeien, behalve – natuurlijk, zou ik bijna zeggen – de jonge, maagdelijke, huwbare en vruchtbare vrouwen. Om geen enkele andere reden dan de genen van hun veroveraars te propageren. De strategieën van de genen zijn zelden zachtvaardig, dikwijls wonderlijk, maar niet – zoals ik hier heb getracht duidelijk te maken – onnaspeurbaar.

“Like an open wound that never heals, the conflict between males and females will never be resolved because the evolutionary interests of the two sexes are forever locked in opposing position”, aldus de primatologe Meredith Small (1993), en ik kan hier alleen maar, als algemene conclusie, van harte mee instemmen.